

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΞΑ' | ΤΕΥΧ. Α' | ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ ΤΗΛ. 72.18.308 | 1 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1984 | ΑΡΙΘ. 3

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ

ΤΟΥ «ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΤΟΥΣ ΕΙΡΗΝΗΣ»,

Οι τελευταίοι μήνες επισημάνθηκαν ιδιαίτερος από εκδηλώσεις ειρηνοφιλίας, ειρηνολογίας, ειρηνοφιλολογίας και ενίοτε... ειρηνοκαπηλείας. Πορείες, διαδηλώσεις, συγκεντρώσεις, διακηρύξεις, συζητήσεις απ' τα μέσα μαζικής ενημερώσεως (Τύπο, Ραδιόφωνο, Τηλεόραση), παντός είδους έντυπα (βιβλία, φυλλάδια, προκηρύξεις), πολύχρωμες αφίσσες, καλλιτεχνικές εκθέσεις, πολιτιστικές εκδηλώσεις, μουσικά φεστιβάλ, κινηματογραφικές και θεατρικές παραστάσεις, φοιτητικές και μαθητικές κινητοποιήσεις, διασκέψεις εμπειρογνομόνων των Υπερδυνάμεων, διεθνή και τοπικά συνέδρια, εορταστικά προγράμματα, ιδρύσεις ή ενεργοποιήσεις τηλεκατευθυνόμενων ή «άδεσμεύτων» οργανώσεων, εγκύκλιοι, εόρτια μηνύματα και πολλά άλλα έτέθησαν στην ύπηρεσία πανανθρωπίνων αιτημάτων για ύφεση, γενικό ή μερικό άφοπλισμό, για άνατροπή του κινδύνου του πυρηνικού δλοκαντώματος και πραγματοποίηση επί τέλους του ιδανικού τής πολυπόθητης ειρήνης.

Όλα αυτά, πού είναι τόσο γνωστά, ώστε δέν χρειάζεται νά τά περιγράψωμε, δέν έφεραν — δυστυχώς — ακόμη τό ποθούμενο αποτέλεσμα. Οι έξοπλισμοί συνεχίζονται μέ αύξανόμενο ρυθμό· οί ειδικοί πυρηνι-

κοί πύραυλοι μέσου βεληγεκοῦς έγκαθίστανται στην Ανατολική και στη Δυτική Εὐρώπη σέ αύξανόμενες ποσότητες και μέ έπιταχυνόμενο ρυθμό· τό άγχος μπροστά στον κίνδυνο του πυρηνικού ολέθρου γίνεται όλονέν και μεγαλύτερο κι έπομένως τό όραμα τής παγκοσμίου ειρήνης φαίνεται ούτοπικό και μακρυνό.

Παρ' όλα αυτά, είναι εύχάριστο, πού ή ανθρωπότης δέν φθάνει στην αποθάρρυνση, δέν κυριαρχείται υπό «φαταλισμού» ή «πessimισμού», δέν εγκαταλείπει την ειρηνιστική προσπάθεια. Αντίθετα — μέ μετριασμένο σκεπτικισμό ή μέ συγκρατημένη αισιοδοξία — ανανεώνει συνεχώς τις προσπάθειες και τις έλπίδες της για την παγκόσμια ειρήνη.

Έκδήλωσις ενός άμαλγάματος τέτοιας αναιμικής αισιοδοξίας και τέτοιου άπροφικου σκεπτικισμού είναι ακριβώς ή προβληθείσα ήδη απ' τον Τύπο (πρβλ. «Καθημερινή», 6-1-1984) πρόσφατη απόφασις του Όργανισμού Ένωμένων Έθνών για όργάνωση «Διεθνούς Έτους Ειρήνης». Τοῦτο, — πού δέν θα είναι ούτε τό 1984, ούτε τό 1985 —, θα έλθη μετά... διετία! Στις αρχές Δεκεμβρίου 1983 ή Γενική Συνέλευσις του ΟΗΕ άπεφάσισε νά καλέση όλα τά συμμετέχοντα

σ' αὐτὸν κράτη καὶ τὶς διάφορες ὀργανώσεις τοὺς νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως του, ὥστε νὰ προετοιμασθοῦν ἢ μορφοποιήσῃς καὶ οἱ τρόποι ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τοῦ «Διεθνoῦς Ἔτους Εἰρήνης 1986». Καὶ ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς αὐτός; Εἶναι τὸ νὰ ἀποδείξουν ὅλες οἱ κυβερνήσεις καὶ ὀργανώσεις τῶν κρατῶν-μελῶν τοῦ ΟΗΕ τὴν ἀφοσίωσί τους στὸ ἰδεῶδες τῆς εἰρήνης καὶ νὰ προετοιμασθοῦν νὰ τὸ προβάλλουν μὲ ὄλα τὰ μέσα.

Ἄλλὰ πῶς θὰ ἐπιτευχθῇ αὐτό; Ποῖα εἶναι τὰ κριτήρια, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ προγραμματισθοῦν προσπάθειες, ποὺ δὲν θὰ εἶναι ἀντλημα σὲ πῖθο Δαναῖδων ἢ κατρακύλισμα σισυφείου λίθου; Ποῖοι θὰ εἶναι οἱ κυριώτεροι στόχοι τοῦ Ἔτους αὐτοῦ; Ἄς ἐπιτραπῇ στὸν ὑπογραφόμενον ὄχι νὰ κομίση «γλαῦκ' ἐς Ἀθήνας», ἀλλ' ἀπλῶς νὰ παρουσιάσῃ κατωτέρω ἓνα εὐσύνοπτο μνημόνιο τῶν κριτηρίων ἢ τῶν στόχων αὐτῶν:

1) Στὶς συζητήσεις τῶν Ὑπερδυνάμεων περὶ ἀφοπλισμοῦ δὲν πρέπει νὰ παίζεται τὸ «παιγνίδι τῆς κολοκυθιάς» γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν δεκάδων ἢ ἑκατοντάδων ἀνεκτῶν ἐιδικῶν πυραύλων μέσου βεληνεκοῦς. Εἶναι γνωστό, ὅτι καὶ ἐλάχιστοι πύραυλοι εἶναι δυνατοὶ νὰ φέρουν τὸ πυρηνικὸ ὀλοκαύτωμα καὶ τὴν ἐξάλειψι τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἢ τῆ βιολογικῆ «μεταλλαγῆ» ἐκείνων, ποὺ τυχὸν θὰ ἐπιζήσουν. Τὸ σύνθημα ὄλων, ὅπως τὸ διατύπωσε εὐστοχα ὁ Μ. Πλωρίτης («Τὸ Βῆμα», 23-10-1983), πρέπει νὰ εἶναι «Κανένας πύραυλος πουθενά».

2) Ὁ περαιτέρω εὐρύτερος καὶ οὐσιαστικώτερος στόχος εἶναι νὰ μὴ συρρικνώνεται τὸ ἰδανικὸ τῆς «ἐπὶ γῆς εἰρήνης» μόνον στὸ αἴτημα γιὰ τὴν πρόληψι τῆς πυρηνικῆς καταστροφῆς. Ἐπιδιώξις μας δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνον ἡ κατάργησις ἢ ὁ περιορισμὸς τοῦ α' ἢ β' ὄπλου ἢ τύπου πυραύλου, ἐνῶ παράλληλα θὰ γίνεται συσσώρευσις ἄλλων συμβατικῶν, χημικῶν καὶ βακτηριολογικῶν ὄπλων οὔτε μόνον τὸ «πάγωμα» τῶν σημερινῶν ἐξοπλισμῶν καὶ ὑφισταμένων ὀπλοστασίων, ἀλλὰ ὁ ἐλεγχόμενος γενικὸς ἀφοπλισμὸς καὶ ἡ

ἐξασφάλισις τῆς καταργήσεως κάθε πολέμου. Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης ἀπαιτεῖ νὰ συμφωνήσουν ὅλοι στὸ νὰ εἶναι ἐπιτρεπτά καὶ ἀνεκτά — μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἰσορροπίας τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων — μόνον ὀλίγα συμβατικὰ ὄπλα πρὸς ἐξασφάλισι τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως τῶν κρατῶν καὶ τῆς προστασίας τῶν πολιτῶν ἀπ' τὶς ἐπιβουλὰς τῶν ἐγκληματιῶν καὶ κακοποιῶν. Γιὰ τὰ ἀναγκαῖα αὐτὰ συμβατικὰ ὄπλα ἰσχύουν οἱ λόγοι τοῦ Ἀπ. Παύλου: «Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν... Οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν εἰς ὀργήν, ἐκδικὸς τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι» (Ρωμ. ιγ', 3-4).

3) Κάθε προσπάθεια γιὰ ἀφοπλισμὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τελεσφορήσῃ, ἐὰν δὲν καταπολεμηθοῦν ἀποτελεσματικῶς τὰ βαθύτερα γενεσιουργὰ αἰτία τῆς διεθνoῦς ἐντάσεως. Τὸ σπουδαιότερο ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ — ἐξ ἀπουσίας τῆς ἀγάπης δημιουργουμένη — ἔλλειψις δικαιοσύνης. Ὁ Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης τόνιζε χαρακτηριστικῶς: «Ἡ εἰρήνη, ποὺ εἶναι ἀχώριστα συνδεδεμένη μὲ τὴ δικαιοσύνη, εἶναι θεῖο πρᾶγμα· ἐὰν ἡ καθεμιὰ ὑπάρχη χωρὶς τὴν ἄλλη ἐξαφανίζεται (καταστρέφει) τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς. Γιὰτὶ ὑπάρχει βέβαια εἰρήνη ἀνάμεσα καὶ στοὺς ληστὲς καὶ στοὺς λύκους· στοὺς μὲν πρώτους πρὸς κακοποίησι τῶν ἀνθρώπων, στοὺς ἄλλους δὲ γιὰ τὴν ἐξολόθρευσι τῶν προβάτων. Ἄλλὰ δὲν θὰ μποροῦσα νὰ ὀνομάσω (πραγματικῆ) εἰρήνη αὐτή, ποὺ δὲν στολιζέται μὲ τὴ δικαιοσύνη... Πραγματικῆ εἰρήνη εἶναι ἐκείνη, ποὺ καμαρώνει (ὑπερηφανεύεται) γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εὐσέβεια» («Ἡ εἰρήνη τῆ δικαιοσύνη συγκεκριμένη θεῖόν ἐστι χρεῖμα· εἰ δὲ θατέρω ἄνευ τῆς ἑτέρας εἴη, λυμαίνεται τὸ τῆς ἀρετῆς κάλλος. Ἔστι μὲν γὰρ εἰρήνη καὶ λησταῖς πρὸς ἑαυτοὺς καὶ λύκοις· τοῖς μὲν ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων, τοῖς δὲ ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν προβάτων. Ἄλλ' οὐκ ἂν καλέσαιμι ταύτην εἰρήνην τὴν τῆ δικαιοσύνη μὴ κοσμουμένην... Εἰρήνη γὰρ ὄντως ἐκείνη ἐστιν, ἢ τῆ δικαιοσύνη καὶ τῆ εὐσεβεία σεμννομένη») (Migne Ἐ.Π. 78, 924-925).

Ἐπομένως ἐὰν δὲν ἐκλείρη ἡ ἐκμετάλ-

λευσις ανθρώπου από συνάνθρωπο· εάν δέν γίνονν σεβαστά τὰ ανθρώπινα δικαιώματα· εάν δέν εξαλειφθοῦν ἡ ἐξαθλίωσις κι ἡ ὑποανάπτυξις· εάν δέν ἐκριζωθοῦν ἡ ἀποικιοκρατική τάσις κι ἡ ἱμπεριαλιστική νοοτροπία· εάν δέν ἀναχαιτισθῆ ἀκόμη περισσότερο ἡ καταπίεσις, τὴν ὁποία ἀσκοῦν ἡ ἐπιθυμοῦν ν' ἀσκοῦν πάνω στοὺς πολλοὺς οἱ ὀλίγοι ἐκπρόσωποι τόσοσ τοῦ μαμωνιστικοῦ (ιδιωτικοῦ) καπιταλισμοῦ, ὅσον κι τοῦ κρατικοποιημένου «κολλεκτιβιστικοῦ» κεφαλαίου· εάν δέν ἐλέγχεται ἀποτελεσματικῶς ἡ δραστηριότης τῶν πολυεθνικῶν ἐταιριῶν κι τῶν μονοπωλίων· εάν δέν καρποφορήσῃ ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῆς φτώχειας, τῆς πείνας, τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τῆς ἐλλείψεως ἱατρικῆς περιθάλψεως κι στέγης κι ἴσων εὐκαιριῶν γιὰ σπουδές κι ἀνώτερη μόρφωσι· εάν δέν εξαλειφθοῦν οἱ βοῶσες κι κράζουσες ἀδικίες στὴν κατανομή τῶν εἰσοδημάτων· εάν δέν ἐξαφανισθοῦν τὰ μίση κι οἱ ἐντάσεις ἀπ' τὶς φυλετικές, θρησκευτικές, ἰδεολογικές κι λοιπές διακρίσεις· εάν γενικῶς δέν συντονισθοῦν οἱ προσπάθειες ὅλων νὰ ἐλευθερωθῆ ἡ ἀνθρωπότης ἀπ' τὰ στίγματα αὐτά, πού καταπατοῦν κάθε ἰδέα ἀνθρωπισμοῦ, τότε πάντοτε μέσα στὶς ψυχές τῶν ἀδικουμένων θὰ βλαστάνουν ἡ ἀγανάκτησις, τὸ μῖσος, ἡ δίψα γιὰ ἐκδίκηση, ὁ πόθος γιὰ ἀνατροπὴ τῶν τυραννικῶν καθεστώτων κι γενικὰ τὸ πολεμικὸ φρόνημα.

Ἀκόμη κι μερικοὶ φορεῖς τοῦ ἐκμεταλλευτικοῦ μαμωνιστικοῦ πνεύματος δέν διαστάζουν νὰ προκαλοῦν τὴν πολεμικὴ διάθεσι τῶν ἀδικουμένων κι νὰ ὑποκινοῦν πολέμους, γιὰ νὰ προωθῆται τὸ ἐμπόριο τῶν ὅπλων κι γιὰ ν' ἀξάνωνται τὰ κέρδη τόσοσ τῶν δυτικῶν, ὅσον κι τῶν ἀνατολικῶν πολεμικῶν βιομηχανιῶν.

4) Ὁ ἱμπεριαλισμός, πὸν ἀπειλεῖ τὴν παγκόσμια εἰρήνη, δέν ἔχει μόνο ὡς αἰτία τὴν πολυποικίλη ὑλικοοικονομικὴ ἐκμετάλλευσι. Συχνὰ ἔχει ψυχολογικὰ ἢ κι ψυχοπαθολογικὰ αἰτία κι πρέπει νὰ ἐρευνηθῆ ψυχολογικῶς. Τὸ ὅτι ἡ ἀκόρεστη φιλοδοξία κι ἡ δόξα τῆς ἐπικρατήσεως, κυριαρχίας κι ἐξουσίας, συχνὰ ὡς ἀντίρροπη τάσις πρὸς

ἐξουδετέρωσι συναισθήματος μειονεξίας, ἀπειλεῖ ἄμεσα κι πρωτογενῶς τὴν εἰρήνη κι γίνεται σὲ κάθε ἐποχὴ αἰτία πολεμικῶν συγκρούσεων, μαρτυρεῖται πολλὲς φορὲς ἀπ' τὴν παγκόσμια ἱστορία.

5) Ἀλλὰ τὰ ψυχολογικὰ αἰτία τῆς ἀπειλῆς τῆς εἰρήνης δέν ἔχουν πάντοτε πρωτογενῆ χαρακτῆρα. Συχνὰ εἶναι δευτερογενὲς — συνειδητὸ ἢ ἀσυνειδητὸ — σύνδρομο βαθυτέρας κι πολυδιάστατης πρωτογενοῦς ψυχικῆς αἰτίας. Αὐτὴ δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σύμπλεγμα κι κλιμάκωσις ἀλυσιδωτῶν ψυχολογικῶν ἀντιδράσεων, πὸν δημιουργοῦνται στὴν ἐκάστοτε ἀτομικὴ ἢ ὁμαδικὴ ἡγεσία ἀνελευθέρων ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων.

Ποιὲς εἶναι οἱ ἀντιδράσεις αὐτές; Ἡ κατάλυσις τοῦ δημοκρατικοῦ πλουραλισμοῦ κι τῶν ἐλευθεριῶν δημιουργεῖ στὴν ἡγεσία αὐτὴ τὸ ἀνακλαστικὸ φαινόμενο τοῦ φόβου κι τοῦ ἄγχους γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ γίνῃ στόχος ἀνατρεπτικῆς ἐνεργείας, ἢ ὁποία, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θὰ δικάσῃ τὰ πολιτικὰ τους ἐγκλήματα κι θὰ τοὺς στείλῃ στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα. Οἱ σκιὲς τῶν θανατωμένων ἀπ' αὐτοὺς κι τὰ δάκρυα, οἱ ἀναστεναγμοὶ κι τὰ βογγητὰ τῶν ἀναριθμητῶν θυμάτων τους, πὸν ἀντηχοῦν μέσα στὰ διάφορα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, καταδιώκουν τὴν ἡγεσία αὐτὴ ὡς Ἑρηνέες κι ζητοῦν τὴν ἀνατροπὴ τῆς. Ὁ φόβος κι τὸ ἄγχος γεννοῦν τὴν καχυποψία ἢ τὴ διαπίστωσι εἴτε γιὰ ὑπαρξὶ κινήσεως «διαφωνούντων» κι ἀντιστασιακῆς ὁργανώσεως στὸ ἐσωτερικὸ, εἴτε γιὰ προετοιμασία παροχῆς συνδρομῆς κι βοηθείας πρὸς τοὺς καταπιεζομένους ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ καχυποψία ἢ ἡ διαπίστωσις αὐτὴ ἐκτρέφουν τὸ αἶσθημα κι τοὺς ἐφιέλτες τῆς ἀσφαλείας. Ἡ ἀσφάλεια ὑποθάλπει τὴν ἐντασι κι τὸν πυρετὸ τῆς προετοιμασίας τῆς στρατιωτικῆς κι πολεμικῆς μηχανῆς πρὸς ἀντίκρουσι πραγματικῶν ἢ φανταστικῶν ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἐτσι κάθε ὀλοκληρωτικὸ καθεστῶς, — ὅσο κι ἂν διατυμπανίξῃ ὅτι προάγει τὴν τάξι, τὴ γαλήνη κι τὴν εἰρήνη, κι ὅσο κι ἂν οἱ ἡγέτες του ὡς ἀνθρώποι κατὰ βάθος ἐνδεχομένως ἀπεχθάνωνται κι φο-

Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΣ (ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ - ΒΙΩΜΑΤΑ - ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ)*

ΜΝΗΜΗ ΑΠΕΛΘΟΝΤΩΝ

Όμιλών τις περί τῆς ἀνεκτιμήτου προσφορᾶς τῆς κατὰ Χάλκην Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς δὲν δύναται νὰ μὴ ἀναφερθῆ εἰς τοὺς σεβασμίους αὐτῆς Καθηγητάς, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον ἐν γένει εἶναι συνυφασμένα μετὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ τεράστιον πνευματικὸν αὐτῆς ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυνε κυριολεκτικῶς τόσο τὸ πάνσεπτον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὅσον καὶ τὰ λοιπὰ ἱστορικὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰς Αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας.

Ἡ ζωὴ, ἡ δρᾶσις καὶ γενικώτερον ἡ πανορθόδοξος καὶ παγγρηγοριανικὴ πνευματικὴ κίνησις τῆς γαλουχησάσης ἡμᾶς διὰ τῶν ναμάτων τῆς τε θύραθεν καὶ θείας σοφίας ποτνιας Τροφῆς Σχολῆς δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τινὰς δεκαετίας, ἀλλ' ἐπεκτείνονται

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 23 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1-2 τεύχους.

βοῦνται τὸν πόλεμο —, προετοιμάζεται συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως γιὰ ἀγῶνα περὶ ὑπάρξεως, εἶναι ἐτοιμοπόλεμος καὶ ἀποτελεῖ μόνιμη ἀπειλὴ γιὰ τὴν εἰρήνην.

Ἄλλ' οἱ κλιμακωτὲς καὶ ἀλυσιδωτὲς αὐτὲς ψυχολογικὲς ἀντιδράσεις ἔχουν καὶ ἐνδύστερες ἐπιπτώσεις. Τὸ ἐτοιμοπόλεμος τῶν παντὸς χρώματος φασιστικῶν καθεστώτων δημιουργεῖ ὡς ἀναγκαῖο συνοδεῦον ἐπιφανὲς τουλάχιστον τὴν κινητοποίησι καὶ τῆς πολεμικῆς μηχανῆς τῶν ἐλευθέρων κρατῶν. Ἡ κινητοποίησις αὐτὴ στὶς ἄριστες μὲν περιπτώσεις εἶναι ἀμυντικὴ, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς εἶναι ἐνδεχόμενον — ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν συμφερόντων — νὰ χρησιμοποιῆ τοὺς ἀμυντικὸν σκοπὸν ὡς ἄλλοθι, γιὰ νὰ ἐκφυλίσῃ τὸν «ἀμυντικὸν» πολεμικὸν μηχανισμόν εἰς μέσον ἐξυπηρετήσεως ἐκμεταλλευτικῶν ἱμπεριαλιστικῶν σκοπῶν. Ἔτσι τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ ὁδηγοῦνται ἀσθμαίνοντα στὸν φαῦλο κύκλον τῆς ἀγωνιώδους προσπάθειας, γιὰ νὰ μὴ διασπασθῆ ἀπ' τοὺς ἰέρακας τοῦ πολέμου, ἀλλὰ νὰ διατηρῆται ἢ τόσο ἐϋθραυστὴ «ἰσορροπία τοῦ τρόμου».

πέραν τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος. Ὡς ἐκ τούτου ὁ κατάλογος τῶν Καθηγητῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ κληρικοῦ ἢ τοῦ λαϊκοῦ ὑπηρετήσαν εἰς αὐτὴν προσεγγιζόντες ταπεινῶς καὶ ἀθροῦβως ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν πανίερον Οἰκουμενικὸν Θρόνον, εἰς τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν Ἔθνος καὶ Γένος, εἰς ὀλόκληρον τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἔτι δὲ καὶ εἰς ἅπασαν τὴν Χριστιανοσύνην, τυγχάνει νὰ εἶναι λίαν μακρὺς καὶ εὐρύς. Ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἐνταῦθα λόγος περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, θεολογικῆς καὶ ἐθνικῆς προσωπικότητος ὅλων ἀνεξαιρέτως ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὴν μακραίωνα καὶ πολυκύμαντον, ἐνίοτε, ζωὴν τῆς Τροφῆς Σχολῆς ἐχρημάτισαν Καθηγηταὶ αὐτῆς. Ἄλλως τε τοιοῦτόν τι ἐγγεῖρημα ἐξέρχεται τῶν στενῶν ὁρίων καὶ τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ τῆς παρουσίας μελέτης. Ὅθεν, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα δειγματοληπτικῶς εἰς τὴν ἐν ἀδραΐς γραμμαῖς σκιαγράφῃσιν τριῶν μόνων Καθηγητῶν, καὶ δὴ τοῦ Βασ. Ἀντωνιάδου, τοῦ Χρίστου Ἀνδρούτσου καὶ τοῦ Ἀρχιμ. Βασ. Στεφανίδου, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχομεν τὴν τιμὴν καὶ

Πρέπει ἐπὶ τέλους τὰ διάφορα φιλειρηνικὰ κινήματα νὰ παύσων νὰ ἐθελοτυφλοῦν, νὰ παρουσιάζων ἀφελῆ στρουθοκαμηλισμὸν καὶ νὰ παραγνωρίζων μιὰ ἀπ' τὶς βαθύτερες πρωτογενεῖς ψυχολογικὲς αἰτίες τῆς διεθνούς ἐντάσεως. Ὅπως ἀνευ ἀνθρωπιστικῆς ἀγάπης, δικαιοσύνης καὶ καταπολεμήσεως τῆς εἰδεχθοῦς ἐκμεταλλευτικῆς ἀδικίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκριζωθῆ ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τοῦ πολέμου, ἔτσι καὶ ἀνευ γνησίας δημοκρατίας καὶ ἐλευθερίας εἶναι ἀδύνατον νὰ καρποφορήσων οἱ φιλειρηνικὲς προσπάθειες.

Στὸ ἐπόμενο ἄρθρο μας θὰ ὀλοκληρώσωμε τὸ σχεδίασμα τοῦ παρόντος μνημονίου, παρουσιάζοντας κυρίως τὰ ἰδεολογικὰ αἷτια τοῦ «ψυχροῦ πολέμου» καὶ ἐξαιρόντας τὴ συμβολὴν τῆς Παιδείας καὶ πρὸ παντὸς τῆς Ἐκκλησίας στὴ θεμελίωσι τῆς παγκοσμίου εἰρήνης.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Καθηγητῆς (1931 - 1945) καὶ Σχολάρχης (1932 - 1942) τῆς Χαλκίδος Θεολογικῆς Σχολῆς κυρὸς Αἰμιλιανὸς (Παπαδημητρίου).

τὸ μεγάλο προνόμιον νὰ ἀκούσωμεν, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐκκλησιαστικοθεολογικοεπιστημονικὴ δρᾶσις εἶναι, φρονούμεν ταπεινῶς, ἀρκούντως ἰκανὴ νὰ καταδείξῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν εἰς πολλοὺς τομεῖς, συναφεῖς πρὸς τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας, παγκόσμιον προσφορὰν τῆς Τροφῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν δύο τελευταίων Καθηγητῶν δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλ' ἀποσκοπεῖ νὰ πληροφρήσῃ τὸ εὐρύτερον ἐκκλησιαστικὸν καὶ θεολογικὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν ὅτι ἡ γεραρὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, κατὰ τὴν μακραίωνα αὐτῆς ζωὴν καὶ δρᾶσιν, δι' ἰκανῶν αὐτῆς ἀποφοίτων ἐστελέχωσεν οὐχὶ μόνον τὸν ἱερὸν κλῆρον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς κοινῶς λέγεται καὶ πιστεύεται, ἀλλὰ καὶ τὰς Θεολογικὰς αὐτῆς Σχολὰς εἰς τὰς ὁποίας οἱ ὡς ἄνω μνημονευθέντες Καθηγηταί, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ Φίλιππος Παπαδόπουλος, Εὐάγγελος Ἀντωνιάδης, Βασ. Ἰωαννίδης καὶ πολλοὶ ἕτεροι, κυρίως τῆς ἐποχῆς μας, μετέφεραν καὶ μετηλαμπάδευσαν τὴν ἱερὰν φλόγα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Χάλκης.

1. Βασίλειος Ἀντωνιάδης (1851-1932).

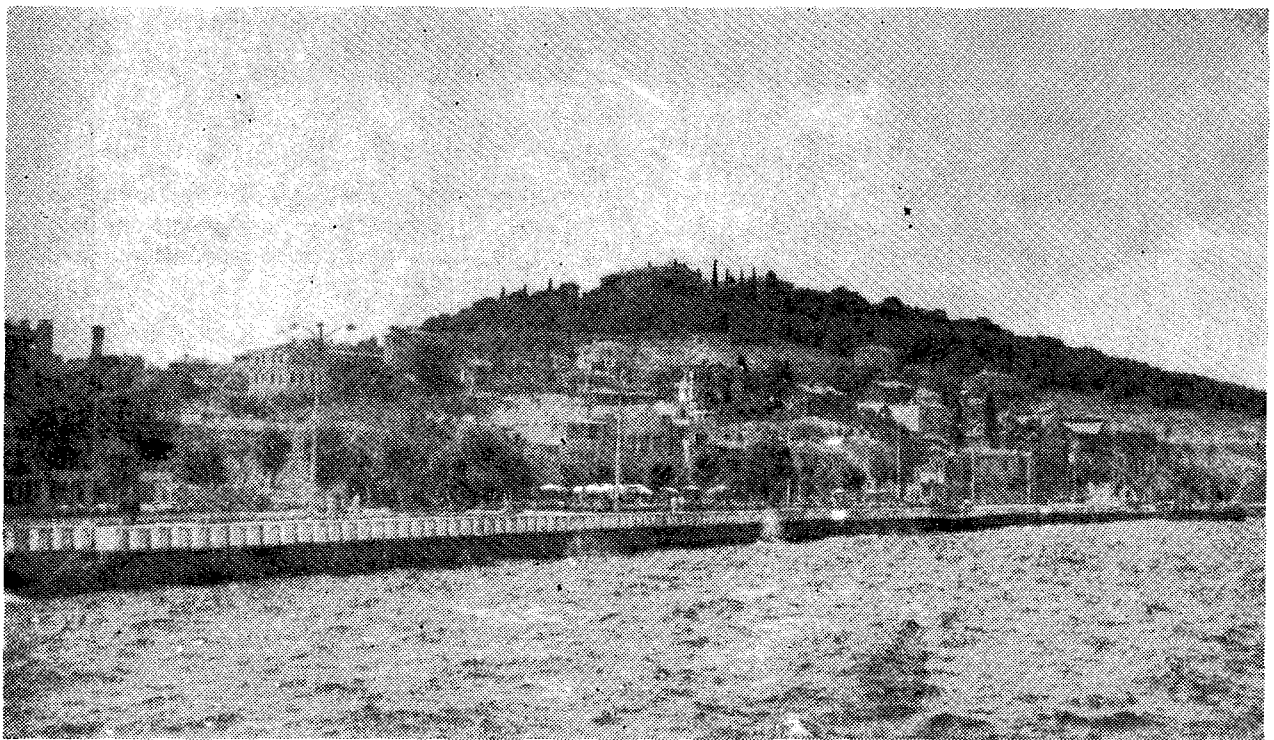
Ἐνταῦθα θὰ ζήσῃ πρῶτον τὸ μυστήριον τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ὁ πολὺς Καππαδόκης Β. Ἀντωνιάδης τοῦ ὁποίου τὰ ὀγκώδη καὶ λίαν πρωτότυπα διὰ τὴν χριστιανικὴν ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον φιλολογίαν βιβλικὰ, ἐρμηνευτικὰ, φιλοσοφικὰ, ἠθικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ συγγράμματα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἀρίστης φιλοσοφικῆς, κοινωνιολογικῆς, ψυχολογικῆς καὶ βιβλικῆς καταρτίσεώς του, ὡς καὶ περὶ τοῦ μεγίστου ἀφομοιωτικῆς, κριτικῆς καὶ λίαν λεπτοῦ πνεύματός του, καὶ δὴ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε νὰ μὴ δύναται τις νὰ ἐντοπίσῃ τὰ βοηθήματα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν μεγάλων καὶ πάντοτε ἐπικαίρων, διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν, ἔργων του, τὰ ὁποῖα βοηθοῦν τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐνδοσκοπήσῃ τὸν ἑαυτόν του, νὰ γίνῃ αὐτόπτης μάρτυς τοῦ ἀτέλειωτου ἀγῶνα, ὅστις διεξάγεται μέσα του ἀνάμεσα εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην, τὸν χοῦδόν καὶ τὸν ἐπουράνιον ἄνθρωπον, τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν, τὸν σκεπτικισμόν καὶ τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν μηδενισμόν, τὴν βούλησιν καὶ τὴν μοιρολατρείαν, τὸ φυσικὸν καὶ τὸ μεταφυσικόν, τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἐνστικτικόν, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἕτερον μέρος παρασύρει τοῦτον (ἀναγνώστην) νὰ διεισδύσῃ εἰς τὰ τρισβαθὰ τῆς ψυχῆς του διὰ νὰ ζήσῃ εἰς ὅλην του τὴν πληρότητα τὸ ἀνθρώπινον δρᾶμα, τὸ ὁποῖον εἶναι συγχρόνως καὶ θεῖον δρᾶμα, ἡ γνῶσις καὶ ἡ βίωσις τοῦ ὁποίου ἐπιφέρει ψυχικὴν ἐνότητα, ἰσορροπίαν καὶ γαλήνην. Εἰς πάντα τὰ ἔργα του, ὁ θαυμάσιος οὗτος χειριστὴς τοῦ λόγου, ὅσον ὀλίγοι, ἐκφράζει μὲ ποιητικὸν λόγον πολλαπλᾶ αἰσθημάτων καὶ συναισθημάτων, κρίσεις καὶ ἀπόψεις, τιτάνιον προσπάθειαν, ἡ ὁποία στέφεται ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας, οὕτω δὲ ἐπιτυγχάνει νὰ ἐξονυχίσῃ μέχρι καὶ τῆς τελευταίας λεπτομερείας τὸ ὕλικόν τῶν μελετῶν του, εἰς τὰς ὁποίας μὲ ἐξαιρετικὴν λεπτότητα καὶ διακριτικότητα προβαίνει εἰς τὴν διατύπωσιν ἀντιρρήσεων καὶ ἀναιρέσεων θέσεων ἐτέρων συγγραφέων, δεικνύων πάντοτε τὴν εὐαίσθησίαν, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε διὰ τοὺς ἤχους καὶ τοὺς ρυθμούς τῶν λέξεων, ὡς καὶ τὴν ἀμίμητον γλωσσοπλαστικὴν του ἰκανότητα.

Πάντα γενικῶς τὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα οὗτος συνέγραψε μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν μαθητῶν του, διακρίνονται, σὺν τοῖς ἄλλοις, διὰ τὴν κατὰ βάθος καὶ κατὰ πλάτος ἔρευναν, διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν σαφήνειαν, ἀκρίβειαν, μεθοδολογίαν, ἀντικειμενικότητα, περιεκτικότητα, γλαφυρότητα, λεξιμαγείαν, λογικότητα τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τέλος διὰ τὴν διαλεκτικὴν δεινότητα. Ταῦτα δὲν ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς ἕνα κλάδον τῆς Θεολογίας ἀλλὰ εἰς περισσοτέρους τοιοῦτους, καὶ δὴ α) εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, β) εἰς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ χριστιανικὴν ἠθικὴν, γ) εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν ὅπου εἰς τὴν Ἱστορίαν του τῆς Ἀρχαίας Φιλοσοφίας εἰς μὲν τὸν Πλάτωνα πλατωνίζει, εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ἀριστοτελίζει, ὡς καὶ εἰς

τους λοιπούς φιλοσόφους και κατά την έκφρασιν και τὸ ὕφος δημιουργεῖ ἀριστουργήματα τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου και δ) εἰς τὰ διάφορα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἐποχῆς του. Ὅπως ἰδιαιτέρως πρέπει ἐνταῦθα νὰ τονισθῆ ὅτι ὁ καθηγητῆς Βασ. Ἀντωνιάδης μετὰ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ταπεινοφροσύνην ἔθεσε τὴν βαθεῖαν του σοφίαν, εὐρυμάθειαν, ἐμβρίθειαν, κριτικότητα, πολυγλωσσίαν — πλὴν τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν (ἐλληνική, λατινική και ἐβραϊκή) ἤτο ὡσαύτως κάτοχος και τῆς ἀγγλικῆς, γαλλικῆς, γερμανικῆς, ρωσικῆς, ἀραβικῆς και τουρκικῆς γλώσσης — τὴν μεγάλην εὐχέρειαν εἰς τὸ συγγράφειν και γενικώτερον πάσας τὰς γνώσεις, τὰς ἀρετὰς και τὰ μεγάλα χαρίσματα του εἰς τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας. Δεῖγμα δὲ τοῦ σεβασμοῦ και τῆς διακονίας του ταύτης εἶναι, μετὰξὺ τῶν ἄλλων, ἡ δημοσίευσίς τῆς «Κριτικῆς ἐκδόσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐγκρίσει τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας» (1904), ἡ ὁποῖα οὐσα καρπὸς σκληρᾶς ἐξαετοῦς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, γενομένης διὰ ἀντιπαροβολῆς διαφόρων βυζαντινῶν χειρογράφων²⁹⁹, δύναται νὰ

χαρακτηρισθῆ ὡς μέγας ἐπιστημονικὸς ἄθλος διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην και πρώτη παρ' ἡμῶν προσπάθεια κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ κειμένου τῆς Κ.Δ., ἡ ἀνάληψις τῆς διευθύνσεως και τῆς συντάξεως τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» και τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτῆς παραρτήματος «Νέος Ποιμὴν» και τῆς «Ὁρθοδόξιας», τέλος δὲ ἡ σύντομος ἀλλὰ μεστὴ ὑψηλῶν νοημάτων και ὀρθοδόξων ἀντιλήψεων μελέτη του «Αἰ μεταρρυθμίσεις», Κων/πολις 1922, τὴν ὁποῖαν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν τότε Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Μελέτιον Μεταξάκην και εἰς τὴν ὁποῖαν ἀντικατοπτρίζονται οἱ βαθεῖς στοχασμοὶ και τὸ ζωηρὸν αὐτοῦ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἐπίσημα ὄργανα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου φέρουσιν ἀνάγλυφον τὴν σφραγίδα τῆς πολυδιαστάτου και πολυμεροῦς προσωπικότητος τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Βασ. Ἀντωνιάδου, μαρτυροῦσι δὲ σαφῶς περὶ τῆς ἀρτίας θεολογικῆς, φιλοσοφικῆς και φιλολογικῆς αὐτοῦ καταρτίσεως, τὴν ὁποῖαν ἔλαβε τόσον ἐν τῇ Τροφῷ Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης ὅσον και ἐν τοῖς περιφήμοις Πανεπιστημίοις τῆς Ἀιδελβέργης, Γοτίγγης και Λειψίας, ἐν οἷς ἐφοίτησεν ὡς ὑπότροφος τῆς χαλιτίδος Σχολῆς (1879-1884) και ἀνεκνήρυθη πρῶτον μὲν διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας, εἶτα δέ, κατὰ τὴν δευτέραν μετάβασίν του εἰς Ἑσπερίαν (Παρίσιος, Λονδίνον) και Μόσχαν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἐπιστημονικῶν του ἐρευνῶν, και διδάκτωρ τῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας. Ἐδίδαξεν ἐπὶ τρία ἔτη (1885-1888) εἰς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Σταυροῦ και ἀπὸ τοῦ

299. Περὶ τῆς ἀξίας και σημασίας τῶν χειρογράφων τοῦ λεγομένου Βυζαντινοῦ τύπου και περὶ τῆς πατριαρχικῆς ταύτης ἐκδόσεως ἰδὲ πλεονα ἐν Γ. Χ. ΖΑΦΕΙΡΗ, Μητροπολίτου Γαρδικίου, *Τὰ Προεναγγελικά κείμενα. Ἡ μαρτυρία τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῆς Εὐαγγελικῆς Παραδόσεως και ἡ ἀξία τῶν πατερικῶν βιβλικῶν παραθέσεων*, Ἀθήναι, 1977, ἰδιαιτέρως σελ. 110-111.

Ἡ νῆσος Χάλκη μετὰ τῆς προκυμίας και τῆς Θεολογικῆς αὐτῆς Σχολῆς.

1890-1926 εἰς τὴν Τροφὸν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης φιλοσοφίαν, θεολογίαν καὶ φιλολογίαν.

Γενικῶς εἰπεῖν ὁ εὐτυχήσας νὰ ἔχη ὡς Σχολάρχας καὶ συναδέλφους ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης μεγάλους κολοσσούς τῆς διοικούσης Ἐκκλησίας καὶ τῶν θεολογικῶν γραμμάτων ὡς ἐπὶ παραδείγματι τὸν ἀρχιμανδρίτην Γερμανὸν Γρηγοράν, Ἀπόστολον Χριστοδοῦλου (μετέπειτα τιτουλάριον Μητροπολίτην Σταυρουπόλεως), τὸν σοφὸν Σχολάρχην καὶ διδάσκαλον Πατριαρχῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπων Ἀρχιμ. Γερμανὸν Στρηνόπουλον (μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπον Θυατείρων), τὸν Ἀρχιμ. Ἰωακείμ Πελεκῆνον (μετέπειτα Σταυρουπόλεως καὶ Δέρκων), τὸν διαπρεπέστατον Ἕλληνα ἐκκλησιαστικὸν ἱστορικὸν ἀρχιμ. Βασ. Στεφανίδην καὶ τὸν χαλκέντερον δογματολόγον Χρ. Ἀνδροῦτσον πολὺς Β. Ἀντωνιάδης ἀναμφιβόλως συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν διαπρεπεστάτων φιλοσόφων καὶ χριστιανῶν ἠθικολόγων. Εἶναι, ἐξ ὧσων τοῦλάχιστον εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν, ὁ πρῶτος παρ' ἡμῖν χριστιανὸς κοινωνιολόγος, ὑπὸ

Ἵο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σταυρουπόλεως καὶ εἴτα Δέρκων κυρὸς Ἰωακείμ (Πελεκῆνος) Σχολάρχης καὶ Καθηγητῆς τῆς Σχολῆς (1924 - 1931).

τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως ταύτης. Ὑπὸ τὴν δυναμικὴν του δὲ ταύτην ιδιότητα καὶ ἰκανότητα καὶ διὰ τῆς μακρᾶς καὶ λίαν γονίμου ἐν τῇ Τροφῇ Θεολογικῇ Σχολῇ καθηγεσίας του (1890-1926) ἀπετύπωσε ζωηρὰν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδίας αὐτοῦ θεολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς προσωπικότητος ἐπὶ τῆς Σχολῆς, ὅπου ὡς μία, ἐπαναλαμβάνω, προσωπικότης (λιτὴ καὶ ἀπέριτος, εὐρυμαθὴς καὶ ἐμβριθής), ὡς χαρακτηριστικῶς γράφει ὁ ἀείμνηστος Σχολάρχης καὶ μαθητῆς του Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Αἰμιλιανός³⁰⁰, ἐγνώριζεν ἀνεπιτηδεύτως καὶ κατὰ τὸν πλεόν φυσικὸν τρόπον νὰ μεταλαμβάνου μετὰ τὸν ποιητικὸν του λόγον καὶ μετὰ τὴν καθαρὰν, διαυγῆ καὶ κρυσταλλίνην φιλοσοφικὴν του σκέψιν εἰς τοὺς φερέλπιδας μαθητάς του τὴν σοφίαν του, τὸν ἀκένωτον πλοῦτον τῶν γνώσεών του, τὰς βαθυστοχάστους καὶ πλήρεις πάντοτε οὐσίας μεταφυσικὰς του σκέψεις καὶ ἀνατάσεις, τοὺς ἐπιστημονικοὺς του προβληματισμούς, τὴν ἀπὸ βαθείας μελέτης, ἐλπίδος καὶ ἐπιστημονικῆς διακρίσεως ἀπορρέουσαν βαθεῖαν πίστιν του, νὰ μεταφέρῃ, ὡς ἀληθὴς Προμηθεὺς Δεσμώτης, εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας τούτων τὸ θεῖον καὶ ἀνέσπερον φῶς, «ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», τὸ φῶς, ἐπαναλαμβάνω, τῆς αἰωνίου γνώσεως, τὸ ὁποῖον ἐφώτιζεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἐκζητεῖ ἢ κατὰ Θεὸν ἐπιστήμη καὶ διακηρύσσει ἢ ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ σεσαρκωμένου Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ θρησκεία. Εἰς ἄψογον ἐπιστημονικὴν, ποιητικὴν, φιλοσοφικὴν καὶ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἐπὶ μίαν σχεδὸν τεσσαρακονταετίαν ἐδίδασκεν εἰς τὴν Σχολὴν διάφορα θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα, καὶ δὴ Ἱερὰν Ἑρμηνευτικὴν, Εἰσαγωγὴν εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς, ἀνάγνωσιν καὶ ἐξήγησιν τῶν Ἀγίων Γραφῶν, Ἑβραϊκά, Χριστιανικὴν ἠθικὴν, ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, φιλοσοφικὴν ἠθικὴν, ψυχολογίαν, λογικὴν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πάντα τὰ ὡς ἄνω μαθήματα ἐδίδασκε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ τὰ αἰσθάνωνται «ὡς κάθαρσιν, ὡς ἀνωτέραν τινὰ ἐπικοινωνίαν»³⁰¹ καὶ ὡς ἐναρμόνιον θεώρησιν τῶν πάντων, ἤτοι τῶν φυσικῶν, ὑπερφυσικῶν, ἀνθρωπίνων, ἐγκοσμίων, ὑπερκοσμίων καὶ θείων πραγμάτων. Ὡς ἐπιστήμων συνεπὴς πρὸς ὅσα ἐδίδασκεν ἀπὸ τῆς ἕδρας διὰ τῆς ἀτομικῆς του ζωῆς καθώριζεν ὅτι οὐδὲν εἶναι τίμιον ἀδὲ μὴ πρὸς ἀρετὴν φέρει, μηδὲ ποιεῖν βελτίους τοὺς περὶ αὐτὸ σπουδάζοντας». Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας του ἦτο ἢ ἐξῆς: κατ' ἀρχὰς ἀνεγίνωσκε τὸ ἀπὸ χειρογράφου σύντομον κείμενον τῆς διδασκαλίας του, μετὰ ταῦτα δὲ ἀνέλυε καὶ ἀνέπτυσε τοῦτο.

300. ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ Μητροπολίτου ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ, Ἐπιμνημόσυνος Λόγος εἰς τὸν Καθηγητὴν Βασίλειον Ἀντωνιάδην, ἐν Ὁρθοδοξία, 7 (1932), σ. 216-7.

301. ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ Μητροπολίτου ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ, ἐνθ' ἄνωγ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΤΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ*

5. Οἱ Κανόνες τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἐν πρώτοις λεκτέον, ὅτι ὑπὸ τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (553) καὶ τῆς ΣΤ' τοιαύτης (681) κανόνες δὲν ἐξεδόθησαν, καίτοι παρήλθεν ἀπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου μέχρι τῆς ΣΤ' χρονικὸν διάστημα 230 περίπου ἐτῶν, κατὰ τὸ ὅποιον ἀνεφάνησαν ἐν τῇ ζωῇ τῶν μελῶν

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 28 τοῦ ὑπ' ἀρ. 1-2 τεύχους.

Ὡς ὄντως μέγας ἐπιστήμων καὶ παιδαγωγός, ὡς ἀνεξάντλητον ταμεῖον γνώσεων καὶ ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας, ὡς ὀξύρους καὶ λεπτύνους κριτικὸς νοῦς, ὡς ἐνάρετος, εὐσεβέστατος, δίκαιος, ἀξιοπρεπής, τίμιος καὶ εἰλικρινῆς ἄνθρωπος, ὡς εὐρεῖα καὶ πολυμερῆς προσωπικότης μὲ πλουσιωτάτην καὶ ἐκλεκτὴν συγγραφικὴν δραστηριότητα, ὡς γλαφυρότατος καὶ παραστατικώτατος καὶ βαθυστόχαστος ἐρμηνευτὴς τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς συνεπέστατος καὶ αὐστηρότατος τηρητὴς τοῦ καθήκοντος τοῦ καθηγητοῦ ἐναντὶ τῶν μαθητῶν, τῆς Σχολῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς χαλκέντερος Ὀριγένης, ὡς ρηξικέλευθος θεολόγος καὶ συγγραφεύς, ὡς ἀριστος φιλόλογος, ὡς πατριάρχης τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἠθικολόγων καὶ κοινωνιολόγων, ὅπως δὲ ἰδιαίτερος ὡς γρανιτώδης εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα, δαισθητικὸς, νοσταλγὸς τῆς αἰωνιότητος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπλοῦς, ταπεινὸς καὶ λίαν διακριτικὸς ὑπηρετὴς τῆς Θείας Ἐπιστήμης, τῆς Τροφῆς Σχολῆς καὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἤσκησε καὶ ἐξακολουθεῖ εἰσέτι διὰ τῶν μνημειωδῶν αὐτοῦ αὐτοτελῶν συγγραμμάτων καὶ μονογραφιῶν νὰ ἀσκῇ τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως, τῆς διαμορφώσεως εἰδικοῦ γλωσσικοῦ ὕφους καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἥθους τῶν μαθητῶν τῆς γεραρᾶς Πατριαρχικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, διὰ τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου καὶ τοῦ διεθνοῦς αὐτῆς γοήτρου προσέφερον οὐκ ὀλίγα.

Οἱ πολυάριθμοι μαθηταὶ του — ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι — ἀδυνατοῦντες νὰ σκιαγραφήσωσι τὴν πολυδιάστατον, πολυσχιδῆ, πολύπλευρον καὶ πολυμερῆ προσωπικότητά του ἀρκοῦνται εἰς τοὺς συντόμους, ἀπλοῦς ἀλλὰ συγχρόνως καὶ λίαν ἐκφραστικοὺς λόγους τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ, οἵτινες ἐφαρμόζονται πλήρως εἰς τὸν ἀείμνηστον διδάσκαλόν των Β. Ἀντωνιάδην, ὅστις ἐλάμπρυνε τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην διὰ τῆς πολυτίμου αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς προσφορᾶς καὶ ἐκόσμησε τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ καθ' ὅλα ὑποδειγματικοῦ του χριστιανικοῦ βίου:

τῆς Ἐκκλησίας πολλὰ Ἰουδαϊκὰ καὶ ἐθνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα⁹³.

93. Ἀμίλκα Ἀλιδίζάτου, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες. Ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 61-66. Ἰωάννου Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Τόμος 1. Ἐν Ἀθήναις 1952, σελ. 168-188. Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἀθήναι 1948, σελ. 216-226.

«Βένθε' ἀπάντ' ἐδάης, τὰ Πνεύματος, ὅσσα τ' ἔασιν

τῆς χθονίης σοφίης· ἔμπνεον ἱρὸν ἔης»³⁰².

Γενικῶς εἰπεῖν ὁ Β. Ἀντωνιάδης «ὡς ἐπιστήμων ἦτο βαθὺς ἐρευνητὴς τῶν πηγῶν, ὀξὺς τῆ- κρῖσιν, ἐμβριθής, μελετηρότατος καὶ ἄγαν ἀκριβὸν λόγος· ὡς διδάσκαλος διεκρίνετο διὰ τὴν σπουδαιότητα τῆς διδασκαλίας, τὴν ἤρεμον μεταδοτικότητα καὶ τὴν προσηνῆ πρὸς τοὺς μαθητὰς σοβαρότητα· ὡς ἄνθρωπος δὲ ἦτο τύπος μελιχίου εὐπροσηγορίας καὶ ἡμέρου ἥθους. Μεστὴ ἀτύφου σοφίας ἐν ὀρθοδόξῳ φρονήματι ἠθικὴ προσωπικότης»³⁰³.

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Μητροπολίτης Περιστερίου

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ) ΖΑΦΕΙΡΗΣ

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

302. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Ἐπιτάφια, II, 119 (ΒΕΠ, 62, 290, 19-20).

303. Ἴδὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον παρατιθέμενον ὑπὸ Νικ. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀντωνιάδης Βασίλειος, ΘΗΕ, 2 (1963), 956. Πλήρη βιογραφικὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἰδὲ Αἰμιλιανοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας, μνημ. ἔργον· Χρυσ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἡ ἐν αὐτῇ Θεολογικὴ Σχολή, Ἱεροσόλυμα, 1905. Γρ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, Βασίλειος Ἀντωνιάδης, Νεκρολογία, Θεολογία, X (1932), σσ. 191-192. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος (εἶτα Ἀθηνῶν), Ἐπικήδειος εἰς Βασίλειον Ἀντωνιάδην, Ὁρθοδοξία, VII (1932), σσ. 163-166. Α. ΜΕΞΗ, Ἡ ἐν Χάλκῃ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολή, Κωνσταντινούπολις, 1933. Β. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 52-60.

Πρό τῆς συγκλήσεως τῆς Πενθέκτης καλουμένης Συνόδου, ἐπραγματοποιήθη τῷ 687 συνάθροις τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Παπικοῦ Ἀποκρισαρίου, τῶν Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων, ὡς καὶ πολλῶν ἀνωτάτων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν θαυμαύχων ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (685), ἐνδιαφερθέντος περὶ τῆς τύχης τῶν πρακτικῶν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. «Οὗτοι μετὰ τὴν ἀνάγκωσιν ἔθεσαν ἐπὶ τῶν ἐπισήμων πρακτικῶν τὰς σφραγίδας αὐτῶν καὶ παρέδωσαν αὐτὰ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα πρὸς φύλαξιν ἀπὸ πάσης νοθείας. Ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ μετὰ τετραετίαν συνεκάλεσε τὴν ἐν Τρούλλῳ τῆς Κων) πόλεως δευτέραν σύνοδον (691), ἡ ὁποία συνήθως ὀνομάζεται ἀπλῶς ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος, ἐνίοτε «ἕκτη οἰκουμενική, ὡς συμπλήρωμα αὐτῆς, ἢ «πενθέκτη», ὡς συμπλήρωμα ἀμφοτέρων. Πρακτικὰ δὲν σώζονται, ἀλλὰ μόνον προσφώνησις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ κανόνες μετὰ τῶν ὑπογραφῶν τῶν μελῶν, 211 ἐπισκόπων ἢ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν, ὄλων προερχομένων ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τινες Ἀρμένιοι. Ἐκ τῶν παρόντων Ἐπισκόπων τεσσαράκοντα τρεῖς εἶχον μετὰσχέι τῆς ἕκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου (680/681). Ὁ αὐτοκράτωρ παρέστη τοῦλάχιστον κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν καὶ ὑπέγραψε πρῶτος, μετὰ κιννάβαρι (ἐρυθρόν). Προήδρευσε ὁ Κων) πόλεως Παῦλος. Τὰ ἀνατολικά πατριαρχεῖα ἦσαν κενὰ καὶ ἀντεπροσωπεύθησαν ὡς ἐν τῇ ἕκτη Οἰκουμενικῇ συνόδῳ. Βραδύτερον ὑπέγραψαν τρεῖς Πατριαρχαὶ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος, ὁ Ἱεροσολύμων Ἀναστάσιος καὶ ὁ Ἀντιοχείας Γεώργιος. Ἐξέδωκε μόνον κανόνες, ἀναφερομένους εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν λατρείαν καὶ τὴν πειθαρχίαν, ἀποτελοῦντας ἐκκαθάρσιν καὶ κωδικοποίησιν τῶν κανόνων»⁹⁴.

«Τὸ χριστολογικὸν πρόβλημα ἐλύθη ὀριστικῶς καὶ αἱ συναφεῖς πρὸς τοῦτο ἔριδες σχεδὸν κατέπαυσαν διὰ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὡς γνωστὸν, ἡ τε πέμπτη καὶ ἕκτη Οἰκουμενικῆ Σύνοδος ἀσχοληθεῖσαι μετὰ τὸ χριστολογικὸν πρόβλημα, δὲν ἐξέθεοντο κανόνες διοικητικοῦ περιεχομένου. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Β' κατὰ τὸ 692 συνεκάλεσε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ δὴ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Τρούλλου στεγαζομένη μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων (ἐξ οὗ καὶ ἡ σύνοδος αὕτη καλεῖται ἢ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος) τὴν λεγομένην Πενθέκτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣτις δὲν ἐκλήθη ὡς νέα Οἰκουμενικῆ Σύνοδος, ἀλλ' ὡς συνέχεια τῆς 6ης καὶ ἰδία τῆς 6ης Οἰκουμενικῆς τοιαύτης»⁹⁵.

Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικῆ Σύνοδος θεωρεῖται, ὡς συμπλήρωμα οὐ μόνον τῶν δύο προηγούμενων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλὰ πασῶν τῶν πρὸ αὐτῆς Συνόδων, δεδομένου ὄντος, ὅτι αὕτη διὰ τοῦ 2ου αὐτῆς κανόνος ἐπεκύρωσε τοὺς ἀποστολικούς κανόνες, τοὺς τῶν τοπικῶν συνόδων, ὡς καὶ τοὺς τῶν κυριωτέρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἀπέκτησαν κύρος οἰκουμενικόν⁹⁶.

94. ἐνθ. ἀν. σελ. 226.

95. Ἀμείλικα Ἀλιθιζάτοϋ, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες. Ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 67.

96. ἐνθ. ἀν. σελ. 67.

Αἱ συνεδρίαι τῆς Πενθέκτης Συνόδου ἤρξαντο τῇ 1 Σεπτεμβρίου 691 καὶ ἔληξαν τῇ 31 Αὐγούστου 692. Αὐτὴ ὑπὸ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τοῦ Πατριαρχοῦ Ταρσίου, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων καλεῖται: «ἕκτη οἰκουμενική», θεωρουμένη ὡς συνέχεια ἐκείνης, δεδομένου μάλιστα, ὅτι πολλοὶ ταύτης Πατέρες συνήλθον καὶ συνειργάσθησαν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς. Ἐνεκα τούτου μάλιστα καὶ οἱ ὑπ' αὐτῆς ἐκδοθέντες κανόνες καλοῦνται συνήθως «κανόνες τῆς ἕκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου» ἢ ἀπλῶς «κανόνες τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου». Ὡς ἐκ τούτου αὕτη δὲν ἀριθμεῖται ὡς ἰδιαιτέρα Οἰκουμενικῆ Σύνοδος⁹⁷. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἰδία Σύνοδος ἐξαρχακτῆρυσεν ἐαυτὴν ὡς Οἰκουμενικὴν, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι: ἐξεπροσωπήθησαν πάντες οἱ πατριαρχικαὶ θρόνοι, ὡς καὶ ὁ τῆς παλαιᾶς Ρώμης. Ἐν αὐτῇ μετέσχον 227 ἐν συνόλῳ Ἐπίσκοποι. Ὑπ' αὐτῆς ἐξεδόθησαν 102 κανόνες. «Κανόνες τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ Βασίλειου Παλατίου συνελθόντων Ἀγίων Πατέρων, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Εὐσεβεστάτου καὶ Φιλοχρίστου ἡμῶν Βασίλεως»⁹⁸.

Τῶν Ἱερῶν ταύτης Κανόνων προτάσσεται: «Προσφωνητικὸς λόγος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει: ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου συνελθόντων ἁγίων Πατέρων πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν εὐσεβεστάτον βασιλέα». Ἐν αὐτῷ ἐπεξηγουῦνται οἱ λόγοι τῆς ἐκδόσεως ὑπ' αὐτῆς τῶν ὑπ' αὐτῆς θεσπισθέντων Κανόνων. «Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἄγρια καὶ οἰκουμενικὰ δύο σύνοδοι, αἱ κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδαν καὶ θεοφύλακτον πόλιν συναθροισθεῖσαι, ἡ μὲν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γενομένου ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ πατρὸς τῆς σῆς ἡμερότητος, τὸ περὶ τῆς πίστεως πατρικῶς διατρανώσασα μυστήριον, οὐδαμῶς ἱεροὺς κανόνες ἀνέγραψαν, καθάπερ αἱ λοιπαὶ ἄγρια οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, δι' ὧν ἀποστήρουνται μὲν οἱ λαοὶ τῆς χειρόνος καὶ ταπεινοτέρας διαγωγῆς, ἐπὶ δὲ τὸν κρείττονα καὶ ὑψηλότερον μεταθῶνται βίον ἔντεῦθεν τε τὸ ἔθνος τὸ ἁγίον, τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν, ὑπὸ πολλῶν ἐξ ἀταξίας παθῶν διασπώμενον καὶ ὑποσυρόμενον, καὶ κατὰ μικρὸν τῆς θείας μάνδρας ἀπορραγόν, καὶ διατμηθέν, καὶ τῇ ἀγνοίᾳ καὶ λήθῃ τῶν τῆς ἀρετῆς κατορθωμάτων ἀπολεισθήσαν, καὶ ἀποστολικῶς εἰπεῖν, τὸν Ἰῖδον τοῦ Θεοῦ καταπατήσαν, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἐν ᾧ ἠγγιάσθη, κοινὸν ἠγγιζόμενον, τὴν τοῦ Πνεύματος ὕδρυν χάριν τοῦτο λίαν, ὡς περιούσιον λαόν, ἐπισυναγαγεῖν βουληθεῖς, μιμήσαι τοῦ τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπὶ τὸ ὄρος ἐπιζητούντος, Χριστοῦ, καὶ τῇ αὐτοῦ ἀποκαταστήσει: αὐλῇ, καὶ πείσαι φυλάττειν τὰς ἐντολάς τε καὶ

97. Ἰωάν. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τόμος 1. Ἐν Ἀθήναις 1952, σελ. 189.

98. Ράλλη καὶ Πουτλῆ, Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων, Τόμος Β', σελ. 295-554. Ἀ. Ἀλιθιζάτοϋ, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες. Ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 69-117.

τὰ θεῖα προστάγματα, δι' ὧν, τῶν νεκρῶν ἀποχωροῦντες ἔργων, ζωοποιούμεθα· πᾶσαν τε περιουσίαν σωτηρίας διάσχεψιν, καὶ Θεὸν ἐκζητήσας, κατὰ τὸ φάσκον ρητόν. Οἱ ζητοῦντες τὸν Κύριον εὐρήσουσι γνώσιν μετὰ δικαιοσύνης· οἱ δὲ ὀρθῶς ζητοῦντες αὐτὸν εὐρήσουσι εἰρήνην· τὴν ἁγίαν ταύτην καὶ θεόλεκτον οἰκουμενικὴν ἀθροισθῆναι σύνοδον ὤρισας, ὅπως, τῇ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναλεύσει· τε καὶ συμπτώσῃ, κατορθωθείη σοι εἰς δέον τὸ σπουδαζόμενον· ἀλλὰ καὶ εἴ τι λείψανον ἑλληνικῆς, ἢ ἰουδαϊκῆς σκαλιότητος τῇ τῆς ἀληθείας ὀρίμῳ σίτῳ ἐγκαταμεικται, ἐκ ῥίζης αὐτῆς ὡς ζιζάνιον ἀρθείη, καὶ καθαρὸν ἀποδείχθῃ τὸ τῆς ἐκκλησίας λήϊον»⁹⁹.

«Ἐπὶ τούτῳ τοίνυν κατὰ κέλυσιν τῆς σῆς εὐσεβείας συναλθόντες κατὰ ταύτην τὴν θεοφύλακτον καὶ βασιλίδα πόλιν, κανόνας ἱερῶς ἀναγράφωμεν»¹⁰⁰.

Οἱ ὑπὸ τῆς Πενθέκτης Συνόδου ἐκδοθέντες κανόνες θεωροῦνται ὡς κωδικοποίησις τῆς πρὸ αὐτῆς ὑφισταμένης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κανονικῆς νομοθεσίας. Ὁ Α' κανὼν αὐτῆς ἐπιτάσσει τὴν τήρησιν τῶν ἱερῶν κανόνων τῶν προτέρων συνόδων. Ἐν αὐτῷ παραγγέλλεται: «ἀκαινοτόμητόν τε καὶ ἀπαράδωτον φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν πίστιν ὑπὸ τε τῶν ἀποστόλων καὶ ὑπηρετῶν τοῦ Δόμου, τῶν θεοκρίτων Ἀποστόλων». Κατόπιν ἀναφέρεται εἰς τὰς συγκληθείσας προγενεστέρως Οἰκουμενικὰς Συνόδους, τὰς ἐκδοθείσας ὑπ' αὐτῶν καταδικαστικὰς ἀποφάσεις κατὰ τῶν αἱρέσεων καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν¹⁰¹. Ἐπάγεται δὲ ταῦτα: «Καὶ συναλθόντα φάναι, πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαπρεφάντων ἀνδρῶν, οἱ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τὴν πίστιν κρατεῖν δεδαίαν, καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀσάλευτον διαμείνειν θεοπίζομεν, καὶ τὰ αὐτῶν θεοπαράδοτα συγγράμματά τε καὶ δόγματα, πάντας, ἀποβαλλόμενοι τε, καὶ ἀναθεματίζοντες, οὓς ἀπέβαλον, καὶ ἀνεθεμάτισαν, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθρούς, καὶ κατὰ Θεοῦ φρουραζομένους κενά, καὶ ἀδικίαν εἰς ὕψος ἐκμελετήσαντας»¹⁰².

Διὰ δὲ τοῦ 2ου αὐτῆς κανόνος ἐπικυροῦνται οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες, ὡς καὶ οἱ τῶν τοπικῶν συνόδων καὶ οἱ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐπεκύρωσε 85 κανόνας τῶν Ἀποστόλων, ἐν ᾧ ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐδέχετο ἕξ αὐτῶν μόνον τοὺς πενήτηντα πρώτους¹⁰³. Ἐπίσης ἕξ αὐτῆς κανόνες κπεδέικασαν ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ἐπὶ πλεόν οὐδεμίαν τοπικὴν σύνοδον τῆς Δύσεως ἀνέφερεν ὡς ἔχουσαν δι' αὐτὴν κῆρος ἐν τῷ 2ῳ ταύτης κανόνι. Ἀνεγένωσε καὶ ἐπεκύρωσε τὸν 28ον κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ ὁποῖος παρεῖχεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως ἴσα πρεσβεῖα τιμῆς πρὸς τὸν Ρώμης (καν. 36ος). Ὁ αὐτῶς

κατεδίκασε τὴν ὑποχρεωτικὴν ἀγαμίαν τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων (κανὼν 13ος), τὴν νηστείαν τῶν Σαββάτων τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς (καν. 55ος), τὸ τρώγειν αἶμα καὶ πνικτὰ (καν. 67ος), ὡς καὶ τὴν ἐξεικόνισιν τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀρνίου (καν. 82ος), ὅπερ συνηθίστο ἐν τῇ Δύσει¹⁰⁴. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐξηγγεῖται διατί ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπεδέχθη ὅλους τοὺς ὑπὸ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου θεοπισθέντας κανόνας. Ἡ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως διάστασις ἤρξατο ἀπὸ τῆς χρονικῆς ἐκείνης περιόδου¹⁰⁵.

Ἐκτὸς δὲ τῶν προειρημένων αὐτῆς κανόνων, ἄξιοι παρατηρήσεως εἶναι καὶ οἱ ἕξῃς. Ὁ 6ος, ὁ ἀπαγορεύων τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον τῶν κληρικῶν ὁ 11ος, ὁ καταδικάζων τὰ ἄζυμα· ὁ 12ος, ὁ ἐπιβάλλων τὴν ἀγαμίαν τῶν Ἐπισκόπων ὁ 13ος, ὁ στρεφόμενος κατὰ τῆς γενικῆς καταναγκαστικῆς ἀγαμίας τοῦ Κλήρου τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας· ὁ 32ος, ὁ στρεφόμενος κατὰ τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπιβάλλων τὴν τέλει τῆς Θείας Εὐχαριστίας δι' οἴνου κεκραμένου· ὁ 36ος, ὁ ἀναγνῶν τὸν 3ον τῆς Β' καὶ τὸν 28ον τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τῶν πρεσβεῖων τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου (Κων) πόλεως καὶ ἀπορρίπτων τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἐφ' ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας· ὁ 38ος, κυρῶν τὴν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατούσαν ἀρχήν: «τοῖς πολιτικοῖς καὶ ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τάξις ἀκολουθεῖτω» ὁ 52ος, καθορίζων τὸν χρόνον τελέσεως τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων ὁ 55ος, κατακρίνων τὰς νηστείας τῶν Λατίνων ὁ 56ος, ἐπιβάλλων ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ τυροῦ κατὰ τὰ Σάββατα καὶ τὰς Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς· ὁ 57ος, ἀπαγορεύων γὰ προσφέρειν μέλι καὶ γάλα ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις· ὁ 67ος, ἀπαγορεύων τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων θρῶσιν πνικτοῦ καὶ αἵματος· ὁ 70ος ἀπαγορεύων εἰς τὰς γυναῖκας τὸ κηρύττειν κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν· ὁ 72ος, ἀπαγορεύων τοὺς μικτοὺς γάμους Ὁρθοδόξων μετὰ αἱρετικῶν καὶ ἑτεροδόξων ὁ 79ος, περὶ τοῦ ἀλοχεύτου τόκου τῆς Θεοτόκου· ὁ 81ος, ἀπαγορεύων πᾶσαν προσθήκην εἰς τὸν τρισάχιον ὕμνον· ὁ 82ος, ἀπαγορεύων τὴν συμβολικὴν καὶ ἐπιβάλλων τὴν ἐν εἰκόσι παράστασιν τοῦ Κυρίου, κυρώσας τὴν κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν χρῆσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων· ὁ 83ος, ἀπαγορεύων τὴν μετάδοσιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἰς τοὺς νεκρούς· ὁ 84ος, περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν νηπίων ὁ 90ος, ὀρίζων μὴ κλίβειν γόνυ κατὰ τὰς Κυριακὰς· ὁ 95ος, ἐπαναλαμβάνων καὶ συμπληρῶν τὸν 1ον τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραδοχῆς τῶν προσερχομένων εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν αἱρετικῶν¹⁰⁶.

Πάντες οἱ προειρημένοι κανόνες τῆς Πενθέκτης Οἰ-

99. ἐνθ. ἀν. σελ. 71-72.

100. ἐνθ. ἀν. σελ. 72.

101. ἐνθ. ἀν. σελ. 72-75.

102. ἐνθ. ἀν. σελ. 75.

103. Β α σ ι λ. Σ τ ε φ α ν ἰ δ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἀθήναι 1948, σελ. 226-227.

104. ἐνθ. ἀν. σελ. 226-227.

105. Ν. Μ Ι Λ Α Σ Χ Η, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Μετάφρασις Μελετίου Σακελλαροπούλου. Ἀθήναι 1906, σελ. 114-123.

106. Ἰ ω ά ν. Κ α ρ μ ἰ ρ η, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τόμος 1. Ἐν Ἀθήναις 1952, σελ. 190-191.

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ*

Ὅπως εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην χάρις στὸν Ἀβραάμ, ἐδικαιούντο καὶ οἱ ἀπόγονοί του γὰ κληρονομίαν, οὕτω τώρα στὴν Καινὴν Διαθήκην χάρις στὸν Ἰῶν, τὰ κατὰ πνεῦμα τέκνα του διὰ τοῦ Βαπτίσματος, γίνονται συγκληρονόμοι κατὰ χάριν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

Τὴν ἰδέαν τῆς μετοχῆς τῶν πιστῶν εἰς τὰ θεῖα προγόνια τοῦ πρωτοτόκου τῆς κτίσεως Χριστοῦ ἀναπτύσσει ὁ Παῦλος ἐναντι τῆς ἀποκλειστικότητος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἐκινᾷ μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι οἱ κατὰ Θεὸν δίκαιοι μόνον θὰ κληρονομήσουν τὴν Βασιλείαν. Ἐφ' ὅσον ἦτο Φαρισσαῖος ἠρηπὴς, νομίσας ὅτι ἡ δικαιοσύνη ὑπῆρχεν εἰς τὸ φαρισσαϊκὸν σύστημα. Ἐσφαλὲν εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς του διότι ἐδασίζετο «ἐν σαρκί» (Φιλ. γ' 4). Ἐγκαίρως ἀντελήφθη ὁμοῦς, ὅτι ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ μὲ τὸν Θεὸν δὲν ὀλιγόστει, ἕως ὅτου εἰς τὸν δρόμον τῆς Δαμασκοῦ τοῦ ἀπεκαλύφθη, ὅτι ἀπέτυχε εἰς τὴν δικαιοσύνην, διότι ἐστηρίζετο εἰς τυπικισμόν, στὴν ἀξιομαθίαν ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς τηρήσεως τῶν νομικῶν διατάξεων. Καὶ ἀντελήφθη, ὅτι ὅσα ἐθεωροῦντο κοινῶς κέρδη, μὲ ἐξωτερικὰς θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις, ἐφ' ὅσον εὐρίσκατο στὸν Ἰουδαϊσμόν, τώρα μὲ τὴν εἰσόδον του στὸν νέον κόσμον κατὰ Χριστόν, ὅλα τὰ παλαιὰ εἶναι πρὸς τὸ θεαθῆναι, ἐντυπωσιακά, ζημία, σκύδαλα, τύπος, σκιά.

Ἀκολουθῶς ὁ μεταποστολικὸς διδασκαλὸς Βαρνάβας, στὴν πολέμικὴ του κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀπαντᾷ εἰς ἀπορίας βαπτισθέντων προερχομένων ἐκ τῆς Συναγωγῆς. Ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν οἱ ἀληθεῖς κληρονόμοι, σύμφωνα μὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς δοθεῖσαν υπόσχεσιν (Ἐπιστ. 13, PG 2, 765).

«Ἰδῶμεν εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ πρῶτος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἐκείνους... Βλέπετε, ἐπιτίγων τέθεικα, τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρῶτον, καὶ τῆς δια-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 26 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1-2 τεύχους.

κουμενικῆς Συνόδου ἀφοροῦν βασικά θέματα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐντεῦθεν δὲ χαρακτηρίζονται, ὡς ἔχοντες καὶ δογματικὸν χαρακτήρα. Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ἀνεθεωρήθησαν ἢ ἐτροποποιήθησαν ὑπὸ μεταγενεστέρων τυχόν ἄλλης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, οὗτοι παραμένουν ἐν ἰσχύϊ καὶ δέον γὰ τερῶνται ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν μελῶν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπαρεγκλίτως.

Ἐντεῦθεν οἱ ὑπὸ τῆς Πενθέτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου θεσπισθέντες 102 Ἱεροὶ Κανόνες, ἀπετέλεσαν τὴν ἀρραγῆ βάση τῆς ἀναπτύξεως παρ' ἡμῖν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, μελετώμενοι πάντοτε ἐν συσχετισμῷ πρὸς τοὺς προγενεστέρους ἐκδοθέντας τοιοῦτους καὶ κυρωθέντας ὑπ' αὐτῆς ἀπὸ τε ἱστορικῆς, δογματικῆς, συμβολικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐπόψεως. Κατὰ συνέπειαν οἱ περὶ τὸ Κανονικόν

θήκης κληρονόμοι. Εἰ οὖν ἔτι καὶ διὰ τοῦ Ἀβραάμ, ἐμνήσθη, ἀπείχομεν τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἡμῶν...».

Ὁ Παῦλος ἐφαρμόζει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκ διαθήκης μεταβιβάσεως τῆς κληρονομίας ὄχι πλέον στὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ στοὺς Χριστιανούς. Ὁ Θεός, ἀρχικῶς ἐχάρισε στὸν Πατριάρχην Ἀβραάμ πρᾶξιν δωρητήριον ποῦ ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους του. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι τώρα πλέον μετεφέρθη εἰς τὴν δικαιοσύνην ἐν Χριστῷ. Ὁ Νόμος οὐδὲν ἠδυνήθη λόγῳ τῆς τυπικῆς φύσεώς του γ' ἀλλάξη. Ἐν τῷ Χριστῷ ἀντιθέτως, ὅλοι μετέχομεν ὅλων ἐκείνων τῶν θεῶν ἐπαγγελιῶν, τῶν εὐλογιῶν αἱ ὅποια εἶχον ὑποσχεθῆ στὸν Ἀβραάμ καὶ τὸ σπέρμα του (Γαλ. γ' 15, δ' 7) :

«... ὅμοιος ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσεται» (Γαλ. γ' 15) .

«... ὥστε οὐκέτι εἰ δοῦλος, ἀλλ' υἱός· εἰ δὲ υἱὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ» (Γαλ. δ' 7) .

Ἀπὸ τὸ σπουδαῖον αὐτὸ τμήμα τῆς διδασκαλίας του (γ' 26), τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Παύλου μεταβαίνει ἀλλοῦ διὰ γ' ἀποδείξει τὴν εὐρύτητα τῶν κληρονόμων. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἐπίσης Ἰῶν τοῦ Θεοῦ, ἔθεν φυσικῶς ὁ νόμιμος κληρονόμος τῶν ἀγαθῶν τῆς Βασιλείας τοῦ Πατρὸς. Ἀποκτήσαντες ὅλοι ἡμεῖς τὴν υἰοθεσίαν διὰ τοῦ Πνεύματος τὴν στιγμήν τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς εἰσόδου μας στὴν Ἐκκλησίαν, καθιστάμεθα ἐν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτοῦ συγκληρονόμοι καὶ ἀδελφοί, μέλη τοῦ σώματός του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διευρύνεται ἡ Βασιλεία του.

Πρὸ τῆς ἐξορίας οἱ Ἑβραῖοι ἐθεώρουν τὴν Χαναάν ὡς ἱερὰν ἀποκλειστικὴν ἰδιότητα τῶν κληρονόμων. Εἰς αὐτοὺς καὶ μόνον ἀνήκεν ἡ γῆ τοῦ Θεοῦ τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ, καὶ ἐδικαιοῦτο ἐπομένως γὰ τὴν κατοικίση ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ. Γ' ἀχθε, λαός,

Δίκαιον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ τὴν καθόλου Θεολογίαν ἐνδιαπρίδοντες, ὀφείλουσιν γὰ γνωρίζουν καλῶς αὐτοὺς, οὐ μόνον ἵνα αὐτοὶ ἔχωνται στερεῶς τῶν ἀκραιφνῶν θεμάτων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀλλὰ συνάμα ἀντικρούωσι σθεναρῶς τὰ φληναφήματα τῶν ἀντιθέτως τούτων φρογούντων καὶ ἰσχυριζομένων ἄλλοτρίως τῶν ὀρθοδόξων παραδόσεων ἰδέας καὶ θεωρίας.

(Συνεχίζεται)

ΤΙΤΟΣ ΕΜΜ. ΜΑΤΘΑΙΑΚΗΣ

Μητροπολίτης

πρ. Παραμυθίας, Φιλιππῶν καὶ Γηρομερίου

γῆ, εἶναι τρίπτυχον ἀδιάρητον καὶ ἀχώριστον (I Σαμ. 1, I Βασ. η' 36, Ψ. ις' 5, 'Ιεζ. μδ' 28).

«Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου· σὺ εἶ ὁ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί» (Ψ. ις' 5).

«Καὶ ἔσται αὐτοῖς εἰς κληρονομίαν· ἐγὼ κληρονομία αὐτοῖς καὶ κατασχέσεις αὐτοῖς οὐ δοθήσεται· ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ὅτι ἐγὼ κατασχέσεις αὐτῶν» ('Ιεζ. μδ' 28).

Μετὰ τὴν ἐξορίαν ὅμως, ὁ θρησκευτικὸς τόνος τῆς κατακτήσεως ἐνὸς χώρου, τμήματος τῆς γῆς ἐξασθενεῖ, καὶ μετατίθεται· θαυμάσιον εἰς ὀραματισμοὺς ὑψηλοτέρους καὶ εἰς πράγματα πνευματικώτερα· τὸν Ναὸν, τὴν ἀγίαν Σιών, τὴν ἱερὰν πόλιν Ἱερουσαλὴμ. Ἡ κατοχὴ τῆς γῆς τῶν πατέρων δὲν ἀποτελεῖ εἰ μὴ συμβολικὴν ἔκφρασιν ἐνὸς ἐλπιζομένου πνευματικώτερου ἀγαθοῦ μελλοντικοῦ. Τὸ εἰσέρχασθαι εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας δὲν σημαίνει πλέον τοπικὴν, ἐδαφικὴν κατάκτησιν, ἀλλὰ μεσσιανικὸν ἰδεῶδες, (Ἦσ. 57,13). Ἡ κληρονομία μετατίθεται ἐκ τῆς γῆς πρὸς τὰ ἄνω, ἐκ φθαρτῶν ἀγαθῶν εἰς οὐράνια. Ἐνας νέος Ἰσραὴλ θὰ προέλθῃ, ὡρμος, θρησκευτικώτερος. Αὐτὸς θὰ γίνῃ ὁ κύριος κληρονόμος καὶ θὰ τ' ἀπολαύσῃ.

«Ὅτι ὁ Θεὸς σώσει τὴν Σιών καὶ αἰκοδομηθήσονται αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατοικήσουσιν ἐκεῖ καὶ κληρονομήσουσιν αὐτήν» (Ψαλ. 68,36).

«Ὅταν ἀναδοήσῃς, ἐξελέσθωσάν σε ἐν τῇ θλίψει σου· τούτους γὰρ πάντας ἄνεμος λήψεται καὶ ἀποίσει· καταίγεις. Οἱ δὲ ἀντεχόμενοί μου κτήσονται γῆν καὶ κληρονομήσουσι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου» (Ἦσ. 57,13).

«Ὅτι οἱ πογγρευόμενοι ἐξολοθρευθήσονται, οἱ δὲ ὑπομένοντες τὸν Κύριον αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν» (Ψ. 37,9).

***

Ὡστε ὁ λειτουργικὸς τύπος «Βασιλεία τοῦ Θεοῦ» προήλθεν ἐκ τῆς γραφικῆς ἐκφράσεως «κληρονομία τῆς γῆς», ὅπου ὁ πιστὸς θὰ συναντήσῃ τὸν Θεὸν καὶ τὸν λαὸν του, ὅταν ὁ πικραμένος ὑπόδουλος λαὸς εὕρισκετο ὑπὸ ξένην κατοχὴν. Διὰ τὴν ἐνθαρρυνθῶν οἱ ὑπόδουλοι Ἰουδαῖοι, ὑπεγραμμίζετο ἡ ἀλήθεια ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο ὁ μόνος κυρίαρχος, ὁ διευθύνων τὰς τύχας τῶν λαῶν καὶ ρυθμίζων τὰ ἱστορικὰ πεπραγμένα. Ἐπομένως στὰ δεινὰ του ὁ Ἰσραὴλ ἔπρεπε ν' ἀποδέλῃ τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος κυριεῖται πάσης ἐξουσίας καὶ βασιλείας:

«Καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ μεγαλοσύνη τῶν βασιλέων τῶν ὑποκάτω πικρῶς τοῦ οὐρανοῦ ἐδόθη ἀγίοις Ὑψίστου, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος καὶ πάσα· αἱ ἀρχαὶ αὐτῷ δουλεύουσι καὶ ὑπακούονται» (Δαν. 7, 27).

Ἐννοεῖται ὅτι συχνὰ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ἀνίστατον νὰ ὑψωθῇ εἰς πνευματικὰς σφαίρας, δὲν ἠδύνατο

νὰ παρηγορηθῇ μὲ ἐλπίδας μελλοντικῶν ἀγαθῶν. Ἦτο σκληρὸν ποῦ δὲν κατεῖχε καὶ τὸν παρόντα κόσμον. Δὲν ἠνείχετο τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν στέρησίν του (δ' Ἔσδρα 6, 59) ἀπὸ ἄλλοφύλους γείτονας, οἱ ὁποῖοι ὡς εἰδωλόλατραι, μὲ μυρίους τρόπους κατεπίεζον τὸν Ἰσραὴλ, ὥστε μὲ δικαιολογία νὰ διαρωτάται: πῶς ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει τέτοια ἀδικία εἰς ὄραός του; Τὸν ἐδασάνιζαν αἱ παράδοξοι ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς διαφόρους φάσεις τῆς τραγικῆς του ἱστορίας. Καὶ τότε ὠρσιμῆς ἐρωτήματα ὠρθῶντο, πρὸ τοῦ τραγικοῦ θεάματος τοῦ δουλωμένου λαοῦ: Πῶς θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν κληρονομίαν; Ποῖος θὰ κληρονομήσῃ;

Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, δίδει ὡς τίτλον εἰς μίαν πραγματείαν του «Ἡ φύσις τῆς Βασιλείας καὶ οἱ πολῖται τῆς». Ὁ μουσικὸς αὐτὸς ἀλεξανδρινός, ἐθεώρει ὅτι οἱ κληρονόμοι θὰ κριθοῦν ὅσκι κριτηρίων νομιμότητος καὶ ἡθους καὶ ὅχι μόνον μὲ τίτλους ἐθνικῆς καταγωγῆς καὶ φυλῆς. Κληρονόμοι τῶν θείων ἀγαθῶν θὰ εἶναι οἱ κατὰ Θεὸν σοφοί, οἱ πνευματικῶς καλλιεργημένοι, τὸ πνευματικὸν μέρος τοῦ Ἰσραὴλ ποῦ προήλθε ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ὡς τὸ φυτὸν ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ρίζαν. Αὐτὸ λέγει (4 Μακ. 7, 1-16) τὸ σπουδαῖον τμήμα τοῦ κεμιμένου.

Τὸν ἴδιον ὁρθὸν πόνον διὰ τὴν εἰσοδὸν στὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἐφλεγε τὰ στήθη εὐσεβῶν Ἰουδαίων, ἐκφράζει ὁ Κύριος εἰς τοὺς Μακαριασμοὺς. Ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὴν ἐμμονὴν εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρετάς, στὸ Εὐαγγέλιον, θὰ εἶναι «κληρονομία τῆς γῆς», ἡ Βασιλεία. Ἀλλ' οἱ κληρονόμοι δὲν θὰ εἶναι ἀπλῶς οἱ ἐξ αἵματος ἀπόγονοι τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, ἀλλ' οἱ πνευματικῶς συγγενεῖς, μεταφερθέντες ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ Νόμου εἰς τὸ πνεῦμα του: οἱ ταπεινοί, οἱ δίκαιοι, οἱ θλιδόμενοι καὶ διωκόμενοι ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης. Οἱ Χριστιανοὶ εἶναι πεπεισμένοι πλέον ἐκ τῆς διαθεδαιώσεως τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ὁ ν ἑ ο ς λ α ὄ ς, τὸ βασιλικὸν ἱεράτευμα, καὶ τὸ ἔθνος ἅγιον ἐπὶ τῆς γῆς ('Ἀποκ. α' 6, I Πέτ. 6' 9).

Ὁ πόθος αὐτὸς διὰ μίαν ἰδεώδη ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν μονίμων καὶ ἀφθάρτων ἀγαθῶν, διακρίνει καὶ τὴν σκέψιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τὸν ἠδίκησαν πολὺ ὅσοι διέδλεπον μόνον ἀτέλειες καὶ σκιὰς στὴς θρησκευτικῆς του πεποιθήσεις. Λησμονοῦν τὰ πλαίσια τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς. Οἱ Πατέρες ἦσαν πολὺ πιὸ ἐπεικεῖς καὶ ἀντικειμενικοί, ὅταν ἔκριναν τοὺς ἐθνικοὺς συγγραφεῖς μὲ τὸ κριτήριον τοῦ Σπερματικοῦ Λόγου, ἀναγνωρίζοντες ὅσα καλὰ καὶ ὅσες θετικὰς ἀξίες κατεῖχον.

Οἱ Νεοπλατωνικοὶ πιστεύουν στὴν θεουργίαν, στὴν ἐπέμβασιν τοῦ θεοῦ στὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν καὶ τὴν διάθεσιν ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἀπολαύσουν ὑπερκόσμια ἀγαθὰ. Κακῶς τοὺς ἀπορρίπτουν ὡς δουθημένους εἰς προκαταλήψεις καὶ παραλογισμοὺς. Καὶ κακῶς τοὺς ἐπιρρίπτουν κατηγορίες ἐξογκωμένες. Ἡ μαμφὴ αὐτὴ τὸ πρῶτον ἐρρίφθη ἀπὸ τὸν Εὐδᾶπιον (Βίσι σοφιστῶν). Καὶ ὅμως Πορφύριος ὁ Νεοπλατωνιστῆς, γνώστης τῶν Ὁράσεων τῶν Χαλδαίων, Ἰάμβλιχος (περὶ Μυστηρίων) δὲν ἀρκοῦνται εἰς φιλοσοφικοὺς στοχασμοὺς, «ἀλλὰ προτιμῶσιν τὴν ἐ-

ρατικὴν» ἔννοιαν κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Δαμασκίου (Ἰπόμνημα εἰς Φαίδωνα). Ἀπέδλεπον στήν πλήρη ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μὲ τὸ «ἐν τῆς ψυχῆς». Οὕτως ὁ Ἑρμίας εἰς ἓνα ἔργον του, διακρίνει τέσσαρας «μανίας». Συνοδεύονται αὐταὶ μὲ θρησκευτικούς ἐορτασμούς, μὲ καθαρμούς τελετουργικούς καὶ «ἐνθουσιασμούς». Ἡ «ποιητικὴ μανία» ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης, ὥστε ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰ ὕψη τοῦ «γοερώς ἐνεργεῖν». Ἐν συνεχείᾳ «συνάπτει» τὴν ψυχὴν μὲ τοὺς Θεοὺς καὶ τὸ γοερὸν κάλλος. Κἀθε ἄσκησις καὶ καθαρμὸς ἀπεργάζεται τὸ «παντοδαπὸν καλόν», ἐνῶ τὸ θεῖον ἐπεμδαίνει: «στὰ ἔσω καὶ στὰ ἔξω τοῦ ἀνθρώπου. «Ἡ ἔνδον τελεστικὴ τελείαν ἡμῖν ἐποίησε: τὴν ψυχὴν καὶ ὁλόκληρον ὥστε κατὰ πάσας τὰς δυνάμεις αὐτὴν ἐνεργεῖν». Ἡ θεουργία ἀκολούθως, θρᾶ καὶ στὸν ἐξωτερικὸν χῶρον τοῦ εἶναι μας:

«Οὕτω δὴ καὶ ἡ ἔξω τελεστικὴ, ἀπαλλάττουσα ἡμῶν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐκτὸς τῶν ἐνοχλοῦντων δυσχερῶν εὐροῖαν ἡμῖν καὶ εὐδαμονίαν παρασκευάσθη κατὰ τὸν βίον... Καλῶς δὲ προέταξε τοὺς καθαρμούς τῶν τελετῶν ὅτι μὲν γὰρ ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς τῶν ἀλλοτριῶν, αἱ δὲ τελεταὶ λοιπὸν ἐνιδρῶσιν καὶ θεοῖς» (Ἴδε καὶ Φαίδρος 244 ε).

Ἄφ' ἑτέρου ὁ Πρόκλος τῆς ἰδίᾳ σχολῆς, ἀποδίδει στὸ θεῖον τρεῖς ἰδιότητες: πίστιν, ἀλήθειαν, ἔρωτα. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει στενὴ σχέση. Ἡ πίστις ἐπιτρέπει τὴν προσέγγισιν μὲ τὴν θείαν ἀγαθότητα. Ἡ σοφία φέρει εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν θείαν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀγάπη - ἔρως ἐνώνει μὲ τὴν θείαν ὠραρότητα (ἀκριδῶς ὅπως καὶ στὸν Πλάτωνα: Συμπόσιον καὶ Φαίδρος).

Βεβαίως ἡ Νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία ἔπεσεν εἰς ὑπερβολάς, ἀλλ' ὁ σύγχρονος ἐρευνητὴς μένει κατάπληκτος διὰ τὴν δύναμιν τῶν λέξεων, τὴν πνευματικὴν ἀνάτασιν καὶ στροφήν καὶ τὴν ἀκλήνη προτίμησιν εἰς ἀποκαύσεις πέραν τοῦ φθαρτοῦ καὶ γήινου, εἰς «ὕπερουράνιον τόπον» (Φαίδρος 247γ). Ὁ Πρόκλος παρακολουθεῖ τὴν ἀκατάσχετον πορείαν τῆς ψυχῆς τοῦ ἰδεώδους ἀνθρώπου ὄντος ἀπὸ τῶν χαμηλοτέρων ἐνοστικῶν καὶ διαθέσεων πρὸς τὰς «νοητὰς δυνάμεις, τὰς τῶν γοερῶν πάντων ἀκρότητας». Ὁ ἴδιος δὲν ἦτο ἀπλῶς διανοούμενος ἐκ τῶν περιέργων, διαλεκτικῶν δοκησισόφων, πεζῶς καὶ ἐντυπωσιακῶς στοχαστής. Ἦτο ἀσκητὴς, καὶ ἐδοκίμαζε ὅλους τοὺς θρησκευτικούς καθαρμούς τῶν Ὀρφέων καὶ Χαλδαίων. Διήρχετο τὴν ζωὴν του ἐν σκληρᾷ γηστείᾳ, ἀσκήσει: αὐστηρᾶ, εἰς συχνὰς ἀγρυπνίας, ψάλλον καὶ ὕμνων τὸ θεῖον μεγαλεῖον. Ἐπροτίμα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἀκόλουθοί του, τὴν στενὴν αὐτὴν ἐδδόν, ἀντὶ νὰ διασκεδάζῃ εἰς μέθην καὶ κραιπάλην καὶ ἀργοσχολίᾳ. Κατεῖχε ὅτι στήν ὀρφικὴ γλώσσα ὠνομάζοντο «καθαρτικαὶ ἀρεταί», περὶ τῶν ὁποίων ἠσχολήθη καὶ ὁ Πλωτῖνος (Ἐννεάδες 1.2.3.). «Ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς ἀνγνωρίζουν, ὅτι ὁ πνευματικὸς τύπος τῶν τότε φιλοσοφικῶν ρευμάτων, ἀντὶ νὰ ἔρπει εἰς τὰ φθαρτὰ καὶ σχετικὰ, δὲν περιωρίζετο μόνον «νοῶν καὶ ἀνατεινόμενος εἰς τὰ κρείττονα... ἀλλὰ μεταφέρετο εἰς ἀνώτερα βιώματα, πρὸς τὰς ἀκρότητας τῶν ἀρετῶν, ὡς πρὸς ἀνθρωπίνην ψυχὴν».

ἀσφαλῶς μὲ τὴν τελευταίαν φράσιν ὑπονοοῦντες τὴν προαγωγήν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὑπεράνθρωπον ἢ ἰσόθεον.

* * *

Πλείστα ἐκφράσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ καὶ χαρακτηριστικὰ τῶν σχέσεών του μὲ τὸν λαόν του, ἀποκτοῦν νέον νόημα κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ'. Οἱ μεταφρασταὶ π.χ. τῆς Γενέσεως χρησιμοποιοῦν φράσεις εὐρύτητα ἐν κυκλωρῶν οὕσας μεταξὺ τῶν διανοουμένων, προσελύσεως πλατωνικῆς ἢ στωικῆς. Οἱ δ' καὶ γ' αἰῶνες ἀποτελοῦν σταθμὸν εἰς τὴν ἀπόδοσιν πλουσίων τίτλων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ προσαρμογῆς πρὸς ὠρισμένας ἀντιλήψεις. Ἡ εἰσόδος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν θρησκευτικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, δὲν εἶναι θέμα καθαρῶς γλωσσικόν. Ἡ θ. Πρόνοια σκοπίμως κατέφυγεν εἰς αὐτὴν, διὰ νὰ ἐνδύσῃ τὰ τελευταῖα προϊόντα τῆς λεγομένης Sapientia ἢ περιόδου Ἀποκαλυπτικῆς φιλοσοφίας, μὲ νέους ἐκφραστικούς ὅρους. Δὲν εἶναι συμπτωματικόν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Διασποράς, διὰ νὰ φυλάξουν τὸν Νόμον, δίδουν εἰς αὐτὸν μίαν ἐλληνικὴν ἐκφράσιν πού ἐπιτρέπει εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῶν δευτεροκανονικῶν βιβλίων νὰ ἐγκαινιάσουν μίαν νέαν θεολογίαν, ἀκριδῶς εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ χωρίον π.χ. τῆς Γεν. α' 26 μὲ τὰς ἐκφράσεις «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν», εἰς τὸ ἐβραϊκὸν πρωτότυπον, εἶναι συντεταγμένον μᾶλλον εἰς ἀρνητικὸν τόγον Selem καὶ Demut. Ἡ ἱερατικὴ ἀφήγησις τῆς Γενέσεως ἐπιδιώκει νὰ μᾶς περιγράψῃ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου ὡς κυριάρχου ἐπὶ τῶν ζῶων, ὅπως ἀκριδῶς ὁ Θεὸς εἶναι κυριάρχος ἐφ' ὅλης τῆς κτίσεως. Ἡ σύνταξις καὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς ἐπιτήδες ἐτέθη, διὰ νὰ διαστείλῃ τὴν θηριομορφικὴν ἀντίληψιν τῶν Αἰγυπτίων περὶ θεῶν. Ζῶα, ἐρπετὰ, πτηνὰ ἦσαν θεοποιημένα ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ἀλλὰ τὰ θηρία οὐδὲν γνώρισμα ἔχουν θεοῦ καὶ καμμίαν ἀπολύτως σχέσιν μὲ τὴν θεότητα. Μόνον ὁ ἄνθρωπος ἔχει «ὁμοίωσιν» Θεοῦ. Εἶναι τὸ ἀνώτερον τῶν δημιουργημάτων. Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου «κατ' ὁμοίωσιν» ἐπαμένως, ἐνῶ περιορίζει, προσέτι καὶ διαστέλλει τὴν ἔνοιαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ὑπεστηρίζετο ἀπὸ τὴν περσικὴν μυθολογίαν. Κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος εἶναι «οὐράνιον ὄν». Διαφέρει ἀπὸ τὸν Θεὸν κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι Ἐκείνος μὲν μένει εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς.

Δηλαδή, ὁ Θεὸς τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐδὲν κοινὸν ἔχει μὲ τὰς θεότητας τῶν ἄλλων ἔθνων. Δὲν ἔχει εἰκόνα ἢ παρόμοιον τι, ἀνθρώπινον ἢ ζωῶδες σχῆμα, ὥστε νὰ λατρεύεται ὑπ' αὐτὴν τὴν μορφήν. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ πηγάζει καὶ ἡ ἀπαγόρευσις νὰ λατρεύεται ὁμοίωμα ἢ εἰδωλὸν τοῦ Θεοῦ (Δευτ. δ' 16,12).

* * *

Ὁ ἀγὼν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἦτο πολυμέτωπος. Οἱ Γνωστικοὶ μὲ τόσες ἀποχωρήσεις, ὑπέσκαπτον τὴν ἔνοιαν τοῦ Θεοῦ ὡς Κυρίου καὶ Ἀνάρχου. Ὁ ἀρχαιότε-

ρος αὐτῶν Βασιλείδης (ἦμισυ τοῦ 6' αἰῶνος π.Χ.) ἔδρασε κυρίως στήν Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ διδασκαλία του εἶναι σκορπισμένη εἰς διάφορα ἀποσπάσματα πού διεσώθησαν ἀπό τόν Ἰππόλυτον⁴, Κλήμεντα Ἀλεξανδρείας⁵, Εἰρηναίον, Ἐπιφάνιον⁶ κ.ἄ. Μᾶς προσφέρει ἕνα μύθον κοσμολογικόν ὡς τὸ ἔργον τῆς Δημιουργίας. Βασίζεται εἰς δεδομένα συγκρητιστικά καί συμπίπτουν αἱ ἀπόψεις του πού μὲ τὴν κοσμολογίαν τοῦ Πλωτίνου.

Κατὰ τὸν Γνωστικὸν Βασιλείδην ὁ Θεὸς εἶναι ἀνώνυμος, ἄγνωστος, ἄρρητος. Δὲν ἔχει ἰδιότητος, ἄρα δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν κτίσιν, διὰ τὸν ἄνθρωπον. Δὲν ἔχει συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἀκριθῶς διότι δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν ἔκτισε τὸν κόσμον, ἐκινήθη «ἀναισθήτως, ἀδούλως, ἀπροαιρέτως, ἀπαθῶς, ἀνεπιθυμητῶς...». Δι' αὐτὸ καί τὸν ἀγνωσοῦμεν, ἰδέα τὴν ὅποιαν διετύπωσαν Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, τὰ Ἐρημητικά κείμενα καί ὁ Ἀσκληπιός. Ὁ Θεὸς εἶναι ἐπομένως, ἄγνωστος, ἀνώνυμος. Ἡ δυσκολία αὐτὴ γὰρ ὀνομάσθη τὸν Πλάστην τὸ πλάσμα, πρέπει γὰρ ὁμολογηθῆναι ὅτι ἀνάγκη εἶναι τοὺς χρόνους τῆς δευτέρας καταστροφῆς τοῦ Νσοῦ τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐκεῖ μέσα ἐκρύπτετο γραμμίνο τὸ ἱερὸν Ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καί ἀπαξ τοῦ ἔτους ὁ ἀρχιερεὺς εἰς μεγαλοπρεπῆ τελετῆν, τὸ πρόφερε.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Νσοῦ, οἱ Ἑβραῖοι ἔχασαν καί τὴν ἰκανότητα τῆς ὀρθῆς προφορᾶς τοῦ θεοῦ ὀνόματος. Ἐκτοτε, ὁσάκις ὠμίλουσιν περὶ Θεοῦ, ἔλεγον ὅτι εἶναι ἄρρητος καί ἀνέφραστος. Στὸ σημεῖον αὐτὸ παρεδέχοντο συγχρόνως, ὅτι τὸ ἄρρητον ὀδηγεῖ εἰς ἄγνωσιν τῆς φύσεως τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος, διότι ὑπερβαίνει τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων. Ὁ Βασιλείδης, ὀνομάζων ἀπὸ αὐτῆς τὴν ἀρχὴν, ὀρίζει ἄρρητον τὸν Μέγαν Ἀρχοντα τῆς Ὀγδοῦδος. Ἄς ἐνθυμηθῶμε, ὅτι τὸν α' αἰῶνα π.Χ. καί ἀργότερον, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Πλατωνικοὺς καί Νεο - Πυθαγορείους φιλοσόφους, ἐπεδίδοντο εἰς ἐρεύνας κατὰ πόσον ἢ Πρώτη Ἀρχή, ἢ «ἡ νόησις τῆς νόησεως» τοῦ Ἀριστοτέλους, προχωρεῖ πέραν τῆς ὑπάρξεως, καί ἐκινῶν ὑπάρχη μετὰ τῆς Πρώτης Μονάδος καί τῆς διαφόρου καί ἀόριστου Διάδος. Ὁ Πορφύριος διατυπώνει διὰ τὴν Πρώτην Ἀρχήν: τὸ μὴ ὄν ὑπὲρ τὸ ὄν.

Ἀπὸ ἐδῶ καί πέραν ἀρχίζουν αἱ θεολογικαὶ ἀκροατικαὶ μὲ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι τὰ πρῶτα ὄντα τῆς θεότητος εἶναι «σπέρματα», ἀπὸ τὰ ὅποια προήλθον ὅλα τὰ ἄλλα. Οἱ Ἐπικούρειοι ἐπίσης ὠνόμαζον τὰ ἄτομα «σπέρματα», καί ὅτι ὁ κόσμος δημιουργεῖται ὅταν στὸν κατάλληλον καιρὸν τὰ σπέρματα κυφοροῦμενα συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτό. Ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει τὴν συγκέντρωσιν αὐτῆν «πανσπερμίαν». Φαίνεται, ὅτι ὁ Βασιλείδης ἔχουμε μίαν σύνθεσιν ὄλων τῶν μέχρι τότε δοξασίῶν, ἀναφερόμενος στήν Μονάδα τῶν Πυθαγορείων, ἢ ὅποια περιορίζει τὴν ἀόριστον Διάδα, ὅπως ἐπίσης καί στὰς δύο γνωστὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν Στωϊκῶν. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ

δρῶσα ἀρχή, δηλαδὴ «τὸ ποιοῦν», ταυτοσημῶν μὲ τὸν Θεόν, καί ἡ δευτέρα εἶναι ἡ παθητικὴ ἀρχή, δηλαδὴ «τὸ πάσχον», τὸ ὅποιον ταυτίζεται μὲ τὴν ὕλην. Ἀπολυτοποιῶν καί θεοποιῶν τὸ πῦρ, τὴν φωτιάν, ὁ Βασιλείδης ὑποδιδάξει τὸ θεῖον εἰς ἀπλοῦν πῦρ. Ἀρνείται τὴν σκοπιμότητα ἢ «τέλος» τοῦ ἀνθρώπου, διὰ γὰρ καταλήξῃ μὲ τοὺς συλλογισμοὺς του αὐτοῦς ὅχι πλέον εἰς ἀ γ ν ω σ ί α ν, ἀλλ' εἰς ἀ γ ν ω σ τ ι κ ῖ σ μ ὀ γ. Παρὰ τὸν θαθὸν προσωπικὸν ἀσκητισμὸν του, τὸν μυστικιστικὸν του χαρακτήρα, δὲν γνωρίζε: πού ἀνέρχεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καί ποῖου εἴδους συνάντησις γίνεται μὲ τὴν Θεότητα. Εἶναι τόσον ἀφηρημένη ἢ περὶ Θεοῦ ἰδέα του, ὥστε θὰ πρέπει γὰρ εἶναι παρόμοια τῶν θεῶν τῶν Ἐπικουρείων, ὅπως παρετήρησεν ὁ Τερτυλλιανὸς (Adversus Marc. 1, 25).

Κατ' ἀντίθεσιν μὲ τοὺς ἄλλους Γνωστικούς, ὁ Βασιλείδης θεωρεῖ ὅτι οἱ δύο Ἀρχοντες εἶναι δημιουργικαὶ δυνάμεις καί ὅχι ἀρνητικὰ στοιχεῖα. Μεταπηδῶν στοὺς Πλατωνικοὺς, ἀφιχνῶς ἀνακαλύπτει ὡς θεμελιώδη ἰδιότητα τοῦ θεοῦ, τὴν ἐξαιρετικὴν ὁμορφίαν τοῦ Θεοῦ του. Καί πρὸς τοῦτο χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν «κάλλος», ἐνῶ ὁ Πλωτίνος προτιμᾷ διὰ τὸν Ἐνα τὴν «καλλονήν». Χάος παρατηρεῖται στὶς ἀρχές του περὶ Θεοῦ, περὶ κοσμολογίας. Σύγχυσις ἐπίσης καί στήν περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίαν, περὶ τοῦ προσωρισμοῦ του ἐπὶ τῆς γῆς καί τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Δημιουργόν. Ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείπεται, παραπαλεῖ καί δὲν ξεύρει τί γὰρ πιστεύει καί ποῖόν, ἐφ' ὅσον ὁ Δημιουργὸς δὲν εἶναι διὰ τοὺς Γνωστικούς π ρ ὀ σ ω π ο ν.

Αὐτὰ τὰ τεράστια κύματα εἶχε γὰρ παλαίση ὁ πιστός, τὰ ὅποια εἶχον ζυμῶσει τὴν ἐθνικὴν, πολιτικὴν καί κοινωνικὴν ζωὴν ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔζη καί ἀνέπνευσεν. Ἐχρειαζέτο ἕνα ὁδοστρωτήρ διὰ γὰρ κρημνισθῶν αἱ πλάγαι, ν' ἀνοίξουν οἱ δρόμοι ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, διὰ γὰρ κυκλοφορήσουν σαφεῖς καί σωστικαὶ ἰδέαι περὶ Θεοῦ καί ἀνθρώπου. Καί εἰς αὐτὸ ἀπέβλεπεν καί ἡ μορφὴ τῶν λειτουργικῶν κειμένων περὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μὲ ἰδιαίτερον τονισμὸν τῆς παντοδυναμίας, ἀγάπης καί φιλανθρωπίας του πρὸς τὸ προσωπὸν του δημιουργήμα. Ἡ ὀμίχλη, ἢ ὅποια ἐκάλυπτε τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς ἐποχῆς ἐκαίθη, δὲν διελύθη. Ἐπανέρχεται, κατὰ καιροὺς, ἄλλοτε πυκνότερη καί ἄλλοτε τόσον καταθλιπτικὴ, ὥστε ν' ἀδυνατῇ γὰρ ξεχωρίση ὁ ἄνθρωπος τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν πλάνην. Ἡ Λειτουργικὴ Κατήχησις, ἐπομένως, καλεῖται γὰρ ὑψώση τὴν προφητικὴν τῆς φωνῆς καί γὰρ ἐπανερμηνεύση τὰ ἴδια δόγματα περὶ τῆς συνεχοῦς παρουσίας ἀγάπης καί φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ στὸν σύγχρονον κόσμον, ἀκριθῶς ὅπως ἔπραξε στήν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν τὸ τόσον οὐσιῶδες καθῆκον τῆς διαφωτισέως.

* * *

Τὸν δεῦτερον ὄγκον τῶν ἐμποδίων προσεκάλε: αὐτὴ ἢ Πολιτεία, μὲ τὴν ἀπονομὴν τιμῶν ὡς Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα.

Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία εἶχε μεγάλην εὐαίσθησίαν στὰς σχέσεις τῶν μελῶν τῆς μὲ τὴν πνευματικὴν ἢ ἰδεολογία

4) Φιλοσοφούμενα 7, 20.

5) Στωματεῖς 7, 17.

6) Κατὰ Αἴρεσ. 24, 6, 72.

κὴν στάθμην τῆς κοινωνίας ὅπου ἔζων. Διαισθανομένη τοὺς κινδύνους, μὲ προειδοποιήσεις καὶ ἀνάλογον κατηγορικὸν ἐξοπλισμὸν ἔστῃνα ὀχυρώματα καὶ ἰσχυρὰν ἀμυντικὴν γραμμὴν διὰ τὴν ἠθικὴν τους ἀσφάλειαν. Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀνωτέρω πρέπει γὰρ ἐξηγηθῶν αἱ συχναὶ ἐκφράσεις «Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», καὶ «Μόνος Βασιλεὺς καὶ Κύριος». Ἀκριβῶς διότι ὁ κατακλυσμὸς δεισιδαιμονιῶν, ἐξιδανικεύσεως ἀνδρῶν πολιτικῶν, θεοποιήσεως Μοναρχῶν, ἐθλόωναν τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῶν πιστῶν. Ἡ πίστις πρὸς τὸν ἕνα Θεὸν ἐκινδύνευε γὰρ μειωθῆ, ἐνώπιον τῆς ἐμφανίσεως ἐπιημένων βασιλέων οἱ ὅποιοι ἐπέδαλλον «πᾶσαν δόξαν, τιμὴν καὶ προσκύνησιν» πρὸς αὐτούς, παρὰ στὸν Ὑψίστον Θεόν. Δύο παραδείγματα τέτοιων ἐπισήμων διαταγμάτων ἀντιγράφωμεν ἀπὸ ἐπιγραφῆς ἀρχαίων ἀγαλμάτων.

Τὸν δ' αἰῶνα π.Χ. ἡ κοινωνία τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν συνέρχεται στὴν ἀκμάζουσαν τότε Ἀλικαρνασσὸν καὶ ἀποφασίζει:

«Ἐπεὶ ἡ αἰώνιος καὶ ἀθάνατος τοῦ παντὸς φύσις τὸ μέγιστον ἀγαθὸν πρὸς ὑπερβαλλούσας εὐεργεσίας ἀνθρώποις ἐχαρίσατο Καίσαρα τὸν Σεβαστὸν ἐνεγκαμένη τῶν καθ' ἡμᾶς εὐδαίμωνι δῖω πατέρα μὲν τῆς ἐαυτοῦ Πατρίδος θεᾶς Ρώμης, Δία δὲ πατρῶων καὶ σωτήρα τοῦ κοινού τῶν ἀνθρώπων γένους».

Εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν ὁ Αὐγούστος ἀναγνωρίζεται ὡς Θεός, Εὐεργέτης καὶ Σωτὴρ ἀπὸ τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατοικοῦσας τῶν Ἰλέων:

«Διεὶς καὶ αἱ πόλεις αἱ κοινωνοῦσαι τῆς θυσίας καὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς πανηγύρεως Αὐτοκράτορα Καίσαρα Θεοῦ υἱὸν Θεοῦ Σεβαστὸν ἀνυπερβλήτοις πράξεσιν κεχρημένον καὶ εὐεργεσίας ταῖς εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους. Ἰππάρχος Ἡγησιδήμου Διεὺς σύνοδος τοῦτον τὸν ἀνδριάντα ἀνέθηκεν ἐκ τῶν ἰδίων διὰ τὴν πρὸς τὸν Σεβαστὸν καὶ εὐεργέτην καὶ σωτήρα ἐαυτοῦ εὐσέθειαν».

Τὸ ἔτος 11 μ.Χ., μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, θυσιαστήριον ὑπὸ τοῦ δήμου τῆς Ἰταλικῆς πόλεως Narbo ἀφιερώνεται μὲ τίτλους ἐπὶ λέξει: στὸν Numen Augusti. Μεταξὺ τῶν προθέσεων καὶ ἀναθημάτων προσδιορίζονται, ὅπως κατ' ἔτος τὰ γενέθλια τοῦ Αὐγούστου θὰ ἐορτάζονται μὲ προσφορὰν θυσιῶν ὑπὸ ἐκλεκτῶν στελεχῶν ἐκπροσωποῦντων ὅλας τὰς τάξεις τῆς πολιτείας. Ὁ Αὐγούστος ὡς θεὸς - αὐτοκράτωρ, ἐδικαιούτο τιμῶν καὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἀναρρήσεως στὸν θρόνον, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς συμπληρώσεως τῆς πόλεως. Ἐπὶ τῆς διασωθείσης στήλης γράφονται λεπτομέρειαι περὶ τοῦ δωμοῦ, ὡς καὶ περὶ τῶν ἔρων συντηρήσεώς του, ὥστε γὰρ μὴ παραλείπονται αἱ περιστατικαὶ προσευχαὶ ὑπὲρ τοῦ Imperator Caesaris Augusti. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου, ὁ διάδοχός του Τιβέριος ἐπιτρέπει γενέκευσιν τῆς λατρείας τῶν ἀρχόντων, ὥστε καὶ αἱ πό-

λεις τῆς Ἰσπανίας γὰρ ὑψώσουν γαυροὺς πρὸς τιμὴν του. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Τάκιτον (Annal. 1,78), τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐμμήθησαν καὶ ἄλλαι Ρωμαϊκαὶ ἐπικράτειαι, εἰς τρόπον ὥστε οἱ χριστιανοὶ τῶν νεοφύτων ἐκκλησιῶν ν' ἀντικρύζουσι ὡς καθιερωμένον καθεστῶς πλέον τῆς εἰδωλολατρικῆς κοινωνίας, τὴν λατρείαν τῶν βασιλέων. Στὸν δωμὸν τοῦ Forum Clodii, μὲ κολακευτικὰς λέξεις διακρίνεται τὸ ὄνομα τοῦ Τιβέριου ἰσοθέου. Ἐπὶ πλέον ἰδιαίτερον ἱερατικὸν τάγμα θεοπίπτει μὲ πρότυπον τοὺς Flamen Augustalis. Ἰερεὺς τεταγμένος εἶχεν ὡς ἔργον μοναδικὸν γὰρ προσφέρει θυσίας στὴν λατρείαν τῆς θεότητος τοῦ Αὐγούστου. Διασώζονται πλείστα ἐπιγραφαὶ καὶ γαοί, οἱ ὅποιοι μαρτυροῦν τὴν ἀποθέωσιν καὶ λατρευτικὴν προσκύνησιν τῶν αὐτοκρατόρων, κυρίως δὲ τοῦ Αὐγούστου. Εἰς διηλωστον ἐπιστήλιον, διασώζεται ἡ ἀφιέρωσις τῆς πόλεως Μυρίνης τῆς Καισαρείας στὸν Αὐγούστον, μὲ τὰς ἀκτωθ: λέξεις:

«Ὁ δῆμος ὁ Καισαρέων Μυριναίων Αὐτοκράτορι Καίσαρι Θεῷ, υἱῷ θεοῦ, Σεβαστῷ ὑπὲρ Εἰρήνης Σεβαστῆς καθιέρωσεν» (περὶ τὸ ἔτος 9 π.Χ.).

Εἰς ἄλλην περιοχὴν, τοπικὸς ἱερεὺς τῆς Κύμης ἀφιερώνει ἱερὸν στὸν Αὐγούστον, τὸν ὅποιον ἀναγνωρίζει ὡς Ρώμην καὶ θεόν:

«Ἰερεὺς τῆς Ρώμης καὶ αὐτοκράτορος Καίσαρος θεῷ υἱῷ Θεῷ Σεβαστῷ Οὐρανίω».

Τέλος, ἐπιγραφὴ τῶν παρεπιδημούντων ἐκεῖ Ρωμαίων πολιτῶν καὶ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Περγάμου τῆς Μ. Ἀσίας, διακηρύσσει τὸν Αὐγούστον θεόν:

«Θεὸν θεοῦ Σεβαστὸν Καίσαρα γῆς καὶ θαλάσσης ἐπόπτην, ὁ δῆμος καὶ οἱ κατοικοῦντες Ρωμαῖοι καθιέρωσαν».

Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀνωτέρω τεκμηρίων, ὁ καθεὶς εὐκολα ἀντιλαμβάνεται τὴν δύσκολον θέσιν τῶν πιστῶν. Θυμιάματα προσφέρονται καὶ ἀνέρχονται πρὸς τὰ ἕνω τόσον κατὰ τὴν θ. Εὐχαριστίαν, ὅσον καὶ κατὰ τὴν διαρκεῖαν λατρευτικῆς θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς - βασιλεῖς. Ποτὲ δὲν εἶναι εὐκολὸς ἡ ζωὴ ἐνδὸς χριστιανῶν. Δὲν εἶναι εὐκολὸς σήμερα, οὔτε ἦτο εὐκολὸς τότε. Ὁ πιστὸς τότε ἔζη εἰς ἀτμόσφαιραν συνεχῶς ἐντάσεως καὶ συγχύσεως θρησκευτικῆς. Ἡ κοινωνία ἐπηρεάζει. Μία εἰδωλολατρικὴ κοινωνία γεννᾷ προβλήματα, καὶ ὅσοι εἶναι ἀδύνατοι στὴν πίστιν κλονίζονται, κινδυνεύουσι γὰρ ἐπηρεασθῶν. Συγχρόνως ἕμως, οἱ γενόμενοι χριστιανοὶ ἐκ πείρας ἐγνώριζον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἦτο ὁ ἱστορικὸς ἠθικολόγος, ὁ ἀλτρονιστὴς καὶ ἠθικὸς ἐπαναστάτης. Ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὁ Σωτὴρ, ὁ σώζων δι' ἀρχῆς. Ἐγνώριζον ἀκόμη, ὅτι δὲν ἀρκοῦσε γὰρ π ρ ο σ φ έ ρ ο υ γ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θυμιάματα καὶ δεήσεις, ἀλλ' ἔπρεπε οἱ ἴδιοι γὰρ π ρ ο σ ε φ έ ρ ο υ τ ο ὡς ὀλοκαυτώματα λογικά. Καὶ μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν ἡ καθημερινὴ συμπεριφορὰ τους ἀκτινοβολοῦσε. Τοὺς ἐθαύμαζον ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι. Αὐτοὶ μὲ τὰ ὑψηλὰ διώματά τους ἔκαμαν τὴν Ἐκκλησίαν, ὅχι ὡς ὀλικὸν γαόν, ἀλλ' ὡς ἄγιον ἐνδοκίτημα. Δικαίως δὲ ὁ ἱ.

7. Ἐλήφθησαν ἐκ τῆς πραγματείας τῆς L. Taylor: The Divinity of the Roman Emperor, Michigan USA, 1975.

ΜΕΤΡΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΩΔΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΜΑΣ ΠΟΙΗΣΙΝ*

B'

1. Κατ' αρχήν δεόν να λεχθῆ ὅτι ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ Ὁρθόδοξος, ἐχρησιμοποίησε πολὺ εὐρύτερον, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λοιπὰς θρησκείας τῆς ἀρχαιότητος, τὴν μελωδίαν εἰς τὴν λατρείαν τῆς, ἐν στενῷ δὲ πάντοτε συνδυασμῷ μετὰ τῶν ψαλλομένων κατ' αὐτὴν λειτουργικῶν κειμένων. Οἱ Πατέρες δὲ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπηρεασμένοι ἀσφαλῶς, ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ἐβραϊκοῦ ἀλλὰ κυρίως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ μουσικοῦ τῶν περιβάλλοντος καὶ δικαιολογοῦντες, κατὰ τινα τρόπον, τὴν τοιαύτην εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς μουσικῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν, εἰς μέγα πλῆθος χωρίων ἐκ τῶν ἔργων τῶν, ἐπισημαίνουσι καὶ τὰς δυνατότητας τῆς μουσικῆς, καὶ τὰς εὐεργετικὰς τῆς ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τὴν ἀναγκαιότητά τῆς διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τῆς λατρείας. Ἀκόμη δὲ τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὰ κείμενα τῶν ψαλλομένων ὕμνων καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς εἰς τὴν λατρείαν καί, ὡς εἶναι ἐπόμενον, τὸ εἶδος τῆς μουσικῆς, τὸ ὁποῖον οὗτοι καὶ ἡ Ἐκκλησία γενικώτερον, ἐθεώρουσι ὡς τὸ ἐνδεδειγμένον, ἵνα ἐπαξίως δοξολογητῆται ὁ Θεὸς εἰς τὴν «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» χριστιανικὴν λατρείαν.

Κατωτέρω θὰ παραθέσωμεν μερικὰς ἀπὸ τὰς πατερικὰς αὐτὰς ἀπόψεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀντικατοπτρίζεται καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου λειτουργικῆ-μελωδική μας παράδοσις.

Ἡ μουσική, φρονοῦν, εἶναι συνυφασμένη μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἔχει δὲ τὴν δυνατότητα ὄχι μόνον νὰ ἐπηρεάξῃ τὸ θυμικὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκφράξῃ ὡς «ἡ γλῶσσα τῆς ψυχῆς» καὶ τὰ μυ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 30 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1-2 τεύχους.

Χρυσόστομος ἠμποροῦσε νὰ γράφῃ: «Ἐκκλησία γὰρ οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἀλλ' ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὠκοδομημένη οἰκία»⁸.

* * *

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Σηλυβρίας ΑΙΜΙΑΙΑΝΟΣ

8) Ὁμιλία 10, 2 εἰς Ἐφεσίους, PG 62, 78.

χαίτατα σκιρτήματα τῆς εὐσεβοῦς καὶ προσευχομένης καρδίας, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἐξαγγεῖλῃ καὶ «τῆς ψυχῆς τὰ κινήματα» λόγος.

Ὁ λόγος, ἄλλωστε, εἶναι ἀδύνατον «συναναβῆναι τῇ διανοίᾳ», ὡς γράφει ὁ Ἁγ. Γρηγόριος ὁ Νύσσης (Migne Ἑλλην. Πατρολ., τ. 45, 1328), ἐφ' ὅσον ὡς συμπληρώνει ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ λόγος εἶναι «καταδεέστερος» τῶν νοουμένων (ΕΠ, 31, 1460).

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ μελωδία ἐχρησιμοποίηθη ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν καὶ συνεδέθη, κατὰ τρόπον ἀδιαχώριστον, μετὰ τῶν ψαλλομένων κατ' αὐτὴν κειμένων τῶν ὕμνων καὶ τῆς μετρικῆς τῶν δομῆς, ἵνα, διὰ τοῦ λόγου, τοῦ μετρικοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μουσικῆς, διὰ τῆς ἀρμονικῆς ἐνώσεως καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν στοιχείων, ἐκφράζωνται πληρέστερον καὶ ἡ πίστις καὶ τὰ βιώματα τῶν προσευχομένων πιστῶν. Ἡ ἀδιαίρετος αὕτη ἐνότης ὕμνου καὶ μελωδίας ἐπραγματοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν χριστιανῶν ὕμνωδῶν, οἱ ὁποῖοι, ὡς παρετηρήθη ἤδη, ἦσαν συγχρόνως καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ συνθέται τῆς μελωδίας τῶν ὕμνων τῶν, μέχρι, ἐν πολλοῖς, καὶ τοῦ 11ου αἰῶνος, κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ τῆς ὑπ' αὐτῶν δημιουργίας τῶν ποιημάτων τῶν. Περὶ τοῦ μεγάλου ὕμνωδου τῆς Ἐκκλησίας π.χ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ († 749) μαρτυρεῖται ὑπὸ τινος βιογράφου του, ὅτι οὗτος ἔγραφε τοὺς ὕμνους του (ὑποψάλλων) τὴν μελωδίαν τῶν, τὴν ὁποῖαν, συγχρόνως μετὰ τοῦ κειμένου τοῦ ὕμνου, συνέθετεν.

Ὑπὸ τῶν Πατέρων δὲ ἐξαιρεται ἰδιαίτερος καὶ ἡ παιδαγωγικὴ, θὰ ἐλέγομεν, σημασία τῆς μουσικῆς εἰς τὴν λατρείαν, ἡ ὁποία «ἠδύνει τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν», ὥστε εὐχερέστερον νὰ ἀποδέχωνται οὗτοι τὴν προβαλλομένην διὰ τῶν κειμένων τῆς λατρείας χριστιανικὴν διδαχὴν.

Ὁ Μ. Βασίλειος π.χ. γράφει χαρακτηριστικῶς: «Ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐγνώριζε πόσον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἶναι «δυσάγωγον πρὸς ἀρετὴν», ἀνέμειξεν εἰς τοὺς ὕμνους τὸ τερπνὸν τῆς μελωδίας μετὰ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, ἵνα, τῷ προσηνεῖ καὶ λείψ τῆς ἀκοῆς, τὸ ἐκ τῶν λόγων ἀφέλιμον λανθανόντως ὑποδεξώμεθα». Καὶ τοῦτο, διότι γνωστὸν εἶναι, ὅτι «βίαιον μάθημα οὐ πέφυκε παραμένειν», ὡς καὶ ὁ Πλάτων ἐδίδασκε, ὅσα δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάριτος» δέχεται ὁ ἄνθρωπος, παραμένουν μονιμώτερον εἰς τὴν ψυχὴν του (ΕΠ., 29, 212). Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ὁ Δαυὶδ «κατέμειξεν» εἰς τοὺς ψαλμοὺς

του την διδασκαλίαν τῶν ἀρετῶν μετὰ τὴν μελωδίαν, διότι ἐπεθύμει νὰ δώσῃ τὴν γεῦσιν τοῦ μέλιτος εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, γράφει καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (ΕΠ., 44, 444). Ἄλλωστε, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος, τίποτε ἄλλο δὲν ἀνυψώνει τόσο τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὰ γήινα καὶ δὲν τὴν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ κόσμου καὶ δὲν τῆς παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀξιολογῇ ὀρθῶς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα («φιλοσοφεῖν»), ὅσον τὸ θεῖον ἄσμα, τὸ συνοδευόμενον ὑπὸ μελωδίας καὶ ρυθμοῦ, (ΕΠ., 55, 156).

Ἄλλὰ δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ἡ μουσικὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν δὲν ὑπῆρξέ ποτε αὐτοσκοπός, ἀλλὰ πάντοτε τὸ μέσον μόνον, πρὸς ἔξαρσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ψαλλομένων εἰς τὴν λατρείαν ὕμνων, πρὸς πληρεστέραν αὐτῶν κατανόησιν, ὡς προσελέχθη, καὶ τὴν δημιουργίαν κατανύξεως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐκκλησιαζομένων. Διὰ τῆς μελωδίας δὲν νὰ ἐπιδιώκεται ὅπως ἐξαίρεται («τῶν ρημάτων ἢ δυνάμεις», «ἡ διάνοια τῶν λεγομένων»), τὸ βαθύτερον, δηλαδή, νόημα τῶν ἐμμελῶς ἀπαγγελλομένων εἰς τὴν λατρείαν κειμένων, Βιβλικῶν Ἀναγνωσμάτων, Εὐχῶν κλπ., καὶ τῶν ψαλλομένων ὕμνων, ὅπως ρητῶς ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι Πατέρες (ΕΠ., 44, 444. 493-6).

Πρὸς ἐπιτεῦξιν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, τόσο οἱ Ψαλμοὶ καὶ αἱ λοιπαὶ βιβλικαὶ ᾠδαί, ὅσον καὶ οἱ χριστιανικοὶ ὕμνοι, ἐψάλλοντο κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ τῆς ἐβραϊκῆς Συναγωγῆς, «εὐρύθμως καὶ ἐμμελῶς», ὡς μαρτυρεῖ ἤδη ὁ Ὀριγένης († 253), «μετ' εὐκατανύκτου δὲ καὶ μετρίας φωνῆς», δηλαδή μετὰ χαμηλὴν φωνήν, δημιουργοῦσαν τὴν κατανύξιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν, καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς «ἐμμελοῦς καὶ (κατ' ἔννοιαν) ἀναγνώσεως», ὡς γράφει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Ἡ τοιαύτη δὲ «ἀνάγνωσις» τῶν λειτουργικῶν κειμένων ὑπὸ τῶν Ψαλτῶν καὶ τοῦ ἐκκλησιάσματος μετὰ τὸ ἀπλοῦν καὶ «εὐκατανύκτον» μέλος των, ἀπετέλει, κατὰ τὸν ἴδιον Πατέρα, «σύμβολον» τῆς γαληνεοῦσης ψυχῆς των καὶ «εἰκόνα καὶ τύπον» τῆς ἀπηλλαγμένης ἀπὸ τοὺς κλυδωνισμοὺς τῶν ποικίλων παθῶν εἰρηνεοῦσης διανοίας των (ΕΠ., 27, 40).

Αὐτὴ ἡ ἀπλὴ μελωδία ἐπεκράτησεν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ μακρόν. Ὑποστηρίζεται μάλιστα ὅτι ἡ αὐτὴ ἀπλότης τοῦ μέλους διетηρήθη καὶ εἰς τοὺς διηγηματικούς ὕμνους τοῦ βου αἰῶνος, τὰ Κοντάκια, καὶ ὅτι εἰς τοὺς στίχους των ἀντιστοιχεῖ, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς ἐκάστην συλλαβὴν καὶ εἰς μουσικὸς φθόγγος.

Εἰς αὐτοὺς δὲ τοὺς ὕμνους, μετὰ τὸ ἀπλοῦν ὄντως μέχρι καὶ σήμερον, ἄλλωστε, μέλος των, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ τονικὸν μέτρον ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν τελείαν του μορφήν, δύναται νὰ ἐπισημανθῇ σαφέστερον καὶ ἡ σχέσις τοῦ μέτρου τούτου μετὰ τῆς συνοδευοῦσης αὐτὸ μελωδίας. Θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπη τις, ὑπεραπλουστεύων βέβαια τὰ πράγματα, ὅτι τὸ μέλος καὶ εἰς τοὺς ὕμνους αὐτοὺς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ μελω-

δικὴ ἐπένδυσις τοῦ τονικοῦ μέτρου, δηλαδή μία κατ' ἔννοιαν μελωδικὴ ἀνάγνωσις τοῦ κειμένου, μετ' ἔντονον τὴν διάκρισιν τῶν τονιζομένων καὶ μὴ συλλαβῶν.

2. Ἡ κατάπαυσις ὁμῶς τῶν διωγμῶν καὶ ἡ ἀνέγερσις μεγάλων Ναῶν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἢ μετὰ ταῦτα δὲ ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπισήμου θρησκείας τοῦ Κράτους, ἢ ἀνάπτυξις καὶ τῆς λατρείας γενικώτερον ὡς καὶ ἡ προσπάθεια καταπολεμήσεως τοῦ αἵρετικῶν, οἱ ὅποιοι ἐχρησιμοποιοῦν, ὡς ἐλέχθη, καὶ τὴν πλουσίαν μελωδίαν πρὸς διάδοσιν τῶν κακοδοξιῶν των, διὰ τῶν ἰδίων μέσων, συνετέλεσαν, ὥστε ἡ, ἀπὸ τοῦ τετάρτου ἤδη αἰῶνος ἐμφανιζομένη, ἀντιφωνικὴ ψαλμωδία νὰ καταστῇ πλουσιωτέρα, ἵνα δύναται καὶ νὰ καλύπτῃ, ἄλλωστε, τοὺς μεγάλους χώρους τῶν νέων Ναῶν.

Ταῦτο ἐγένετο διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μεγάλου ἀριθμοῦ χριστιανικῶν ὕμνων καὶ τῆς ἐπενδύσεως αὐτῶν διὰ πλουσιωτέρων μελωδιῶν, οὐχὶ δὲ πλέον τόσο κατὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἐβραϊκῆς συναγωγῆς, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔντονον ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ μουσικοῦ περιβάλλοντος. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε δημιουργούμενος ὁ ἄσματικός κοσμικός, λεγόμενος, τύπος τῶν Ἀκολουθιῶν τῆς ἡμερονυκτίου προσευχῆς, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τοὺς μὴ Μοναστηριακοὺς Ναοὺς τῶν πόλεων, κωμοπόλεων κλπ.

Ἡ ἄσματικὴ ὁμῶς αὕτη διεύρυνσις τῆς λατρείας ἀπεκρούετο καὶ κατεδικάζετο ἀπὸ τοὺς, ἐμμένοντας εἰς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, τῆς εὐρείας χρήσεως τῶν Ψαλμῶν καὶ τοῦ λιτοῦ μέλους των, Μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ μερικοὺς κληρικοὺς ἀκόμη, οὐ μόνον διότι αὕτη ἦτο διάφορος ἀπὸ τὴν παλαιότεραν ἐκκλησιαστικὴν λειτουργικὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη ἀπαραδέκτων ὑπερβολῶν καὶ ὅλων κοσμικῶν συνθηθειῶν.

Εἰς δύο κείμενα ἐκ τῆς μοναστικῆς γραμματείας τῶν Ἀποφθεγμάτων τῶν Πατέρων τοῦ πέμπτου αἰῶνος, καταδικάζεται ἡ χρῆσις «ἀσμάτων καὶ ἤχων» εἰς τὴν λατρείαν καὶ χαρακτηρίζονται αἱ παρατηρούμεναι εἰς τὰς κοσμικὰς ἐκκλησίας τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπερβολαὶ κατὰ τὴν ψαλμωδίαν ὡς ἐκδηλώσει ἵκρωσις ἐπιζήμιοι διὰ τὴν μοναχικὴν εὐλάβειαν. Διότι δὲν ἐξέρχονται οἱ Μοναχοὶ εἰς τὴν ἔρημον, ἀναγράφεται εἰς τὰ κείμενα αὐτά, διὰ νὰ «μελωδοῦσιν ἄσματα καὶ ρυθμίζουσιν ἤχους καὶ σείουσι χεῖρας καὶ πόδας», ἀλλὰ ἵνα, «μετὰ εὐλαβείας καὶ εὐκατανύκτου καὶ μετρίας (ταπεινῆς) φωνῆς», ἀναπέμπουν τὰς προσευχὰς των. («Ποία κατανύξις» παρατηροῦν, εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὸν ψάλλοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ τὸ κελλίον του μοναχόν, ὅταν «ὑψοῖ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ὡς οἱ βόες»;

Καὶ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος καταφέρεται κατὰ τῶν ψαλτῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, παραγνώριζοντες τὴν ἰερότητα τῶν ψαλλομένων κειμένων, ἐκβάλλον ἀτάκτους φωνὰς, κινοῦν, κατὰ τὴν ψαλμωδίαν, ὅλον τὸ σῶμα των καὶ δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωσιν μαινομένων

ἀνθρώπων. Ἐνῶ δὲ θὰ ἔπρεπε, ὡς γράφει, ἐν κατανύξει καὶ τρέμοντες «τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν ἐκπέμπειν», εἰσάγουν τὰς συνηθείας τοῦ θεάτρου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (ΕΠ., 60, 90).

Ἄλλά, παρὰ ταῦτα, ἡ διεύρυνσις τῆς λατρείας, διὰ περισσοτέρων ὕμνων καὶ πλουσιωτέρων μελωδιῶν, ἡ ὁποία εἰς τοὺς ἀπλουστέρους ἐκ τῶν πιστῶν ἐδημιούργει δισταγμούς, κατέστη ταχέως ἡ νέα «τάξις» εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας, διὸ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος, ὑπεραμυνόμενος τῆς νέας αὐτῆς «τάξεως», (ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως καὶ τῶν ὑπερβολῶν τῆς) ἔγραψεν, ὅτι τὰ νέα ταῦτα «ἔβη», «πάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις συνωδὰ ἔστι καὶ σύμφωνα» (ΕΠ. 32, 761-70).

Οὕτω παρομοίως ὑπερβολᾶς, κατὰ τὴν ψαλμωδίαν κατεδίκασε, διὰ τοῦ 75ου κανόνος τῆς, καὶ ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τοῦ ἔτους 619 ὡς ἀνεπιτρέπτους καὶ ἀναρμόστους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὥρσε «μετὰ πολλῆς προσοχῆς τε καὶ κατανύξεως τὰς ψαλμωδίας προσάγειν», συμφώνως πρὸς τὴν παλαιάν, ἀλλὰ πάντοτε ζῶσαν καί, κατὰ βάσιν, ἰσχύουσαν, παρὰ τινὰς ἐκτροπᾶς, σχετικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν.

Κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ὡς καὶ ἡ ὀρθόδοξος ὕμνολογία, εἰς ἀδιάσπαστον πάντοτε ἐνότητα, γνωρίζουν ἰδιαιτέραν ὅλως ἄνθησιν. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τριῶν περιπτῶν αἰῶνων δημιουργεῖται ὁ ὕμνολογικὸς πλοῦτος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς παρετηρήθη ἤδη, ἀλλὰ καὶ καθιεροῦται ἡ μελωδικὴ τῆς παράδοσις.

Ἡ τοιαύτη δὲ παράδοσις συνέδεσε τὴν ἀκμὴν αὐτὴν τῆς ὕμνωδίας μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ κατ' ἐξοχὴν ὑπερασπιστοῦ τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως κατὰ τὰς εἰκονομαχικὰς ἐρίδας, Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ († 749). Εἰς τὸν ἴδιον ἀπεδόθη καὶ ὁ διαχωρισμὸς τῶν καταλλήλων διὰ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ὀρθοδόξου λατρείας μελωδιῶν, ὡς καὶ ἡ καθιέρωσις τῶν, καὶ μέχρι σήμερον, χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας ὀκτῶ ἤχων, ἂν καὶ εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ μελωδίαὶ αὗται δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ παλαιότερον εἰς τὰς ἁμαρτικὰς Ἀκολουθίας τῆς.

Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ μελωδικὴ καὶ ὕμνολογικὴ ἀκμὴ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς πραγματοποιεῖται, ἐν τῷ πλαίσίῳ μιᾶς γενικωτέρας λειτουργικῆς ἀναπλάσεως, εἰς τὰ μεγάλα Μοναστικά κέντρα τῶν χρόνων ἐκείνων, τῆς Παλαιστίνης ἰδίᾳ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κυρίως ὑπὸ τῶν Μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι μετὰ σφοδρότητος κατεδίκασον παλαιότερον τὸν πλουτισμὸν τῆς λατρείας διὰ πολλῶν ὕμνων καὶ μελωδιῶν, «τροπαρίων καὶ ἑλληνικῶν λόγων», καὶ τὸν ἐθεώρων ἐπικίνδυνον δι' αὐτὴν τὴν πνευματικὴν των ζωὴν. Οὕτως, ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναστικῆς ζωῆς, οἱ ἄλλοτε ὑπερασπισταὶ τῆς παλαιᾶς ἐκκλησιαστικῆς «τάξεως» καθίστανται ἡδὴ

οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ φορεῖς τῆς νέας λειτουργικῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Ἐνδεικτικὸν δὲ εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ οἱ παλαιότεροι ὕμνοι, τὰ Κοντάκια τοῦ θου αἰῶνος, εἶχον δύο μόνον μελωδίας, τοῦ Προοιμίου καὶ τῶν Ὁλκῶν, ὁ δημιουργηθεὶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ μέχρι σήμερον ψαλλόμενος εἰς τὸν Ὀρθρον Κανόν, ἔχει ἐννέα ἢ ὀκτῶ (ὅταν ἐλλείπει ἢ β' ὥδῃ) μελωδίας εἰς τὸν αὐτὸν ἤχον. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, ἀνεδείχθη νέφος ὀλόκληρον ὕμνωδῶν καὶ ὅτι εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποδίδονται ἑκατοντάδες κανόνων, γίνεται ἀντιληπτὸν τὸ μέγα πλῆθος τῶν μελωδιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν. Ἄς σημειωθῇ δὲ ἀκόμη ὅτι οἱ ἐν λόγω ὕμνωδοὶ ἔγραφον, ἐκτὸς τῶν κανόνων, καὶ πλῆθος ἰδιομέλων τροπαρίων διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς λατρείας.

Συνεπῶς, εἰς πολλὰς μυριάδας θὰ πρέπει νὰ ἀνῆλθον αἱ γραφεῖσαι, διὰ τὴν δογματικὴν καθόλου ποίησιν, μελωδίαί, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, αἱ προβάλλουσαι «ἐν μέλεσιν τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν».

Ἦπεσθηρίχθη ἡ ἀποψὶς ὅτι ὁ μουσικὸς ὀργανισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη εἰς τὰ Μοναστικά Κέντρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐδημιούργησε καὶ τὴν ὕμνολογικὴν ἀκμὴν καὶ τὸ νέον ποιητικὸν εἶδος τῶν Κανόνων μετὰ τὰς πολλὰς μελωδίας των. Ἄλλὰ τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ἡ ὕμνωδία, ἡ καθημερινή, δηλαδή, λειτουργικὴ καὶ μελωδικὴ διδασχὴ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ πλήρωμά τῆς, ἐπεστρατεύθη, ἐν τῇ κυριολεξίᾳ, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, διὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ ἀμφισβήτησις ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων τῶν ἁκρων, οὐσιωδῶν χριστιανικῶν δογμάτων, καὶ δὴ τοῦ δόγματος τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή «τῶν δογμάτων Αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον».

Ἡ δογματικὴ ὕμνολογία τῶν χρόνων αὐτῶν, ἡ ποίησις αὐτὴ τοῦ μυστηρίου τοῦ δόγματος μετὰ τὴν ἐκφρασίαν τοῦ πάθους, ὡς ἐχαρακτηρίσθη, καὶ ἡ συνοδεύουσα αὐτὴν κατάλληλος πλουσία μελωδία ἐνετεινον, λόγῳ τῆς νέας ἀπειλῆς τῶν εἰκονομάχων, τὴν παραδοσιακὴν των, ἄλλωστε, ἐπιδιώξιν καὶ ἀποστολὴν οὐ μόνον ἵνα προβάλλουν καὶ διδάξουν εἰς τὰς καθημερινὰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις τὰς ἀληθείας τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰς καταστήσουν μόνιμον καὶ ἀκλόνητον βίωμα τῶν ὀρθοδόξων, πράγμα τὸ ὁποῖον, ἄλλωστε, καὶ ἐπέτυχον ὡς οἱ ἀκολουθήσαντες αἰῶνες, μετὰ τὰς τόσας δοκιμασίας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παπικῆς ἐπιβουλῆς ὡς καὶ τῆς μακραίωνος τουρκοκρατίας, ἀπέδειξαν.

Παρὰ τὸν πλοῦτον ὅμως τῆς δημιουργηθείσης, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τὴν παρατηρουμένην, καὶ ἀπὸ πολὺ παλαιότερον ἀκόμη, ἐντονον διάθεσιν ἐντέχνου καὶ καλλιφωνικῆς διευρύνσεως τῶν μελωδιῶν τῶν ψαλλομένων ψαλμῶν καὶ ὕμνων, διετήρησε αὐτὴ, παρὰ ταῦτα, ὡς φαίνεται, τὴν παραδοσιακὴν τῆς εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπλότητα καὶ ἀποστολήν. Καὶ αἱ νέα μελωδίαί τῆς

δὲν ἀπετέλουν αὐτοσκοπὸν εἰς τὴν λατρείαν, καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἀλλὰ μέσον ἐξάρσεως τοῦ βαθυτέρου νοήματος τῶν ψαλλομένων ὕμνων, τῆς «δυνάμεως τῶν ρημάτων», ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, καὶ τῆς ἐμπεδώσεώς των εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν.

Ἐπὶ τούτοις δὲ διετήρησαν τὴν ἀδιαχώριστον καὶ ἁρμονικὴν ἐνότητά των μετὰ τῶν κειμένων τῶν ὕμνων καὶ τῶν μετρικῶν των ρυθμῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συνεδημιουργοῦντο, ὑπὸ τῶν αὐτῶν δὲ πάντοτε σχεδόν, μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὕμνων, ὥστε τὸ ἐν ἑκ τῶν οὐσιωδῶν αὐτῶν στοιχείων νὰ εἶναι ἀκατανόητον ἄνευ τοῦ ἐτέρου.

3. Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα ταῦτα τῆς ὀρθοδόξου ὕμνωδίας δὲν διετήρησαν, δυστυχῶς, ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη τὴν παραδοσιακὴν των ἐνότητα, ἣ ὅποια, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἤρχισε νὰ χαλαροῦται ὁλονὲν καὶ περισσότερο, ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ποιητικῆς καὶ μελωδικῆς τῆς ποιότητος ὡς καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς.

Καὶ κάπως παλαιότερον, ἰδίᾳ ὅμως ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος καὶ μέχρι σήμερον, οἱ ποιηταὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων δὲν ἦσαν ἀπαραιτήτως καὶ μελωδοί, ἀλλ' ἠδύναντο, ὡς ὕμνογράφοι μόνον, νὰ λαμβάνουν τὰς μελωδίας των ἀπὸ ὕμνους παλαιότερων ὕμνων, μιμούμενοι οὕτω τὴν μετρικὴν καὶ τὴν μελωδικὴν δομὴν παλαιότερων ποιητικῶν συνθέσεων, ἀντὶ νὰ δημιουργοῦν νέας.

Ἐπὶ τούτοις αἱ περίτεχνοι μεταπλάσεις καὶ πλατυσμοὶ τῶν μελωδιῶν τῶν διαφόρων ὕμνων, ἰδίᾳ διὰ τῶν λεγομένων ἠχημάτων, κρατημάτων κλπ. ἐπὶ τῶν ἀσῆμων κυρίως συλλαβῶν, αἱ τόσον καταδικαζόμεναι παλαιότερον ὑπὸ τῶν Πατέρων, ὅχι μόνον ἤρχισαν δυστυχῶς νὰ ἐπικαλύπτουν, ἀντὶ νὰ ἐξαιρουν, τὸ περιεχόμενον των, ἀλλὰ καὶ δὲν συνέβαλον, ὡς δὲν συντελοῦν καὶ μέχρι σήμερον, εἰς τὴν δημιουργίαν κατανύξεως εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους καὶ συνεπῶς, εἰς τὴν ἐπίτευξιν βασικῆς ἐπιδιώξεως τῆς λατρείας.

Γνωρίζομεν σήμερον ἀπὸ σειρὰν ἀξιολόγων μελετῶν ξένων καὶ Ἑλλήνων μουσικολόγων-ἐρευνητῶν, καὶ παλαιότερων ἀλλὰ καὶ ὄλως προσφάτων (ὡς τοῦ Ὑψηγητοῦ Γρ. Στάθη καὶ ἄλλων) ὅτι, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Φραγκοκρατίας καὶ δὴ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ἤρχισεν ἐπικρατοῦσα εἰς τὴν Ὀρθόδοξον λατρείαν ἡ καλοφωνία, μία δηλαδὴ εἰς τὸ ἔπακρον ἐπιτήδευσις τοῦ βυζαντινοῦ μέλους.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ ψαλτικὴ, παρὰ δὲ τὴν Πατερικὴν ἐπιταγὴν ὅτι ἡ ψαλμωδία (οὐκ ἔστιν εὐφωνίας σπουδῆ), ἀνεπτύχθη εἰς ὑψηλὴν τέχνην καθ' ἑαυτὴν καὶ ὑπὸ πλειάδος μεγάλων Διδασκάλων — μελουργῶν καὶ καθιερώθη σχεδὸν ὡς οὐσιώδης ἔκφρασις τῆς ὀρθοδόξου λατρείας.

Βεβαίως τοιαῦτα ἐπιτηδεύσεις εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μελωδικὴν παράδοσιν, μετ' ἀναποφευκτῶν ὑπερβολῶν, παρετηροῦντο ἀσφαλῶς καὶ προγενε-

στέρως, καὶ κατὰ τὸν 9ον καὶ κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ παλαιότερον ἀκόμη, ὡς παρετηρήθη ἤδη. Καὶ φαίνεται ὡς πιθανὴ ἡ ἀποψις, ὅτι αἱ εἰς τὴν βυζαντινὴν μελοποιεῖαν συνυπάρχουν ἡ ἀπλὴ συλλαβικὴ ψαλμωδῆσις καὶ ἡ μελισματικὴ, ἀσματικὴ ἢ καλοφωνικὴ, καὶ διὰ τὰ αὐτὰ τροπάρια ἢ διὰ διάφορα εἶδη ὕμνογραφίας», τὰ ὅποια οὕτως ἐψάλλοντο με σύντομον ἢ ἄργον μέλος ἴσως, ἐνίοτε, καὶ πρὸ τοῦ 9ου αἰῶνος.

Ἀλλὰ ἤδη ἀπὸ τοῦ 12ου, κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος, ἡ τέχνη τῆς μελοποιίας τῶν ὕμνων ἀποκτᾷ αὐτονομίαν, αἱ συνθέσεις τῆς ὡς τοιαῦται εἶναι πλέον ἐπώνυμοι, μετὰ τὸ προσωπικὸν ὕφος τῶν διδασκάλων-μελουργῶν, καὶ ἐπιφέρουν, πράγματι, μίαν ἀλλαγὴν εἰς τὰ τῆς ὀρθοδόξου ὕμνωδίας, ἰδιαίτερος δὲ εἰς τὰς κοσμικὰς Ἐκκλησίας.

Πάντα ταῦτα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστον ὄντως ἀνθησιν τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς μελοποιίας, κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ἐξελιξέως τῆς, ἀλλὰ ἡ παρακολούθησις αὐτῶν κεῖται πέραν τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ παρόντος δημοσιεύματος.

Θὰ πρέπει ὅμως νὰ λεχθῆ ὅτι αἱ περίτεχνοι ἐκκλησιαστικαὶ μελωδικαὶ συνθέσεις τῆς ἐν λόγῳ ἐποχῆς, αἱ ἀποδίδουσαι ἰδιαίτεραν προσοχὴν εἰς τὴν καλοφωνίαν καὶ τὴν τέρψιν τῶν ἀκροωμένων, δὲν κατῴρθωσαν νὰ μείνουν ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ ξένων καὶ δὴ ἀνατολικῶν μελωδικῶν ἐπιδράσεων. Καὶ ἀκόμη, ὅτι ὄρισμένοι ἀκρότητες τῆς μελοποιίας αὐτῆς ἀπέβησαν, ὡς ὁμολογεῖται, «ἐπὶ βλάβῃ, ἐνίοτε, τοῦ σοβαροῦ καὶ ἀπλοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους».

4. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἀδιάκοπος συνεχίζεται πάντοτε, ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἤδη ἐποχῆς εἰς τὴν Ὀρθόδοξον λατρείαν ἡ ἀπόδοσις τῆς ψαλμωδίας ὑπὸ τῶν ψαλτῶν ἢ «ἀπὸ χοροῦ», «διὰ ζώσης δὲ μόνης φωνῆς», ἄνευ συνοδείας, δηλαδὴ, μουσικοῦ τινος ὄργανου.

Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, συζητεῖται πάλιν εἰς τὸν τόπον μας τὸ θέμα τῆς εἰσαγωγῆς ἢ μὴ ἐνοργάνου μουσικῆς εἰς τὰς ἐκκλησίας μας, θὰ εἶναι, πιστεύομεν, χρήσιμος, ἢ ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς λειτουργικῆς μας παραδόσεως, σύντομος διερεύνησις του.

Δὲν γνωρίζουν ἐπαρκῶς τὰ πράγματα ὅσοι νομίζουν ὅτι τὸ θέμα χρησιμοποίησεως ἢ μὴ μουσικῶν ὄργάνων εἰς τὴν λατρείαν μας, ἐδημιουργήθη εἰς τὰς ἡμέρας μας. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς πρόβλημα εἶχον νὰ ἐπιλύσουν αἱ πρῶται χριστιανικαὶ Συνάξεις τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς, αἱ ἀποτελούμεναι μάλιστα, κατὰ τὸ πλεῖστον, — καὶ αὐτὸ ἔχει ἰδιαίτερον σημασίαν — ἀπὸ χριστιανῶν προερχομένων ἐξ Ἑβραίων, εἰς τὰς Συναγωγὰς τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιοῦντο μουσικὰ ὄργανα. Γνωστὰ δὲ εἶναι αἱ προτροπαί, «Αἰνεῖτε Αὐτὸν (τὸν Θεὸν) ἐν ἤχῳ σάλπιγγος..., ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρα..., ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῶ..., ἐν κυμβάλοις εὐήχοις...», κλπ., τὰς ὁποίας εὐρίσκομεν εἰς τοὺς

Ψαλμούς τοῦ Δαυὶδ (150,3-5). Γνωστὸν δὲ ἀκόμη εἶναι ὅτι τὸ Ψαλτήριον καὶ σειρὰ Βιβλικῶν ᾠδῶν ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς φυσικόν, ἐπομένως, θὰ ἐθεωρεῖτο ὅτι οἱ πρῶτοι αὐτοὶ ἐξ Ἑβραίων χριστιανοὶ θὰ ἔψαλλον καὶ εἰς τὰς χριστιανικὰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις των τούτους, τόσο γινωρίμους των, ἑβραϊκοὺς αὐτοὺς ψαλμοὺς μετὰ τῆς παραδοσιακῆς ἐνοργάνου μουσικῆς των, ὡς ἀκριβῶς τοὺς ἔψαλλον καὶ εἰς τὰς Συναγωγὰς.

Καὶ ὅμως αὐτὸ δὲν συνέβη, καὶ εἶναι, ἀσφαλῶς, ἀκριβῶς ἐνδεικτικόν· ὄχι δὲ διότι οἱ χριστιανοὶ περιεφρόνουν τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ διὰ οὐσιαστικούς, θεολογικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς, θὰ ἐλέγομεν, λόγους.

Ἔνεκα τῶν λόγων τούτων ἀκριβῶς οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἀντετάχθησαν, ἐν μιᾷ φωνῇ, εἰς τὴν χρησιμοποίησιν μουσικῶν ὀργάνων εἰς τὴν λατρείαν, καὶ δὴ, πρῶτον, διότι τὴν ἐνοργάνον μουσικὴν, ἐθεώρουν ὡς μὴ ἀρμόζουσαν εἰς τὴν «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» χριστιανικὴν λατρείαν, ἡ ὁποία καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀντιδιαστέλλεται πάντοτε καὶ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴν καὶ ἀπὸ τὴν ἑβραϊκὴν λατρείαν, ὡς καὶ ἀπὸ τὰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν διαφόρων χριστιανικῶν αἱρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦν ἐνίοτε καὶ τὴν ἐνοργάνον μουσικὴν, διὰ νὰ προσελκύουν ὀπαδοὺς. Τὸ μοναδικόν κατάλληλον ὄργανον διὰ τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, φρονοῦν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀδιαχώριστος ψυχοσωματικὴ ὑπόστασις. Καὶ δεύτερον, διότι, εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὴν λατρείαν τῆς εἰδικώτερον, ἢ ἐκ τῶν λειτουργικῶν κειμένων διδασχῇ, «τῶν ρημάτων των ἡ δυνάμις», εἶχε καὶ ἔχει κεφαλαιώδη πάντοτε, διὰ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς, σημασίαν.

Ἄλλὰ ἄς παρακολουθήσωμεν μερικὰ ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων των:

Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς π.χ. ἔγραφε, περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ὅτι οἱ χριστιανοὶ χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν λατρείαν των «τὸν λόγον μόνον» καὶ ὄχι τὰ ἑβραϊκὰ μουσικὰ ὄργανα, ψαλτήριον, σάλπιγγα, τύμπανον κλπ., διότι ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα εἶναι, κατ' αὐτοὺς, τὸ «Ψαλτήριον τοῦ Κυρίου». Ἐρμηνεύων δὲ ὁ ἴδιος ἀλληγορικῶς τὰς ὡς ἄνω προτροπὰς τοῦ Ψαλμοῦ, «Αἰνεῖτε Αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνω...» (150,3-6) κλπ., γράφει: «ὡς ὄργανον ἐννοεῖ τὸ σῶμα μας καὶ χορδὰς τὰ νεῦρα του», τὰ ὁποῖα, κρουόμενα ὑπὸ τοῦ πνεύματός μας, ἀποδίδουν τοὺς ἑναρμονίους φθόγγους τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοεῖ καὶ ὁ Ψαλμοδός, συμπεραίνει, ὅταν προτρέπη, «πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον» (150,6 Ε.Π., 8, 440-5).

Τὰ ἴδια περίπου ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ σοφὸς ἀσκητῆς Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης († 440). Ὁ Δαυὶδ, γράφει, δὲν συνιστᾷ νὰ ἀναπέμπωμεν τὰς δεήσεις μας μὲ θορυβοῦντα χαλκὸν καὶ μὲ περιπαθῆ ὄργανα, ἀλλὰ τύμπανον ἐννοεῖ τὸ ἴδιον μας σῶμα...

χορδὰς τὰς αἰσθήσεις μας, διὰ τῶν ὁποίων κρούεται τὸ πλήκτρον τῆς γλώσσης. Καί, συμπεραίνει, «ὄργανον ὁ πᾶς εὐρίσκεται ἄνθρωπος». (Ε.Π., 78, 388).

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐξαίρων ἰδιαίτερος τὴν πνευματικότητα τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἑβραίων, συνιστᾷ: «ἄς μὴ γεραίρωμεν, λοιπόν, τὸν Θεὸν μὲ ὄργανα ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ἄς χρησιμοποιῶμεν ὕμνους ἀντὶ τυμπάνων καὶ τὴν ψαλμοῦδιαν ἀντὶ τῶν ἀμφιβόλου ἠθικῆς καθαρότητος ἴλυγισμάτων τῆς ἐνοργάνου μουσικῆς» (Ε.Π., 35, 709). Πασίφανές εἶναι, ἄλλωστε, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος († 339) ὅτι οὐδεμία σύγκρισις δύναται νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τῶν ἀναπεμπομένων ὑπὸ τῶν «ἀψύχων χορδῶν» τῶν ἑβραϊκῶν μουσικῶν ὀργάνων ἤχων καὶ «τῶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἐκ λογικῶν ψυχῶν, ἀναπεμπομένων τῷ Θεῷ ὕμνων». (Ε.Π., 23, 788).

Ἐὰν εἰς τοὺς Ἑβραίους, παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος, ἐπετρέπη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ χρησιμοποιοῦν μουσικὰ ὄργανα εἰς τὴν λατρείαν των, τοῦτο ἐγένετο «διὰ τὴν παχύτητα τῆς διανοίας των», διότι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ κατανοήσουν τὴν σημασίαν τῆς «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» χριστιανικῆς λατρείας. Οἱ χριστιανοὶ ὅμως, ὅταν ἔχουν «καθαρὰν τὴν συνείδησιν» καὶ τὴν «ψυχὴν ἡρεμον», δὲν ἔχουν ἀνάγκην (κιθάρας, οὐδὲ νεύρων τεταμένων, οὐδὲ πλήκτρον καὶ τέχνης, οὐδὲ ὀργάνων τινῶν), ἀλλὰ οἱ ἴδιοι καθίστανται ὄργανα ἐξυμνήσεως τοῦ Θεοῦ (Ε.Π., 55, 156-7).

Καὶ συνοψίζει, θὰ ἐλέγομεν, τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος Πατερικὰς ἀπόψεις ὁ ἴδιος. «Μουσικὸς ἀριστος, γράφει, ἐστὶν ἡ ψυχὴ... Ὁργάνον ἐστὶ τὸ σῶμα, κιθάρας καὶ αὐλοῦ καὶ λύρας χώραν ἐπέχον». Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ Θεός, συνεχίζει, νὰ διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον, ὅτι ὀφείλει νὰ τὸν δοξολογῇ καὶ νὰ τὸν ὑμῆ, «διὰ παντός», καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του, συνήνωσεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν, τὸν ἄνθρωπον, εἰς ἀδιαχώριστον δὲ ἐνότητα, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, «ἤνωσε τῷ τεχνίτῃ τὸ ὄργανον διηλεκῶς». (Ε.Π., 55, 522).

Ἡ αὐτὴ ἀδιάκοπος καὶ αὐτονόητος παράδοσις καὶ πρᾶξις συνεχίσθη καὶ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας. Τὸν 12ον αἰῶνα καὶ ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς π.χ. βεβαίως, ὅτι, παρὰ τῶν Ὀρθοδόξων, «οὐδὲν τι μουσικὸν ὄργανον» χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ψαλμοῦδιαν τῶν ὕμνων, «ἀλλὰ διὰ ζώσης μόνης φωνῆς ἑναρμονίου ἄδομεν τῷ Θεῷ» (Ε.Π., 135, 425). Παρὰ τῶν συγχρόνων δὲ ἐρευνητῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς (ὡς π.χ. τοῦ E. Wellesz κ.ά.) ὁμολογεῖται ὅτι αὕτη «ἤτο ἀνέκαθεν ἐξ ὀλοκλήρου φωνητικῆ, ἀπακλεισθέντος ἐκ τῆς Ὀρθοδόξου λατρείας παντός μουσικοῦ ὀργάνου».

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ μάλιστα ἡ Ὀρθόδοξος ἀπέδιδεν εἰς τὴν καὶ διὰ τῆς μελωδίας ἔξαρσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ὕμνων καὶ τῶν λειτουργικῶν κει-

μένων γενικώτερον, περί τῆς ὁποίας κατ' ἐπανάληψιν ἐγένετο καὶ ἀνωτέρω λόγος, δὲν θὰ πρέπει νὰ παραγνωρίζεται τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἀνεπτύχθη ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, εἰς τὸ ὅποιον τόσον ὁ πεζὸς ὅσον καὶ ὁ ποιητικὸς λόγος ἐκαλλιεργεῖτο ἀνέκαθεν ἐπιμελῶς, πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἔκφρασιν τῶν πάσης φύσεως βιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Συνεπῶς, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς, ἀκολουθοῦσα τὴν ἑλληνικὴν αὐτὴν παράδοσιν, ἀνέπτυξε καὶ αὕτη οὐ μόνον διὰ τοῦ πεζοῦ λόγου τὴν διδασκαλίαν τῆς, διὰ τῶν Πατερικῶν ὁμιλιῶν καὶ ἄλλων κειμένων, ἀλλὰ καὶ, ὡς «κοινωνία λατρείας» κατ' ἐξοχήν, καὶ τὸ μοναδικόν, διὰ τῶν ἐκφωνουμένων κατ' αὐτὴν εὐχῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ψαλλομένων ὕμνων, διατυπούμενον, λειτουργικὸν παραστατικὸν τῆς κήρυγμά τῆς, τὸ ὅποιον ἐπέκλυσε καὶ διὰ τῆς καταλλήλου, διὰ ζώσης δὲ πάντοτε φωνῆς ἀποδιδομένης μελωδίας, ἵνα ἐξυπηρετήσῃ, ὅσον τὸ δυνατόν πληρέστερον, τοὺς ἐπισημανθέντας σκοποὺς τῆς λατρείας τῆς.

Τοιοτοτρόπως, καὶ ἐὰν δὲν θὰ ὑπῆρχον οἱ μνημονευθέντες θεολογικοί, θὰ ἐλέγομεν, λόγοι, οἱ ὅποιοι ἀπέκλεισαν τὴν εἰσαγωγὴν τῶν μουσικῶν ὀργάνων εἰς τὴν ὀρθόδοξον λατρείαν, αὕτη αὕτη ἡ ἔντονος καὶ διὰ πολλῶν κειμένων κατηχητικῆ τῆς ἐπιδιώξις θὰ καθίστα ἄκρως δυσχερῆ ἂν μὴ ἀδύνατον τὴν κατ' αὐτὴν χρησιμοποίησιν ἑνοργάνου μουσικῆς.

Διὰ πάντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους, παρὰ δὲ τὸ γεγονός ὅτι τὸ μουσικὸν ὄργανον ἐχρησιμοποιεῖτο εὐρέως εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰς διαφόρους κοσμικὰς ἐκδηλώσεις, ἐνίοτε δὲ ἔφθασε καὶ μέχρι τοῦ περιβόλου τῶν ἐκκλησιῶν, οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ὀρθόδοξον λατρείαν.

Ἐκ τοῦ Βυζαντίου, ὡς γνωστόν, τὸ ὄργανον διεδόθη εἰς τὴν Δύσιν, ἥδη δὲ ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος ἤρχισε χρησιμοποιούμενον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μετὰ ταῦτα αἰώνων ἡ πολυφωνικὴ ἑνοργάνος λειτουργικὴ μουσικὴ ἐγνώρισεν καὶ εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν Προτεσταντικὴν Ἐκκλησίαν, μεγίστην ἀκμὴν, ἀναπληρώσασα, ὡς θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ, τὸν ὕμνολογικὸν πλοῦτον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, πρὸς τὸν ὅποιον οὐδὲ νὰ συγκριθοῦν δύνανται οἱ πενιχροὶ λειτουργικοὶ ὕμνοι καὶ τῶν δύο αὐτῶν δυτικῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἐνδεικτικὸν ὅμως εἶναι τὸ γεγονός ὅτι, ὅταν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, αἱ περίτεχνοι πολυφωνικοὶ ἑνοργάνοι αὐταὶ συνθέσεις ἤρχισαν νὰ ἐπικαλύπτουν τὰ ψαλλόμενα κείμενα καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν κοσμικὰ στοιχεῖα, ἀνάρμοστα πρὸς τὴν ἱερότητα τῶν Ναῶν, ἀπηγορεύθησαν ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΚΒ' († 1334). Ἡ ἀπαγόρευσις ἐπανελήφθη βραδύτερον ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου (1563), ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, διὸ καὶ ἤρχισε νὰ γίνεταί σκέψις περὶ καταργήσεως τῆς πολυφωνίας καὶ ἐπανόδου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπλὴν γρηγοριανὴν μονοφωνικὴν μελωδίαν.

Ἄλλ' ἡ ἑνοργάνος πολυφωνικὴ μουσικὴ εἶχε καθιερωθῆ πλεόν ὡς σταθερὰ λειτουργικὴ παράδοσις τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν, ἰσχυροποιηθεῖσα ἀκόμη περισσότερο ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι μεγάλοι μουσουργοὶ τὴν ἐπλούτισαν, διὰ τῶν ἐξαιρέτων, ὄντως, θρησκευτικῶν τῶν συνθέσεων. Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν ἔλλειψαν ὁμολογίαι, καὶ ἐκ τῆς Δύσεως, καὶ παλαιότεραι καὶ πρόσφατοι, ὅτι ἡ κατάλληλος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μουσικὴ εἶναι ἡ «καθαρῶς φωνητικὴ». Λέγεται μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Μπετόβεν ἐφρονεῖ, ὅτι τὸ πλεόν κατάλληλον ὄργανον, ἵνα δοξολογητῆ ἐπαξίως ὁ Θεός, εἶναι ἡ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ.

Κατόπιν τῶν ὅσων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω, δὲν θὰ πρέπει, νομίζομεν, νὰ θεωρητῆ ὡς πρόβλημα τῶν ἡμερῶν μας καὶ μάλιστα ὀξὺ καὶ ἐπεῖγον ἡ εἰσαγωγὴ ἢ μὴ τῆς ἑνοργάνου μουσικῆς εἰς τὰς ἐκκλησίας μας, διότι τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἔχει τεθῆ καὶ λυθῆ, ἥδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων. Τόσον δὲ ἡ Ἀποστολικὴ ὅσον καὶ ἡ συνεχίζουσα τὴν παράδοσιν τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐθεώρησαν καὶ καθιέρωσαν τὴν «ζώσαν φωνὴν» ὡς τὴν μόνην κατάλληλον διὰ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν.

Τοιοτοτρόπως ἡ Ὀρθόδοξος ὕμνωδία (οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μας ὕμνοι καὶ ἡ μελωδία τῶν) ἔχει καθιερωθῆ πλεόν ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ λειτουργικῆς μας παραδόσεως, ἡ ὁποία, ἐπὶ εἴκοσιν ἤδη αἰώνας, θερμαίνει τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν καὶ δημιουργεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τὰ βαθύτερα καὶ ἐντονώτερα βιώματα τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς τῶν ζωῆς, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐννοήσουν τὴν ἐκκλησίαν τῶν χωρὶς αὐτῆν.

Γνωστόν δὲ εἶναι ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας πέντε κυρίως δεκαετηρίδας καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας μουσικὴ ἔχει καταστῆ ἀντικείμενον τῆς διεθνοῦς ἐρεῦνης, σειρὰ δὲ οὐσιωδῶν μελετῶν περὶ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐκδόσεων βυζαντινῶν μουσικῶν κωδίκων, ἔχουν δημοσιευθῆ ὑπ' αὐτῆς τῆς «Διεθνοῦς Ἐνώσεως Ἀκαδημιῶν» καὶ ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Μνημεῖα Βυζαντινῆς Μουσικῆς», εἰς Κοπεγχάγην.

Ὑπὸ πολλῶν δὲ διακεκριμένων καὶ ξένων καὶ Ἑλλήνων ἐρευνητῶν καὶ μουσικολόγων χαρακτηρίζεται καὶ ἡ βυζαντινὴ Μουσικὴ ὡς ἓν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων δημιουργημάτων τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀκόμη ὡς «ἓν ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας». Πιστεύεται δὲ, ὁλοῦν καὶ περισσότερο, ὅτι εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτὴν μουσικὴν ἔχουν διασωθῆ βασικὰ στοιχεῖα καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὡς, ἄλλωστε, ρητῶς ὑποδηλοῦται καὶ εἰς τὰς ἀναφερθεῖσας, εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τοῦ δημοσιεύματος αὐτοῦ, μαρτυρίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἀρχίζει, νομίζομεν, νὰ γίνεταί ἀντιληπτὸν καὶ ὑπὸ τῶν ξένων εἰδικῶν ὅτι, διὰ τὴν ὀρθὴν μελωδικὴν ἀπόδοσιν τῆς, ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς,

σημειογραφίας τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀγνοηθῆ ἢ καὶ σήμερον ψαλλομένη εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους Ναοὺς μουσικῆ, ἢ ὅποια συνεχίζει καὶ διατηρεῖ ζῶσαν τὴν βυζαντινὴν μελωδικὴν παράδοσιν, καὶ ἡ ὅποια, παρὰ τὰς κατὰ καιροὺς ἀναποφεύκτους μεταβολὰς καὶ μεταρρυθμίσεις τῆς, οὐδέποτε διεκόπη ὀλοσχερῶς.

*

Ἄντι λοιπὸν νὰ ἐπιδιώκωμεν νὰ μεταφυτεύσωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας ξένας λειτουργικὰς παραδόσεις, αἱ ὅποια καὶ δύσκολον εἶναι νὰ γίνουν ἀποδεκταὶ παρὰ τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαι δὲν θὰ εἶναι, ἀσφαλῶς, αὐταὶ πού, ἐνδεχομένως, ἀναμένονται, ὑπὸ μερικῶν, ἐφ' ὅσον, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὕμνων τῶν διαφόρων Ἀκολουθιῶν, ἐλάχιστοι μόνον θὰ δύνανται νὰ συνοδεύωνται ὑπὸ ὄργανου, ἐὰν ἦτο κατὰ πολὺ προτιμότερον καὶ ὀρθότερον νὰ θιγῶσιν τὴν ἰδικὴν μας μελωδικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ὥστε νὰ συνεχίσῃ νὰ ἀσκῆ καὶ σήμερον καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν, τὴν ὅποιαν ἤσκησεν αὐτὴ ἐπὶ τόσους αἰῶνας εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν μας ζωὴν.

Αὐτὴν τὴν παράδοσιν, ἢ ὅποια, ὅπως ἔγραψεν ὁ ἀείμνηστος Μαν. Καλομοίρης, «σὰν μιὰ ἀόρατὴ χρυσῆ μουσικὴ ἀλυσίδα ἐνώνει, μέσα στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ὄχι μόνον μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς». Καὶ ἡ ὅποια ἐπισημαίνει, εἰς τὸν τόπον μας, καὶ σήμερον συνθέσεις συγχρόνων μας μουσικοσυνθετῶν, ὡς οἱ ἴδιοι τὸ ὁμολογοῦν, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ γώρου καὶ τῆς ἀριστερᾶς. Μερικοὶ δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ὄχι μόνον ἐπιχειροῦν νὰ μελοποιοῦν καὶ παραδοσιακὰ λειτουργικὰ κείμενα μελωδικὰς βυζαντινοῦ, ὡς ἐγράφη, ὕψους, ἀλλὰ καὶ ἀντιτίθενται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐνοργάνου μουσικῆς εἰς τὰς ἐκκλησίας.

Ἄς μὴ λησμονῆται δὲ ὅτι ἡ παράδοσις εἰς τὴν καθ' ὅλου ζωὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς καὶ εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν, δὲν θὰ πρέπει νὰ νοῆται καὶ σήμερον νεκρὰ καὶ ἀδρανῆς, ἀλλὰ ζῶσα καὶ ἐνεργὸς καὶ πάντοτε δημιουργικὴ, ἀλλὰ, βεβαίως, πάντοτε ἐντὸς τοῦ ἰδιαίτερου χαρακτῆρος καὶ τῆς βαθυτέρας πνευματικῆς καὶ μυσταγωγικῆς τῆς οὐσίας.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς μουσικῆς μας αὐτῆς παραδόσεως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῆ, εὐχερῶς μάλιστα, ὡς νομίζομεν, διότι αὐτὴ εἶναι ἀκόμη ζωντανὴ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ μας, ἐὰν δι' ἐνὸς προγράμματος λειτουργικῆς, θὰ ἐλέγομεν, ἀγωγῆς τοῦ ἐπιχειρεῖτο, ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ πρῶτον λόγον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Σχολείου, ὡς καὶ ἄλλων παιδευτικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀρμοδίων παραγόντων τοῦ τόπου, νὰ καταστῆ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας μουσικὴ περισσότερον οἰκεία, περισσότερον προσιτὴ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα, καὶ, ἀκόμη, διὰ παιδικῶν χορωδιῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων καταλλήλων μέσων, περισσότερον ἐλκυστι-

κὴ καὶ εὐχάριστος, ὥστε νὰ τὸ προσελκύῃ ἀντὶ νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ εἰς μερικὰς περιπτώσεις, ἀπὸ τὰς Ἱερὰς Ἀκολουθίας.

Εἰς εἰσῆγησίν μας εἰς τὸ Δ' Πανελλήνιον Θεολογικὸν Συνέδριον, τοῦ ἔτους 1969, εἶχομεν ἐπισημάνει «τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τῆς σὺν τῷ χρόνῳ καταρτίσεως, εἰ δυνατόν εἰς πάντας τοὺς Ναοὺς, βυζαντινῶν παιδικῶν χορωδιῶν, διὰ τῶν ὁποίων οὐ μόνον θὰ ἐθίζονται εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν οἱ μικροὶ χορωδοὶ καὶ οἱ οἰκεῖοι των, ἀλλὰ καὶ θὰ προσελκύωνται εἰς τοὺς Ναοὺς καὶ πλείστοι ἔτεροι πιστοί, τοὺς ὁποίους ἀπομακρύνει, πολλάκις, ἐκ τῆς λατρείας ἢ κατὰ τρόπον ὄντως ἀπαράδεκτον, εἰς τινὰς περιπτώσεις, ψαλμωδία τῶν ὕμνων κατὰ τὰς διαφόρους Ἀκολουθίας».

Ἐὰν ἡ κατάρτισις τῶν παιδικῶν αὐτῶν χορωδιῶν ἐχαρακτηρίζετο πρὸ δεκαπενταετίας περίπου ὡς «ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη», σήμερον θὰ ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ θεωρηθῆ ὡς κατὰ πολὺ ἐπιτακτικώτερα.

Τοῦτο δέ, διότι, κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίᾳ ἔτη, ἤρχισε καλλιεργούμενη ἐπιμόνως πλέον, ἢ ἀπὸ μακροῦ ψιθυριζομένη ἀπλῶς ἀποψις, ὅτι, δῆθεν, ἡ διὰ «ζώσης μόνης φωνῆς» ἀποδοδομένη βυζαντινὴ μελωδία εἰς τοὺς Ναοὺς μας δὲν εἶναι ἱκανὴ «διεγεῖραι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ἐξυψῶσαι τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν Θεόν», ὡς ἀνεγράφετο, πρὸ ἐνὸς καὶ πλέον αἰῶνος (Ἰανουάριον τοῦ 1880), εἰς Ἐγκύκλιον τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' πρὸς τοὺς Ἱεροψάλτας τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐστηλιτεύοντο αἱ τοιαῦται ἀντιλήψεις.

Πιστεύομεν ὅτι καὶ οἱ πλέον «προοδευτικοὶ» ἐκ τοῦ ἐκκλησιασματος, εἰθισμένοι ὅπως δὴποτε καὶ αὐτοί, ἀπὸ τῆς παιδικῆς των ἡλικίας, εἰς τὴν παραδοσιακὴν ψαλμωδίαν, θὰ προτιμοῦν ἀνεπιφυλάκτως τὴν παιδικὴν χορωδίαν, μετὰ τὸσον συγκινητικὰς παιδικῆς φωνᾶς, ἀπὸ τὴν ἐνόργανον ἀπόδοσιν περιωρισμένων, κατ' ἀνάγκην, τμημάτων ἐκ τῆς θείας λειτουργίας καὶ μεμονωμένων ὕμνων.

Βεβαίως ἡ συγκρότησις, ἢ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ συντήρησις παιδικῶν χορωδιῶν εἶναι δυσχερῆς καὶ δαπανηρὰ προσπάθεια καὶ ἀπαιτεῖ ἀσφαλῶς κόπους καὶ θυσίας. Οὐδεμίᾳ ὅμως θυσίᾳ εἶναι περιττὴ προκειμένου νὰ καταστοῦν αἱ λατρευτικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς Ἐκκλησίας μας ἐλκυστικώτεροι διὰ τοὺς πιστοὺς, καὶ, τὸ σημαντικώτερον, κατανοητικώτεροι, ἀλλὰ μετὰ ἐκ τῆς λειτουργικῆς μας παραδόσεως, ἢ ὅποια, ὡς ἐκ πλείστων μαρτυριῶν προκύπτει, ἀπὸ τῆς ἀρχαιστάτης ἐποχῆς, ἐχρησιμοποίει εὐρέως τὰς παιδικὰς χορωδίας εἰς τὴν λατρείαν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ πλέον ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἐρευνητῶν, φορέων κατ' ἐξοχὴν τῆς μελωδικῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, εἰς τὴν σύγχρονον διεθνήν ἐρευναν αὐτῆς, οὐ μόνον θὰ ἐβοήθει οὐσιωδῶς τὰς προσπάθειάς τῆς, πρὸς διακρίβωσιν τῆς ἐξελί-

Η ΚΑΘΟΛΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΣ

Ὁ ἐνιαύσιος κύκλος τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησιαστικοῦ ἑορτολογίου ἔφερε καὶ πάλιν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν λαμπρὰν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας: Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἑορτὴν ἣ ὁποία εἶναι πλέον καθιερωμένη εἰς τὴν ἑλληνορθόδοξον συνείδησιν ὡς ἡ ἑορτὴ τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Παιδείας.

Ἐκ τοῦ συγκεκριμένου τούτου γεγονότος λαμβάνοντες ἀφορμὴν, θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ ἀναφερθῶμεν ἐν ὀλίγοις εἰς δύο σημεῖα - ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα νομίζομεν, συνιστοῦν τὴν καρδίαν τοῦ ὅλου θέματος τῆς αἰτίας τῆς καθιερώσεως τοῦ κοινῆς ἑορτασμοῦ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἐκ ποίων λόγων δηλ. ἡ Ἐκκλησία ὠδηγήθη εἰς μίαν δεδομένην χρονικὴν στιγμήν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην νὰ συνεορτάσῃ τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας, καί, περαιτέρω, διατὶ ὁ ἑορτασμός οὗτος ὁ ὁποῖος εἶναι καθαρῶς ἐκκλησιαστικός, κατέληξε νὰ εἶναι σήμερον ἑορτὴ τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Παιδείας.

Ὡς γνωστὸν εἰς τὸν 11ον αἰῶνα ὑφίσταται μία κίνησις ἀναγεννήσεως εἰς τὸν χῶρον τοῦ Βυζαντίου, ἔχουσα ὡς στόχον τὴν ἐνθουσιώδη ἐπιστροφὴν εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἀριστοτέλην, Πλάτωνα, Νεοπλατωνικούς, Χρυσίππον καὶ εἰς πάντα τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα εἶχον μὲν διασωθῆ ἀλλ' εἶχον περιπέσει εἰς ἀφάνειαν μετὰ τὴν Εἰκονομαχίαν. Εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην συνέβαλον ἀποτελεσματικῶς κυρίως οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι καθ' ὅτι ἡ παιδεία εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἐκκλησίας καὶ

ξεως καὶ τῆς βαθυτέρας οὐσίας τῆς, ἀλλὰ καὶ θὰ συνέβαλε καὶ εἰς τὴν, σὺν τῷ χρόνῳ, ἀποκάθαρσιν τῆς ἀπὸ ὀρισμένα ξένα πρὸς τὴν ἀρχικὴν τῆς ὑπόστασιν καὶ ἀποστολὴν στοιχεῖα καὶ θὰ διηκούλυε τὴν, ἐπιδιωκόμενὴν σήμερον, ἐνεργὸν συμμετοχὴν καὶ τοῦ ἐκκλησιασμάτος εἰς τὴν ψαλμωδίαν, κατὰ τὴν πρᾶξιν τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

(Συνεχίζεται)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΦΥΤΡΑΚΗΣ

Ὁμοτ. Καθηγητῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

τῶν μοναστηρίων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐδημιουργήθησαν μὲν θετικαὶ τάσεις ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ μελέτης τῶν κλασσικῶν ἔργων, ἀλλ' ἐν ταύτῳ καὶ ἀντίθετοι ἀπόψεις ὡς π.χ. αἱ ἀπόψεις τὰς ὁποίας ἐκφράζει Συμεὼν ὁ Νέος ὁ Θεολόγος, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται τὴν θετικὴν συμβολὴν τῆς κλασσικῆς παιδείας προβάλλον ὡς ὑπεραρκετὴν τὴν «ὀμολογίαν τῆς Πίστεως» καὶ τὴν θεολογίαν τῶν Πατέρων, ἐκφράζων οὕτω ἐν περιορισμένον καὶ στενὸν μοναχικὸν πνεῦμα εἰς τὴν περιπτώσιν αὐτὴν. Ἀντιθέτως, ἄλλαι δυνάμεις ὑπηρετοῦν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συνθέσεως τῆς μορφώσεως τοῦ βυζαντινοῦ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ταυτοχρόνως (φιλοσοφίαν - ἀριστοτελισμὸν - πλατωνισμὸν). Οὕτω, εἰς τῶν ἀνθρώπων τούτων, ὁ Μητροπολίτης Εὐχαϊτῶν Ἰωάννης ὁ Μαυρόπουλος ἐζήτησεν ὅπως καθιερωθῆ ὁ κοινὸς ἑορτασμός τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ δὲ εἰσήγησις αὐτοῦ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἥτις διὰ τῆς πράξεως ταύτης συνένευσεν ὅτι ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης καὶ ἡ φιλοσοφία αὐτῆς ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ἦτο δυνατόν νὰ καλλιεργηθῆ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον τοῦτο εἶχον ἤδη πραγματοποιήσει οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ὡς σπουδάσαντες εἰς πανεπιστήμια εἰς τὰ ὁποῖα παρείχετο ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος παιδεία, προσεφέροντο νὰ εἶναι οἱ πρῶτοι καὶ οἱ κατ' οὐσίαν θεμελιωταὶ αὐτῆς τῆς συνθέσεως τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος μετὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πράγματι, οὐχὶ μόνον εἰς τὰς σπουδὰς τῶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ἐπιχειροῦν ἐπιτυχῶς τὴν σύνθεσιν τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσφέρει ὁ Χριστιανισμός. Μάλιστα ὁ Μέγας Βασίλειος, διὰ νὰ προβάλλῃ ἐναργέστερον τὴν ἀναγκαιότητα παντὸς χριστιανοῦ ὅπως γνωρίσῃ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, ἔγραψε καὶ εἰδικὸν ἔργον πρὸς τοὺς νέους «ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». «Ὅταν λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ἐθέσπισε τὸν κοινὸν ἑορτασμὸν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ τὴν καταξίωσιν, καὶ εἰς τὸν χῶρον αὐτῆς, τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῶν ἔργων τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, δημιουργουμένου οὕτω τοῦ

ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ἢ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως, ἥτις χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν παιδείαν καὶ ἥτις, παρὰ τὰς ἐπαινετικὰς διακηρύξεις ὡς πρὸς τὴν ἀναγκαιότητα αὐτῆς, δὲν περιγράφεται ὡς πρὸς τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιουργήθη καὶ ὡς πρὸς τὰ ταύτην συνθέτονα στοιχεῖα, ὥστε νὰ ὑφίσταται ποιά τις σαφήνεια ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοσις.

Οἱ τρεῖς ὄθεν Ἱεράρχαι, κοινῶς ἐφορτάζομενοι δηλοῦν τὴν κατάφασιν ταύτην εἰς τὴν καθολικότητα τῆς παιδείας: εἰς τὴν καθολικότητα τῆς παιδείας ἥτις δύναται νὰ ἀξιοποιήσῃ ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ πᾶν ὀρθὸν στοιχεῖον τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τοῦ ἐξωχριστιανικοῦ κόσμου ὡς λ.χ. ἡ κλασσικὴ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης. Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὴν παράδοσιν ταύτην, θὰ ἠδύνατό τις νὰ τὰ περιγράψῃ ὡς ἐξῆς: Ὁ Χριστιανισμὸς, καὶ ἐν προκειμένῳ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, υἰοθέτησαν τὴν ἀνθρωπολογία τ.ἔ. τὴν περὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ νοῦς καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διδασκαλίαν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ὡς καὶ τὴν κοσμολογίαν αὐτῆς, καὶ τὰς διεπότισαν μὲ τὴν θεολογίαν τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ ὁποῖα ἐσφράγισε βεβαίως εἰς πολλὰ σημεῖα καὶ τὴν ἀνθρωπολογία καὶ τὴν κοσμολογίαν, διότι ἡ μέχρι τοῦ χριστιανισμοῦ σχέσις ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν ἦτο τελείως διάφορος πρὸς ἐκείνην τοῦ χριστιανισμοῦ. Διὸ καὶ μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ ἀνθρώπος ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀνυψώσῃ καὶ εἰς ἀντικείμενα λατρείας τὸ φυσικὸν περιβάλλον ἢ τμήματα αὐτοῦ ἐκ δυσχερείας καὶ ἀδυναμίας νὰ ἀναχθῇ εἰς ἀξιολογήσεις πέραν τοῦ αἰσθητοῦ. Ὁ πλατωνισμὸς π.χ. δὲν εἶχεν φθάσει εἰς τὸν προσδιορισμὸν ἐνὸς προσωπικοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ ἀριστοτελισμὸς ἐδίδασκεν ὅτι τὸν προσωπικὸν αὐτὸν Θεὸν δύναται τις νὰ τὸν εὑρῇ μόνον μέσῳ τῆς παρατηρήσεως τοῦ φυσικοῦ τοῦ περιβάλλοντος, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐξηνάγκαζε τὸν προχριστιανικὸν ἄνθρωπον νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον καὶ οὐχὶ νὰ ὑποτάσσῃ τοῦτο, ἐνῶ ἡ χριστιανικὴ ἐποχὴ διακρίνεται ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀποδέσμευσιν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς φύσεως, καὶ τὴν ἔξαρσιν ὅτι δλόκληρος ἡ φύσις ὑπηρετεῖ τὸν ἄνθρωπον («κατακυριεύσατε αὐτῆς»).

Θὰ ἠδύνατό τις νὰ αἰσθητοποιήσῃ τὰς ἀληθείας αὐτὰς ἐντὸς τοῦ χαρακτηρισμοῦ τὸν ὁποῖον ἔκαμε ὁ μεγαλύτερος βυζαντινὸς φιλόσοφος τοῦ 14ου αἰῶνος Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης ὅστις, κρίνων τὸ ἔργον τοῦ

Ἀριστοτέλους ἔλεγεν ὅτι τίποτε δὲν δύναται νὰ ἀπορριφθῇ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους —τὴν λογικὴν καὶ τὰ φυσικὰ— ἀλλ' ὁ ἴδιος παρεπονεῖτο ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ μὴ εἶχε τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ. Τοῦτο καταδεικνύει σαφέστερον τὸν προβληματισμὸν τῶν φιλοσόφων ὡς πρὸς τὴν θεολογίαν τῆς κλασσικῆς φιλοσοφίας ἢ ὁποῖα ὑποκαθίσταται ἀπὸ τὴν θεολογίαν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Σήμερον ἐφορτάζονται ὄθεν οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ὡς ἐκφρασταὶ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πνεύματος, δι' αὐτὴν τὴν καθολικότητα τῆς συλλήψεως τῶν εἰς τὸν χώρον τῆς παιδείας. Ὡς ἐκφρασταὶ τῆς διδασκαλίας καθ' ἣν ὁ χριστιανισμὸς ὁ ὁποῖος εἶναι μία Θρησκεία μὲ ἀποκλειστικὰς τάσεις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγνοήσῃ τὰ μορφωτικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἐκ μὴ χριστιανικῶν πνευματικῶν ἐπιδόσεων. Παρεδέχθησαν οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι γενικῶς ὅτι ὅ,τι τὸ ὀρθὸν εἶναι καὶ καλόν' καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι ὅ,τι τὸ ὀρθὸν εἶναι καὶ καθολικόν καί, κατὰ συνέπειαν, ὅ,τι τὸ ὀρθὸν εἶναι καὶ χριστιανικόν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀγωγή καὶ ἡ παιδεία τίθενται ὑπὸ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς καθολικὰς διαστάσεις καὶ ὄχι εἰς μονομερεῖς ἐκτιμήσεις ἢ συστήματα. Ὑπάρχει μία ἐλευθερία ἐπιλογῶν τοῦ ὀρθοῦ καὶ μία ἀξιοποίησις διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς καθολικότητος τῆς παιδείας εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ἦτο αὐτονόητος ἀφοῦ ὑπῆρχον καὶ ἀντίθετοι τάσεις αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν παιδείαν μὲ μόνην τὴν πατερικὴν παράδοσιν. Ἡ τολμηρὰ αὕτη πνευματικὴ πρωτοβουλία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καταδεικνύει τὴν πρωτοποριακὴν σύλληψιν τῆς ἀνάγκης ὅπως κινηθῇ ἕκαστος νέος εἰς τὴν γραμμὴν τὴν ὁποῖαν προδιαγράφει ὁ Μ. Βασίλειος, προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα τὴν διαδικασίαν τῆς μέλισσας ἢ ὁποῖα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄνθη περισυλλέγει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι χρήσιμον δι' αὐτὴν, τὸ ἀφομοιώνει καὶ τὸ ἀναπαράγει εἰς μέλι.

Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῆς καθολικότητος τῆς παιδείας καὶ τῶν πηγῶν ἐκ τῶν ὁποίων θὰ συντηρηθῇ τὸ καθολικὸν στοιχεῖον τῆς παιδείας, θὰ ἠδύνατό τις νὰ τὸ συνδέσῃ καὶ σήμερον μὲ τὸ νόημα τοῦ ἐφορτασμοῦ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν: τὴν μὴ μονομερῆ δηλ. ἀναζήτησιν πηγῶν τῆς παιδείας ἀλλὰ τὴν καθολικὴν, διὰ νὰ εἶναι καὶ ισόρροπος καὶ ὀρθή.

Πρωτοπρεσβύτερος

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΔΡΙΤΣΑΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΔΗΣ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Ο ΑΠΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ (1892 - 1958)*

Άρχιεπίσκοπος Άμερικῆς (1949-1958)

Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου 1949 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποθανόντος ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογὴν του Τιμοθέου Εὐαγγελίδου τοῦ ἀπὸ Ρόδου. Τοιοῦτοτρόπως ἐκαλύφθη τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον ἀφήκεν εἰς τὴν Ἑλληνορθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἀμερικῆς ἡ προαγωγή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηναγόρα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Τὴν 28.10.1949 ἐτελέσθη τὸ μέγα μήνυμα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀμέσως δὲ κατόπιν ἀνέλαβε ταξίδιον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπιτυχῶν νὰ ἀρη τὰς παρεξηγήσεις μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἱεροσυνόδου καὶ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας (9 Νοεμβρίου). Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἀποχαιρέτησεν τὸ ποιμνίον του εἰς Κόρινθον (15 Νοεμβρίου) ἀνεχώρησεν διὰ τὴν νέαν αὐτοῦ ἔδραν, τὴν Νέαν Ὑόρκην.

Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἔφθασε τὴν 15 Δεκεμβρίου καὶ ἐτέλεσε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐνθρονιστήριον λειτουργίαν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος. (Βλ. τὸν ἐνθρονιστήριον αὐτοῦ λόγον εἰς τὸ περιοδικὸν «Ὁρθόδοξος Παρατηρητής», ΙΣΤ' 1950, σ. 8 - 11).

Ἡ ἐν Ἀμερικῇ ποιμαντορία τοῦ Μιχαὴλ εἶναι ἐπίσης μεστὴ ἔργων κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν. Προσπάθησε νὰ ὀργανώσῃ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν διὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας νέων βοηθῶν ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν ἐνεργειῶν του ἀπὸ 2 - 3 ἐδιπλασιάσθησαν, ἐφρόντισε διὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν κατηχητικῶν σχολείων, ἀναδιοργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ θεσπίσας τὸ δεκαδολλᾶριον ἀντὶ τοῦ μονοδολλαρίου, συνέστησε τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἑλληνορθόδοξου νεολαίας (GOYA = Greek Orthodox Youth of America), ἐνδιεφέρθη διὰ τὰ ἱδρύματα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Brookline, τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλίου, ἀνεκαίνισε τὸ δημοσιογραφικὸν ὄργανον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς «Ὁρθόδοξος Παρατηρητής», ἱδρυσεν Γηροκομεῖον καὶ ἐθέσπισε τὰς Ἑβδομάδας τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Παράλληλος ἦτο καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτοῦ δράσις: Ἐπιλαμβάνεται κάθε εὐκαιρίας νὰ γνωστοποιήσῃ πρὸς τὸν λαὸν τῆς ὑπερποντίου μεγάλης συμπολιτείας τὰς ἀγωνίας

καὶ τὸν πόνον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὀργανώνει διαμαρτυρίαν διὰ τὸ παιδομάζωμα, συμπαρίσταται εἰς τὸ κυπριακὸν ζήτημα, ὀργανώνει ἔρανον διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν κατεστραμμένων ναῶν τῆς Ἑλλάδος, κινήτοποιεῖ τὴν ἁμογένειαν διὰ τὴν συλλογὴν ἐράνων καὶ τὴν ἀποστολὴν βοηθημάτων διὰ τοὺς σεισμοπαθεῖς τῶν Ἰονίων νήσων (1953) καὶ βραδύτερον τῆς Θεσσαλίας, ὀρίζει πένθος διὰ τοὺς θανατοισμούς τῶν Τούρκων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (6.9.1955). (Βλ. «Ἐκκλησία», ΛΒ' 1955, σ. 216).

Τέλος ἡ παρουσία του εἰς τὴν Ἀμερικὴν τονώνει τὴν ὀρθόδοξον συμμετοχὴν εἰς τὰ διεθνῆ ἐκκλησιαστικὰ συνέδρια καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Οὕτω κατ' Αὐγούστον τοῦ 1954 συμμετέσχεν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν Β' Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε. εἰς Evanston τοῦ Σικάγου, ὅπου ὠμίλησεν ἀγγλιστὶ μὲ θέμα: «Ἡ παρουσία ἔντασις τῶν σχέσεων τῶν λαῶν τοῦ κόσμου πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡ ἐνόττης ἡμῶν ἐν Χριστῷ», ἀνέγνωσεν ἐνώπιον τῆς ὀλομελείας τὴν διαχωριστικὴν δήλωσιν τῶν ὀρθόδοξων ἀντιπροσώπων καὶ ἐξελέγη τιμητικῶς ὡς εἰς τῶν 6 προέδρων τοῦ διεθνoῦς τούτου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ.

Τὸ 1957 συμμετέσχε ὁμοῦ μετὰ κορυφαίων ἄλλων ταγῶν τῆς παγκοσμίου χριστιανοσύνης τοῦ συνεδρίου τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν New Haven, Connecticut.

Ὁ θάνατος τοῦ Μιχαὴλ († 13.7.1958).

Ὁ θάνατος εἶρε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μιχαὴλ κυριολεκτικῶς ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ καθήκοντος. Κατὰ τὴν 14ην Κληρικολαϊκὴν Συνέλευσιν ἐν Salt Lake City τῆς Γιούτας κατὰ Ἰούλιον 1958 ἠσθένησε καὶ μετεφέρθη ἀεροπορικῶς εἰς Νέαν Ὑόρκην, ὅπου τὴν 9ην Ἰουλίου ὑπεδλήθη εἰς ἐγχείρησιν. Τὴν 13ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς παρέδιδε τὸ πνεῦμα εἰς τὸν Κύριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποῖου πιστῶς ἐκ νεότητος αὐτοῦ εἶχεν ἀφιερωθῆ.

Ἐτάφη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Ἁγ. Βασιλίου ἐν Garrison N. Y. καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐχαράχθη τὸ χωρίον Ρωμ. ιδ', 7-8: «Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἐκωτῶ ζῆ, καὶ οὐδεὶς ἐκωτῶ ἀποθνήσκει: ἕαν τε ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν: ἕαν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκωμεν: ἕαν τε οὖν ζῶμεν ἕαν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν».

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 39 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1-2 τεύχους.

Χαρακτηρισμός.

Ὁ Μιχαήλ ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰς ἐπιφανεστέρας ἐκκλησιαστικὰς φυσιογνωμίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὰ 60 πρῶτα ἔτη τοῦ αἰῶνος μας. Παντοῦ οὗπου διέθῃ ἐδημιούργησεν ἐποχὴν (σχόλιον «Ἐστίας», 12.10.1949). «Ἡ σταδιοδρομία του εἰς τρία μεγάλα κέντρα, τὸ Λονδίνον, τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Ἀμερικὴν, ἀφῆκε πέρασμα μὲ ἀσβεστη τὴν ἀκτινοβολία του» («Τὸ Βῆμα», 15.7.1958).

Συγγραφικὴ δρασία.

Ὁ Μιχαήλ ἐκτὸς τῆς πλουσίας αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῆς δράσεως διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεύς. Τὸ συγγραφικὸν αὐτοῦ ἔργον εἶναι μέγα καὶ πολυσχιδές. Ἐν πρώτοις εἶναι πλουσιωτάτη ἢ ἀρθρογραφία αὐτοῦ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικόν, τὸν θεολογικόν καὶ τὸν ἡμερήσιον Τύπον. Αὕτη εὐρίσκεται κατακεχωρισμένη εἰς τὰ περιοδικά: «Ἰ. Σύνδεσμος», «Ἐκκλησία», «Θεολογία», «Ἀνάπλασις», «Τρεῖς Ἱεράρχαι», «Ἐνορία» καὶ «Ἐκκλησιαστικὸν Βῆμα» Ἀθηνῶν, «Ὀρθοδοξία» Κωνσταντινουπόλεως, «Πάντανος» Ἀλεξανδρείας, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκης, «Ἅγιος Σπυρίδων» Κερκύρας, «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος» Κορίνθου, «Ὀρθόδοξος Παρατηρητὴς» Ν. Ὑόρκης καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας «Νέος Ἀγὼν», «Ἑλληνικὸν Αἶμα», «Ἐμπρός», «Ἐθνικὸς Κῆρυξ» Ἀθηνῶν, «Κορινθιακὴ Ζωὴ» Κορίνθου, «Ἐθνικὸς Κῆρυξ» καὶ «Ἀτλαντίς» Ν. Ὑόρκης κ.ά.

Πλήθος ἀποτελοῦν καὶ τὰ αὐτοτελῆ δημοσιεύματα τοῦ Μιχαήλ, τὰ ὅποια δύναται νὰ διαρεθοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας:

α) Τὰ πρωτότυπα αὐτοῦ θεολογικὰ ἔργα («Μ. Ἀθανάσιος», «Ἀγγλικανοὶ καὶ Ὀρθόδοξοι»), ἐποικοδομητικὰ, («Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Προσευχὴ», Ἐγκόλπιον Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ) κ.τ.δ., τὰ ἀπολογητικὰ («Θρησκεία καὶ Διανόησις») κ.ά.

β) Μεταφράσεις ἐλλεικτῶν θρησκευτικῶν ἔργων, αἱ ὅποια ἐξεδόθησαν ἐπανειλημμένως.

γ) Ἐκδόσεις τινὲς ὡς τὸ «Συνταγμάτιον» τοῦ ἱατροφιλοσόφου Εὐστρατίου Ἀργέντη καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Ἁγίου Μακαρίου Νοταρᾶ.

Κατὰ τὸν καθηγητὴν Παν. Τραμπέλαν «μολοντί δὲν ἐδημοσιεύθησαν κηρύγματα αὐτοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρηθῇ ὡς εἰς τῶν δοκιμωτέρων συγχρόνων ἱεροκηρύκων» (Ὁμιλητικὴ, Ἀθήνα: 1950², σ. 158).

Τὰ βιβλία του.

Κατωτέρω παρατίθεται πλήρης κατάλογος τῶν αὐτοτελῶν ἔργων του:

1. Life and Work in the Diocese of Athens, London 1928, β' ἔκδ. London 1936.

2. The Orthodox Church, London 1931, β' ἔκδ.: New York 1952 (κριτικὴ ἐν «Ἐκκλησία», Θ' [1931], σ. 143 καὶ «Ἀνάπλασις» ΜΔ' 1931, σ. 128).

3. Ὁ Ἱερεὺς, ἤτοι ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ καὶ τὸ διδασκικόν, ἀγιαστικόν καὶ ποιμαντορικόν του ἔργον, Ἀλεξάνδρεια 1931, β' ἔκδ. ἐπηρῆς. καὶ βελτ.: Ἀθήνα: 1946 (κριτικὴ ἐν «Ἐκκλησία», Θ' [1931], σ. 136, «Ἀνάπλασις» ΜΔ' 1931, σ. 128 καὶ «Θεολογία» Θ' 1931, σ. 358).

4. G. K. A. Bell, D.D. ἐπισκόπου Chichester, Βραχὺ σχεδιάσμα περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας (μετάφρ.), Ἀλεξάνδρεια 1931 (κριτικὴ ἐν «Ἐκκλησία», Θ' [1931], σ. 399 καὶ ἐν «Θεολογία» Θ' 1931, σ. 362-363 ὑπὸ Π[απαμ]ιχαήλ Γρηγορίου).

5. Θωμᾶ Καμπησίου, Ἡ Μίμησις τοῦ Χριστοῦ (μετάφρ.), Ἀθήνα: 1933 (ἔκδ. «Ζωῆς»), β' ἔκδ.: Ἀθήνα: 1938 («Ζωῆς»), γ' ἔκδ.: Ἀθήνα: 1951 (Χαρ. Συνοδικοῦ), δ' ἔκδ. ἐπηρῆς. μετὰ τῶν Σκέψεων τοῦ Λαμενναί, Ἀθήνα: 1958 (Χαρ. Συνοδικοῦ) (Δύο ἀκόμη ἀνατυπώσεις, τὸ 1970 καὶ 1978, κριτικὴ ἐν «Ἐκκλησία», ΙΒ' [1934], σ. 96, ὑπὸ «Ἀθηναίου», «Καθημερινή» 31.8.1958, σ. 2).

6. Ὁ ἐν Λονδίῳ ἑλληνικὸς ὀρθόδοξος γαός, Ὁξφόρδη 1933 (κριτικὴ ἐν «Ἐκκλησία», ΙΑ' [1933], σ. 296).

7. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀγναίου (μετάφρ.), Ἀλεξάνδρεια 1933. Ἀνατύπωσης ἐκ τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου», ΙΒ' (1933), σ. 582-620, ΑΓ' (1934), σ. 114-129, 303-320.

8. Ἰωάννου, πρωθιερέως τῆς Κροστάνδης, Ἡ ἐν Χριστῷ Ζωὴ (μετάφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ), Νέα Ὑόρκη 1934, β' ἔκδ., Ἀθήνα: 1939, γ' ἔκδ., Ἀθήνα: 1947 («Ἀστέρως»), δ' ἔκδ., Ἀθήνα: 1955 («Ἀστέρως»), ε' ἔκδ. (φωτοτυπικὴ ἐπανέκδοσις τῆς α' ἐκδόσεως) ὑπὸ Ρ. Μυστικοῦ, Ἀθήνα: 1970.

9. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ, Ἀθήνα: 1937 (κριτικὴ ὑπὸ Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου, «Θεολογία», ΙΣΤ' [1938], σ. 80-84, ὑπὸ Δ. Σ. Μπαλάνου, ἐν «Ἐκκλησία», ΙΣΤ' [1938], σ. 39-40, ὑπὸ Μ. Ι. Γαλανοῦ, ἐν «Ἀνάπλασις», ΝΑ' [1938], σ. 96).

10. Σχέσεις Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων, Ἀθήνα: 1936. Κριτικὴ ὑπὸ Χ[ρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν], «Θεολογία» ΙΣΤ' 1938, σ. 187.

11. Τὸ συνέδριον τοῦ Ἐδιμβούργου, Ἀθήνα: 1938.

12. Εὐστρατίου Ἀργέντη, Συνταγμάτιον κατὰ παπιστικοῦ καθαρτηρίου πυρὸς (ἔκδοσις), Ἀθήνα: 1939.

13. Ἡ ἱστορία τοῦ Χριστοῦ (Γιὰ μικρὰ παιδιὰ) κατὰ τὸ ἀγγλικὸν τῆς Μ. Mackenzie, Ἀθήνα: 1945, ἔκδ. β' μετὰ δέκα ὁλοσέλιδων εἰκόπων τοῦ Φώτη Κόντογλου, ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς, Νέα Ὑόρκη 1957. Ἐκδ. γ' διορθωμένη καὶ εἰκονογραφημένη

μέ επιμέλεια τοῦ Δρος τῆς Θ. Ἰωάννου Χρ. Κωνσταντινίδη, Ἀθήναι: [1957] («Ἐλαφος»).

14. Ἐρησικαία καὶ Διανοήσις, Κόρινθος 1945, δ' ἐκδ., Ἀθήναι 1948 (Ἀποστολικῆς Διακονίας), γ' ἐκδ., Ἀθήναι: 1959 (Ἀποστολικῆς Διακονίας) (κριτικὴ ὑπὸ Κ[οτσώνη Ἰερωνύμου], ἐν «Ἀκτίνες», ΙΑ' [1948], σ. 411-412).

15. E. Bounds, Δύναμις διὰ τῆς προσευχῆς (Εἰσαγωγή καὶ μετάφρ.), Ἀθήναι: 1948 (ἐκδ. «Ἀστέρως»), ἐκδ. β', Ἀθήναι: 1955 («Ἀστέρως») (κριτικὴ ὑπὸ Ι. Ι. Κοτσώνη ἐν «Ἀκτίνες», ΙΒ' [1949], σ. 142). Ἐκδ. γ' Ἀθήναι: 1971 («Ἀστέρως»).

16. Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μακαρίου, ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου τοῦ Νοταρᾶ (ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ἐπιμέλεια καὶ διαπάνη Γεωργίου Βουτζάδη ἱερέως, νῦν δὲ τὸ δεύτερον ἐκδοθεῖσα μερίμνη τοῦ σεβ. μητροπολίτου Κορινθίας κ. Μιχαήλ), Κόρινθος 1949.

17. Ὁδηγὸς τοῦ ἐκκλησιαζομένου χριστιανοῦ, Ἀθήναι: 1950 (Ἐκδόσεις «Ἐνορίας»).

18. Ἐγκόλπιον τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανοῦ, Ἀθήναι: 1950 (Ἐκδόσεις «Ἐνορίας»).

19. Ἡ Δεκάτη Κληρικολαϊκὴ Συνέλευσις. Τὸ πλῆ-

ρες κείμενον τῆς εἰσηγήσεως τοῦ σεβ. ἀρχιεπισκόπου, Ν. Ὑόρκη 1950.

20. Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Προσευχή. Ραδιοφωνικαὶ ἠμιλαί, Ἀθήναι: 1950 (Ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀστὴρ») (κριτικὴ ἐν «Ὀρθοδοξία», ΚΣΤ' [1951], σ. 92-93).

21. J. Grou, Ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς (μετάφρ.), Ἀθήναι: 1951 (Ἐκδόσεις «Ἐνορίας»), ἐκδοσις δ', Ἀθήναι: 1953 (Ἐκδόσεις «Ἐνορίας»), ἐκδοσις γ', Ἀθήναι: 1968, ἐκδοσις δ', Ἀθήναι: 1979 («Τῆνος»).

22. Ἡ Ἐνδεκάτη Κληρικολαϊκὴ Συνέλευσις. Τὸ πλῆρες κείμενον τῆς εἰσηγήσεως τοῦ σεβ. ἀρχιεπισκόπου, Los Angeles, Σεπτεμβρίου 29, 1952, Νέα Ὑόρκη, Δεκέμβριος 1952.

23. Ὁφειλομένη ἀπάντησις, Νέα Ὑόρκη 1955 (κριτικὴ, ἐν «Γρηγόριος Παλαμᾶς», ΛΘ' [1956], σ. 168).

24. Ὁ πόνος στὴ ζωὴ μας. Προσέγγιση στὸ καυτὸ πρόβλημα. Ἐπιμέλεια Ι.Χ.Κ., Ἀθήναι: 1983, («Ἐλαφος»).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

«Πανελλήνιον Λεόκομ», ΣΤ' (1922), σ. 117.

Μιχαήλ Κωνσταντινίδου, Μ. Ἀρχιμ.,

Ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Μιχαήλ μετὰ τοῦ διασήμου ρώσου θεολόγου πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Φλωρόφσκυ († 1979), τοῦ σκότου καθηγητοῦ John Baille καὶ ἐνὸς ἄλλου ἄξιωματοῦχοῦ τοῦ Π. Σ. Ε., κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π. Σ. Ε., ἐν New Haven, τῶν Η. Π. Α., (30 Ἰουλίου - 7 Αὐγούστου 1957).

ΤΟ “ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ,” ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

(Χρονικό ιδρύσεως, άνεγέρσεως και έγκαινιασμού)

Με την επιβαλλόμενη λαμπρότητα και την παρουσία Ίεραρχών και άλλων Κληρικών, Καθηγητών, έκλεκτών προσκεκλημένων, στελεχών και εργαζομένων των εκκλησιαστικών Όργανισμών και πολλών δημοσιογράφων, ο Μακαριώτατος Άρχιεπίσκοπος Άθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Σεραφείμ έγκαινίασε στις 14 Δεκεμβρίου 1983 το νεόδμητο κτίριο του «Κέντρου Βιβλίου και Έπικοινωνίας» της Άποστολικής Διακονίας της Έκκλησίας της Ελλάδος στην καρδιά της Άθήνας (όδός Καπλανών 6 και Σίνα, κοντά στη Νομική Σχολή).

Μιλώντας στη διάρκεια της τελετής ο Θεοφιλέστατος Έπίσκοπος Άνδρούσης, Καθηγητής κ. Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), Γενικός Διευθυντής της Άποστολικής Διακονίας, έπεσήμανε: «...Όταν αναλογιζόμαστε πόσα εμπόδια και δυσκολίες ξεπεράστηκαν αυτά τα χρόνια, για να έχουμε τη χαρά να βλέπουμε σήμερα το καλλιτεχνικό αυτό πενταόροφο κτίριο, ή ψυχή μας πλημμυρίζει από εύγνωμοσύνη στο Θεό για τη συνεχή θαυμαστή επέμβαση...». Γιατί, πράγματι, ή αποπεράτωση ενός τέτοιου έργου δεν προϋποθέτει μόνο κόπους και φροντίδες και επιμονή και συνεργασία πολλών ανθρώπων· φανερώνει προπαντός χάρη και εύλογία Θεού.

Στις γραμμές που ακολουθούν ο άναγνώστης θα πληροφορηθεί με κάθε δυνατή συντομία το Χρονικό της ιδρύσεως, άνεγέρσεως και έγκαινιασμού του σημαντικού αυτού για την Έκκλησία της Ελλάδος Κέντρου.

Ό έν Λονδίνω έλληνικός ορθόδοξος ναός, Όξφόρδη 1935, σ. 122-125.

[Φωτίου Η. Κωνσταντινίδου], Άπό την σχολήν της Χάλκης εις τον άρχιεπισκοπικόν θρόνον. Ή ζωή και ή δράσις του άρχιεπισκόπου Μιχαήλ, έφημερίς «Έθνικός Κήρυξ» Άθηνών, της 17.7.1958, σ. 5-6.

Σ ή φ η Γ. Κ ό λ λ ι α, Άρχιεπίσκοπος Άμερικής Μιχαήλ ό από Κορινθίας, Άθήνα: 1964, όπου και ή λοιπή βιβλιογραφία.

Σ ω ζ. Θ ω μ ο π ο ύ λ ο υ, Μεγάλοι φυσιογνωμίες της Όρθοδόξου Έκκλησίας. Ό μητροπολίτης Κορινθίας Μιχαήλ, Άθήνα: 1965.

Ί ω ά ν ν ο υ Χ ρ. Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ ο υ, Μιχαήλ Άρχιεπίσκοπος Άμερικής (1949-1958) (Σκιαγραφία), Έν Άθήναις 1966.

Ίδρυση του Κέντρου.

Στις 15 Φεβρουαρίου 1978 το Κεντρικό Διοικητικό Συμβούλιο της Άποστολικής Διακονίας¹, μετά από πολλές διαβουλεύσεις, συνεννοήσεις και άνταλλαγή έγγραφων, άποφάσισε να πωληθεί στον Όργανισμό Σχολικών Κτιρίων οίκοπεδική έκταση 20 περίπου στρεμμάτων στην Άγία Βαρβάρα Άττικής, για την άνέγερση συγκροτήματος σχολείων. Όπως ήταν φυσικό τέθηκε ένώπιον του Συμβουλίου το θέμα αξιοποιήσεως του τιμήματος που άνήλθε στο ποσό των 47.246.000 δρχ. Στην επόμενη συνεδρία (6 Άπριλίου 1978) ό Θεοφ. Έπίσκοπος Άνδρούσης κ. Αναστάσιος εισηγήθηκε, για την επένδυση μέρους των χρημάτων αυτών, να άνεγερθή 4όροφη οίκοδομή, ή όποία θα περιλαμβάνει «χώρο για σύγχρονο βιβλιοπωλείο, αίθουσα εκθέσεων και όπτικοακουστικών μέσων, διαλέξεων κλπ.». Το Συμβούλιο συμφώνησε όμόφωνα και άνέθεσε στον Θεοφ. κ. Αναστάσιο την ύλοποίηση του σχεδίου.

Άκολούθησαν οι άπαιτούμενες ενέργειες προς την κατεύθυνση του Όργανισμού Διοικήσεως της

1. Ή σύνθεσή του ήταν: Πρόεδρος· ό Μακ. Άρχιεπίσκοπος Άθηνών κ. Σεραφείμ. Μέλη· οι Συνοδικοί Μητροπολίτες Σεβ. Γυθείου και Οϊτύλου κ. Σωτήριος και Κεφαλληνίας κ. Προκόπιος, ό Θεοφ. Έπίσκοπος Άνδρούσης κ. Αναστάσιος, οι Καθηγητές κ. κ. Μάρκος Σιώτης, Άνδρέας Φυτράκης και Εύάγγελος Θεοδώρου· Γραμματεΰς ήταν και είναι μέχρι σήμερα ό Εύάγγελος Λέκκος.

Μ ε θ ο δ ί ο υ Γ. Φ ο ύ γ ι α, άρχιμανδρίτου, (νύν άρχιεπισκόπου Θυατείρων), Ίστορία της Άποστολικής Έκκλησίας Κορίνθου, Άθήνα: 1968.

Β α σ ι λ ε ί ο υ Γ. Ά τ έ σ η, μητροπολίτου πρ. Λήμνου, Έπίτομος Έπισκοπική Ίστορία της Έκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερα, τόμ. Γ', Έν Άθήναις 1969, σ. 267-270, πρβλ. και σ. 262.

Τ ά σ ο υ Ά θ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ύ λ ο υ, Έκκλησιαστική Ίστορία και χριστιανικά μνημεία Κορινθίας, τ. Α' Ίστορία, Άθήνα: 1973, σ. 328-329.

(Τέλος)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, δ. Θ.

Έκκλησιαστικής Περιουσίας για την ώλοκλήρωση των διαδικασιών με τις όποιες ο ΟΔΕΠ δώρησε στην Άποστολική Διακονία το οικόπεδο στην όδο Καπλανών 6. Η άποδοχή τής δωρεάς έγινε από το Κ.Δ.Σ./Α.Δ. στη συνεδρία Π' /11.12.78, ενώ την 19η Ιανουαρίου 1979 ελήφθη άπόφαση άναθέσεως στην Τεχνική Άπηρεσία τής Έκκλησίας (ΤΥΕ/ΟΔΕΠ) τής συντάξεως των στατικών και μηχανολογικών μελετών και των σχετικών τευχών τής διακηρύξεως. Στη συνέχεια το Κ.Δ.Σ./Α.Δ. άσχολήθηκε επανειλημμένα, ύπό την προεδρία του Μακ. Άρχιεπισκόπου κ. Σεραφείμ, με το θέμα, ως άκολουθως:

Συνεδρία 15.5.79: έγινε ενημέρωση κι ελήφθησαν άποφάσεις για την άντιμετώπιση προβλημάτων που είχαν προκύψει.

Συνεδρία 22.6.79: άναζητήθηκαν τρόποι ταχύτερης προωθήσεως του οικόδομικού προγράμματος².

Συνεδρία 25.8.79: συζήτηση για την εξεύρεση επιβλέποντος άρχιτέκτονος-μηχανικού.

Συνεδρία 27.3.80: εύρεία ενημέρωση για την πορεία των προσπαθειών και την άντιμετώπιση προβλημάτων.

Συνεδρία 16.10.80: εγκρίθησαν η οικονομική μελέτη, η διακήρυξη με τα συναφή τεύχη και η προκήρυξη του μειοδοτικού διαγωνισμού για την κατασκευή του σκελετού του κτιρίου.

Συνεδρία 14.1.81: εγκρίθηκε η άνάθεση του έργου στον μειοδότη εργολάβο Άλέξανδρο-Πήτερ Άραβαντινό (άρχιτέκτονα-μηχανικό) και άρίσθηκαν: επιβλέποντες οί Σόλων Βούλγαρης (άρχιτέκτων) και Βασίλειος Σαριδάκης (πολιτικός μηχανικός), εισηγητής για τεχνικά θέματα ο Σεραφείμ Γκιζίνος (πολιτικός μηχανικός, τέως Δ/ντής ΤΥΕ/ΟΔΕΠ), επιβλέπων μηχανολόγος-ηλεκτρολόγος ο Κωνσταντίνος Μπόγδανος, έλεγκτής δαπανών ο Χρήστος Πριάγγελος (πολιτικός μηχανικός), ενώ στην Έπιτροπή Έργων του ΟΔΕΠ μετείχαν οί Παναγιώτης Ματιάτος και Σπυρίδων Κοντομάρης. Τη θέρμαση, τον κλιματισμό και τις μελέτες συνδεσμολογίας έκαναν οί Γ. Καλαφατᾶς και Π. Γκιουζέλης, ηλεκτρολόγος ήταν ο Σπυρ. Λαγός και την όλη παρακολούθηση τής πορείας του έργου είχε ο Άντώνιος Πασχαλίνος, διευθυντής Διοικητικού - Οικονομικού τής Άποστολικής Διακονίας με πολύτιμο συμπαραστάτη του τον ύπάλληλο Παναγιώτη Λάγιο.

2. Άς σημειωθεί ότι σχεδόν ταυτόχρονα με το Κέντρο Βιβλίου και Έπικοινωνίας ξεκίνησε και η άνέγερση νέας σύγχρονης και μεγάλης Τυπογραφικής μονάδος τής Άποστολικής Διακονίας στην Άγία Βαρβάρα Άττικής, όπου προσεχώς μεταφέρεται το Τυπογραφείο της, ενώ γινόταν και η μελέτη για την άνοικοδόμηση Θεολογικού Φοιτητικού Οικότροφείου στο χώρο τής Πανεπιστημιόπολης Άθηνών.

Στην ίδια συνεδρία εγκρίθηκε η σύνταξη συμπληρωματικής μελέτης για τις ηλεκτρικές, ύδραυλικές και μηχανολογικές εγκαταστάσεις, ενώ στις 19 Ιανουαρίου 1981 εγκαταστάθηκε ο εργολάβος.

Η θεμελίωση.

Έτσι το έργο μπήκε στην τελική εύθεια. Και την Κυριακή 22 Φεβρουαρίου 1981 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος.

Μετά την τέλεση του Άγιασμού, ο Μακ. Άρχιεπίσκοπος Άθηνών κ. Σεραφείμ, πρόεδρος του Κ.Δ.Σ. τής Άποστολικής Διακονίας είπε:

«Με τή θεμελίωσι του Κέντρου τούτου, το χριστιανικό βιβλίο, με την προσπάθεια βέβαια τής Έκκλησίας και των εργατών Αυτής, θα διαδοθή και πρόει να διαδοθή, όσο το δυνατόν περισσότερο, στις εύρύτερες μάζες του χριστιανικού μας λαού.

«Είμαι ύποχρεωμένος από τής θέσεως αυτής να εύχαριστήσω όλους εκείνους οί όποιοι είχαν την καλή θέλησι να βοηθήσουν με ζήλο στην προσπάθεια τής επιτεδέσεως του έργου τούτου και πρώτα τον Γενικό Διευθυντή τής Άποστολικής μας Διακονίας Θεοφιλέστατον Άγιον Άνδρούσης, ο όποιος άνυστάκτως και συνεχώς παρακολουθεί την εξέλιξι του έργου τούτου, του σήμερα θεμελιωθέντος Κέντρου τής Έκκλησίας, καθώς επίσης να εύχαριστήσω τους τεχνικούς οί όποιοι και αυτοί με άμειωτο ζήλο, θέλησι και κατανόησι τής σημασίας του έργου συνετέλεσαν ώστε να πραγματοποιηθούν οί μελέτες των σχεδίων για να κατορθώσουμε σήμερα να φθάσουμε στην προσπάθεια αυτή.

«Εύχομαι ο Θεός να επιδαφιεύη σ' αυτούς ζήλο και αγαθωσύνη και να αξιώση ήμᾶς, οί όποιοι σήμερα παριστάμεθα στην θεμελίωσι του έργου τούτου, να δοῦμε πλουσίους τους καρπούς αυτού.

*«Διά περισσοτέρων θα μιλήση ο άρμοδιώτερος όλων μας και ύπεύθυνος του πνευματικού τομέως τής Έκκλησίας μας, τής Άποστολικής Διακονίας μας, Άγιος Άνδρούσης».*³

Ο Θεοφ. Άνδρούσης κ. Άναστάσιος είπε μετὰξὺ άλλων:

«Μακαριώτατε,

«Τις μεγάλες άλλαγές στην πορεία τής οίκουμένης δέν τις έφεραν οί πόλεμοι, αλλά οί ιδέες. Και ο πιο άποφασιστικός φορεὺς στην κυκλοφορία των ιδεών υπήρξε το βιβλίο, ο γραπτός λόγος, που συμπύκνωσε και έκανε πιο άνθεκτικό τον προφορικό λόγο, αυτόν

3. Έφημερίδα «Έκκλησιαστική Άλήθεια» άρ. φύλ. 106/1.3.81, σ. 8.

πού αποτελεί τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸ καὶ τὸ μέσο ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρωπίνων υπάρξεων. Ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ τὴς πρώτες στιγμὲς τῆς ἀποστολικῆς τῆς παρουσίας μέσα στὸν κόσμον, ἀξιοποίησε τὸν προφορικὸ καὶ γραπτὸ λόγο γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ εὐφροσύνου μηνύματος ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἑσάρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, γιὰ νὰ μεταμορφώσῃ τὸν κόσμον.

»Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο σκέψεων, ἡ Α.Δ. ἔδωσε ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεώς της ἰδιαίτερη προσοχὴ στὴν ἐτοιμασίαν καὶ προσφορὰ σοβαροῦ καὶ ὑπεύθυνου ὀρθοδόξου βιβλίου σὲ εὐρύτατο φάσμα, ἀπὸ τὴς ἐκδόσεις τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν λειτουργικῶν καὶ πατερικῶν κειμένων ἕως τὴν προσφορὰ λαϊκῶν ἐπικοινωνητικῶν ἐκδόσεων καὶ παιδικῶν βιβλίου. Σήμερα, μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, προχωροῦμε σ' ἕνα νέο σημαντικό βήμα.

»Τὸ κτίριο, τὸ ὁποῖο σὲ λίγο θὰ θεμελιωθῆ, πρόκειται νὰ στεγάσῃ τὸ «Κέντρο Βιβλίου καὶ Ἐπικοινωνίας» τῆς Α.Δ. τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ προοπτικὴ του εἶναι νὰ λειτουργήσῃ μέσα στὴς εὐρύτερες ἱεραποστολικὲς καὶ μορφωτικὲς δραστηριότητες τῆς Α.Δ., σὰν ἄξων συγκεντρώσεως καὶ δια-

Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Σεραφεὶμ καταθέτει τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ Κέντρου (22.2.1981).

δόσεως τοῦ ὀρθοδόξου βιβλίου, τῶν ὀπτικοακουστικῶν μέσων μὲ τὰ ὁποῖα μεταδίδονται σήμερον τὰ διάφορα μηνύματα, καὶ γενικότερα σὰν κέντρο ὀρθοδόξου ἐπικοινωνίας.(...)

»Ἐλπίζουμε ὅτι τὸ Κέντρο αὐτὸ θὰ γίνῃ μιὰ κοψέλη, ὅπου θὰ συγκεντρώνεται πολῦτιμο ὕλικὸ ἀπὸ τὸ δημιουργικὸ κόπο τῶν φορέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ζωῆς καὶ πού θὰ προσφέρεται στὸ λαὸ μας καὶ ἀκόμη στοὺς ξένους ἐπισκέπτες του.

»Ὅπως ὑποπτεύεσθε, γιὰ νὰ φθάσουμε στὸ σημερινὸ σταθμὸ, προηγήθηκαν μακροχρόνιες καὶ κοπιώδεις προσπάθειες. Καθὼς ἀναλογιζόμαστε τὸν ἀνηφορικὸ δρόμον πού διανύθηκε, αἰσθήματα δοξολογίας στὸ Θεὸ γεμίζουν τὴν ψυχὴ γιὰ τὴν ὑπερνίκησι τῶν ἐμποδίων, καὶ ἀκόμη αἰσθήματα εὐχαριστίας πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπώνυμους καὶ ἀνωνύμους συνεργούς πού συνέβαλαν σ' αὐτὴ τὴν πορεία. Πρὸς τὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεὶμ, Πρόεδρον τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς Α.Δ., ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ὄχι ἀπλῶς ἐλόγησε τὴν ἰδέαν, ἀλλὰ μὲ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον ἀνοίξε πολλὰς κλειστὰς θύρας. Πρὸς τὰ ὑπόλοιπα μέλη τοῦ Δ.Σ. τῆς Α.Δ., στὸ Δ.Σ. τοῦ ΟΔΕΠ, πού δώρησε τὸ παρὸν οἰκόπεδον, τὸν Διοικητὴ καὶ τοὺς μηχανικοὺς τοῦ ΟΔΕΠ γιὰ τὴν πολῦτιμη συμβολή τους, ἰδιαίτερα δὲ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ ἔργου κ. Σ. Βούλγαρη. Καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνώνυμους συνεργάτες, πού μὲ συνέπεια συνέβαλαν στὴν ἐπιτάχυνσι τῆς πορείας τοῦ ἔργου.

»Ἄς εὐχηθοῦμε νὰ ἀξιοθοῦμε σύντομα νὰ κάνουμε καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ «Κέντρου Βιβλίου καὶ Ἐπικοινωνίας». Καὶ ἀκόμη ἡ Α.Δ. νὰ παραμένῃ πάντοτε «εὐχρηστος εἰς διακονίαν» τοῦ ζῶντος Λόγον τοῦ Θεοῦ, συντελεστῆς ἐνότητος τοῦ ὀρθοδόξου δυναμικοῦ, παράγων ὄχι ἀπλῶς ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ «διάκονος» δημιουργικοῦ ἔργου γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐνεργοποίησι καὶ τὸ συντονισμὸ τῶν ὀρθοδόξων δυνάμεων τοῦ τόπου, «διάκονος» ποιητικῆς ἀννψώσεως τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς.⁴

Στὴν τελετὴ θεμελιώσεως εἶχαν παραστεῖ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Διαλευίας κ. Ἀλέξιος, οἱ Καθηγητὲς κ. κ. Μάρκος Σιώτης, Σταῦρος Θεοφανίδης καὶ Σπυρίδων Τρωϊάνος (Μέλη τοῦ Κ.Δ.Σ.), ὁ βουλευτὴς κ. Νικήτας Βενιζέλος, ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ ΤΑΚΕ π. Χρυσ. Λάλος, ὁ πρόεδρος τοῦ Ι.Σ.Κ.Ε. π. Νικ. Αὐγερινόπουλος, οἱ ὑπεύθυνοι τῆς ἀνοικοδομήσεως, διευθυντὲς καὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καὶ πολλοὶ κόσμος.

Ἡ πορεία τῶν ἐργασιῶν.

Ἡ ἀνέγερσι τοῦ Κέντρου προχώρησε μὲ ταχὺ ρυθμὸν παρά τὴς δυσκολίες πού ἦταν φυσικὸ νὰ προκύψουν στὴν πορεία τοῦ ἔργου, ὅπως συνήθως συμ-

4. ὅπ. παρ.

βαίνει σε παρόμοια έγχειρήματα. Με την άγρυπνη όμως φροντίδα του Γενικού Διευθυντού της Άποστολικής Διακονίας και των συνεργατών του, ίδια του Διευθυντού Διοικητικού - Οικονομικού Άντ. Πασχαλίνου και του υπαλλήλου Παναγιώτου Λάγιου, και την άμέριστη συμπαράσταση του Μακαριωτάτου Προέδρου και των Μελών του Κεντρικού Διοικητικού Συμβουλίου, όλα εξελίχθηκαν κατ' εὐχὴν.

Συγκεκριμένα τὸ Κ.Δ.Σ. κατὰ τὴ ΛΣΤ' Περίοδο (Μάιος 1981-Άπρίλιος 1982)⁵ ἀσχολήθηκε με τὴν πορεία τῶν ἐργασιῶν ἀνεγέρσεως στὶς συνεδρίες 12.6.81 (ἐνέκρινε ὑπερβάσεις τῆς ἀρχικῆς δαπάνης), 11.9.81 (ἐνέκρινε τὴν ὑπογραφή τοῦ συμφωνητικοῦ γιὰ τὴ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν ἀποπερατώσεως τοῦ κτιρίου), 14.12.81 (ἐνημερώθηκε γιὰ τὴν πορεία τοῦ ἔργου) καὶ 12.3.82 (ἐνέκρινε τὴ διενέργεια μειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ γιὰ τὴν προμήθεια καὶ ἐγκατάσταση τῶν μηχανημάτων κλιματισμοῦ).

Τὸ Κέντρο στὴ φάση ἀποπερατώσεως τοῦ σκελετοῦ τοῦ κτιρίου.

5. Ἡ σύνθεσή του ἦταν: Πρόεδρος· ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος κ. Σεραφεῖμ καὶ Μέλη· οἱ Σεβ. Συνοδικοὶ Μητροπολίτες Σερβίων καὶ Κοζάνης κ. Διονύσιος καὶ Κίτρον κ. Βαρνάβας, ὁ Θεοφ. Ἀνδρούσης κ. Ἀναστάσιος, καὶ οἱ Καθηγητὲς κ. κ. Μᾶρκος Σιώτης, Σταβρός Θεοφανίδης καὶ Σπυρίδων Τρωϊάνος.

Τέλος τὸ Κ.Δ.Σ. κατὰ τὴν ΛΖ' Περίοδο (Μάιος 1982 κ. ἐξ.)⁶ ἐνέκρινε τὴ διενέργεια τῶν δεόντων γιὰ τὴν ἐπίπλωση τοῦ κτιρίου (συνεδρία 11.10.82) καὶ τὴ σχετικὴ δαπάνη (7.9.83), ἐνῶ στὴ συνεδρία τῆς 11.11.83 ὁ Θεοφ. Γενικὸς Διευθυντὴς κ. Ἀναστάσιος ἀνήγγειλε ὅτι τὸ ἔργο περατώθηκε καὶ ὀρίσθηκαν ἡ ἡμερομηνία τελέσεως τῶν ἐγκαινίων τοῦ Κέντρου.

Ἡ τελετὴ τοῦ ἐγκαινιασμοῦ.

Τὸ ἐπιβλητικὸ κτίριο εἶναι πλέον ἔτοιμο. Στὶς λίγες ἡμέρες ποὺ προηγήθηκαν τῆς 14ης Δεκεμβρίου 1983 πολλοὶ ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἢ φίλοι τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας⁷ κατέβαλαν ὑπεράνθρωπες προσπάθειες, ὑπερέβαλαν κυριολεκτικὰ τὸν ἑαυτό τους, γιὰ νὰ τακτοποιηθεῖ τὸ νέο βιβλιοπωλεῖο στὸ ἴσθγιό, τὸ πατάρι καὶ τὸν ἀ' ὄροφο, ἐνῶ ἄλλοι ἐργάστηκαν πυρετωδῶς γιὰ νὰ «στήσουν» τὴν Α' Πανελλήνια Ἐκθεση ἔργων Κληρικῶν καὶ Μοναχῶν Καλλιτεχνῶν στοὺς ἄλλους δύο ὀρόφους.

Τὴν Τετάρτη 14 Δεκεμβρίου 1983 ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ, συμπαραστατούμενος ἀπὸ τὸν Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἱ. Συνόδου πανοσ. ἀρχιμ. κ. Τιμόθεο Τριβιζᾶ, τὸν πρεσβ. κ. Βασίλειο Ἡλιάκη καὶ τοὺς διακόνους κ. κ. Γαβριὴλ καὶ Σεραφεῖμ τέλεσε τὴν Ἀκολουθία τῶν ἐγκαινίων τοῦ Κέντρου Βιβλίου καὶ Ἐπικοινωνίας, τοῦ νέου αὐτοῦ ἀποκτήματος τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μιλώντας ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης κ. Ἀναστάσιος, κοσμητῶρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, εἶπε:

Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ πάλης τῶν ἰδεῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαορτᾶται ὁ προσανατολισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ. Στὸν ἑλληνικὸ χῶρο εἶναι αἰσθητὲς οἱ ζυμώσεις καὶ οἱ ἀναζητήσεις σχετικὰ με τὴν αὐτοσυνειδησία τοῦ λαοῦ μας, με τὴν πορεία ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουμε, τὸ ρόλο καὶ τὴν εὐθύνη μας μέσα στὴν παγκόσμια κοινότητα. Με τὴν ἐπανάσταση τῶν «μικροκνκλωμάτων», τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, τὴν ἀλματώδη ἀνάπτυξη

6. Ἡ σύνθεσή του ἦταν ὡς ἡ προηγουμένη, με Συνοδικὰ Μέλη τοὺς Σεβ. Μητροπολίτες Ἀττικῆς κ. Δωρόθεο καὶ Ἐδέσσης καὶ Πέλλης κ. Καλλίνικο καὶ ἀντὶ τοῦ κ. Τρωϊάνου τὸν κ. Ἀλέξ. Παπαδερὸ.

7. Ἀναφέρουμε ἰδιαίτερα τοὺς Ἀντ. Πασχαλίνο, Δημ. Φερούση, Ἱ. Μιχαήλ, Γ. Πίσκοπο καὶ ἀπὸ τὸ προσωπικὸ τοῦ βιβλιοπωλεῖο ὁδοῦ Δραγατσανίου τοὺς Παναγ. Σακελλαρόπουλο καὶ Ἀνδρ. Πορετσᾶνο, καθὼς καὶ τὶς Ἀνθή Κωνσταντινίδου, Ἀναστασία Περιβολίδη, Μαρία Ματζᾶρη-Μιχαήλ, Λία Παπαγεωργοπούλου καὶ τοὺς Ἱ. Μ. Χατζηφῶτη καὶ π. Ἐμμ. Καλαϊτζάκη.

της «πληροφορικής», οι λαοί δέονται ολοένα και περισσότερο και η εξέλιξή τους αλληλοεπηρεάζεται.

Όσο όμως καταπληκτικά και αν είναι τα επιτεύγματα της ηλεκτρονικής εποχής μας, μόνα αυτά αδυνατούν να οδηγήσουν προς το ουσιαστικά καλύτερο και ορθότερο, είναι απλώς όχημα, δυνατότητες. Αποφασιστικό ρόλο θα παίξουν και πάλι οι ιδέες, η προφητική ενόραση, ή ουσιαστική ερμηνεία του νοήματος του κόσμου και του ανθρώπου. Σ' αυτή την αναζήτηση ή Όρθόδοξη Έκκλησία έχει κάτι το αποφασιστικό να πει και να μεταγγίσει — από την ιστορία, από την εμπειρία, από την ουσία της. Και πρέπει να το προσφέρει όσο γίνεται πιο πειστικά και επίκαιρα, με μέσα σύγχρονα, με τρόπο φωτεινό και ζωντανό. Έχει να μεταδώσει «την πληροφορία της ελπίδος» (Έβρ. στ' 11), να μεταφέρει με ζήλο την πλήρη ελπίδα ότι μπορούμε ακόμα να πιστεύουμε στον άνθρωπο, διότι πιστεύουμε στον Θεάνθρωπο. Ότι «ο Λόγος σάρξ έγινετο, ίνα τον άνθρωπον δεκτικόν θεότητος ποιήσει» (Μ. Αθανάσιος). Η Όρθοδοξία έχει να ακτινοβολήσει τη βεβαιότητα, ότι, παρόλη τη λάβα που εκτινάσσεται από τα ήφαιστεια του μίσους και της αδικίας, ο άνθρωπος διατηρεί το θεϊκό σπινθήρα: ότι κλήρος και κλήση του είναι «το τοίς εμπροσθεν επεκτείνεσθαι» (Γρηγ. Ναζιανζηνός).

Πιστεύουμε στη δυνατότητα μεταμορφώσεως και ανακαινώσεως της κρίσεως, εφόσον καρδιά του χριστιανικού μηνύματος είναι ότι ο «Χριστός έφάνη, την πάσαν κρίσιν θέλων ανακαινίσαι» και ότι όλος ο κόσμος αναπλάσσεται μέσα στην αγιάζουσα ενέργεια και την άκτιστη χάρη του Θεού. Γεμάτη φώς και δυναμικότητα, ή φορά αυτή προς τον Θεό της αγάπης, της δικαιοσύνης και της ελευθερίας οδηγεί σε μια συνεχή, ενεργητική και υπεύθυνη στάση, με πολλαπλές επιπτώσεις στον προσωπικό και κοινωνικό βίο.

Μέσα σ' αυτή την προοπτική, σ' αυτό το ευρύτερο ορθόδοξο πλαίσιο, δημιουργήθηκε και το «Κέντρο Βιβλίου και Έπικοινωνίας», του οποίου τα εγκαίνια γίνονται σήμερα. Για να είναι ένας ακόμη πομπός ελπίδος στο χώρο της μείζονος πρωτενούσης και γενικότερα της Ελλάδος: ένα Κέντρο υπευθύνου πληροφόρησης του πνευματικού και πολιτιστικού έργου της Έκκλησίας, των δημιουργικών πρωτοβουλιών, των εμπνεύσεων, της ζωτικότητός της.

Το κτίριο έχει συνολικό όγκο 2.300 κυβ. μέτρα και έμβαδόν 650 τ.μ. Το ισόγειο θα χρησιμοποιηθεί ως βιβλιοπωλείο: στους όρόφους πρώτο και δεύτερο θα γίνονται εκθέσεις ορθόδοξου έντύπου με έμφαση κάθε φορά σ' ένα θέμα. Έτσι, σήμερα αρχίζουμε με

Η τελετή εγκαινιασμού του Κέντρου Βιβλίου και Έπικοινωνίας από τον Μακαριώτατο (14.12.1983).

παρουσίαση εκδόσεων που σχετίζονται με την Ἁγία Γραφή (κείμενα, ὑπομνήματα, στοχασμοί) και με έκθεση παιδικού βιβλίου. Στὴν τελευταία ἐκτίθενται και μερικὰ ζωγραφικὰ ἔργα παιδιῶν, ἀπὸ τὸν σχετικὸ διαγωνισμό που εἶχε προὐ ἐτῶν ὀργανώσει ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία γιὰ τὰ Χριστούγεννα.

Οἱ ἐπόμενοι δύο ὄροφοι προορίζονται γιὰ ἐκθέσεις γενικότερου χαρακτήρος. Εἴμαστε εὐτυχεῖς, διότι οἱ χώροι αὐτοὶ ἐγκαινιάζονται μετ' ἐκθεση κληρικῶν και μοναχῶν καλλιτεχνῶν, ἡ ὁποία ὀργανώνεται ἀπὸ τὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. (Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ὀρθὴ καλλιέργεια τῆς Ἀγιογραφίας ἀξάνεται. Ἦδη ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἔχει ἀποφασισθεῖ ἡ ἴδρυση Σχολῆς Ἀγιογραφίας).

Μετὰ χαρὰ θὰ φιλοξενήσουμε στὸ μέλλον ἐκθέσεις πάνω στὴν ὀρθόδοξη παράδοση, ἰδιαίτερα δὲ σκεπτόμαστε οἱ χώροι αὐτοὶ νὰ διατίθενται σὲ πνευματικὸν δημιουργοῦς τῆς ἐπαρχίας-καλλιτέχνες που μέχρι σήμερα δυσκολεύονται νὰ ἔχουν πρόσβαση στὴν Ἀθήνα. Ὁ τελευταῖος ὄροφος, ἕνα εἶδος ὑπερῶον, ἀφιερώνεται στὴν ὀρθόδοξη ἐξωτερικὴ ἱεραποστολή, στὴ μεταφορὰ τῆς φλόγας τῆς Πεντηκοστῆς (εἰς πάντα τὰ ἔθνη). Ὑπάρχουν ἀκόμη δύο ὑπόγεια. Στὸ πρῶτο πρόκειται νὰ ἀναπτυχθεῖ ἕνα εἰδικὸ τμήμα γιὰ ὀπτικο-ακουστικὸ ὕλικό: δίσκους, κασέτες, διαφάνειες, ταινίες, βίντεο.

Εἶναι προφανές ὅτι βρισκόμαστε στὸ ξεκίνημα και ἀσφαλῶς ὑπάρχουν ἐλλείψεις και σοβαρὰ κενά. Ἐλπίζουμε ὅτι σταδιακὰ θὰ καλυφθοῦν και ὅτι ὁ ἀπλὸς σπόρος θὰ φέρει μεστὸ καρπὸ.

Ὅταν ἀναλογιζόμαστε πόσα ἐμπόδια και δυσκολίες ξεπεράστηκαν αὐτὰ τὰ χρόνια, γιὰ νὰ ἔχουμε τὴ χαρὰ νὰ βλέπουμε σήμερα τὸ καλλιτεχνικὸ αὐτὸ πενταῶροφος κτίριο, ἡ ψυχὴ μας πλημμυρίζει ἀπὸ εὐγνωμοσύνη στὸν Θεὸ γιὰ τὴ συνεχή θαυμαστὴ ἐπέμβαση. (Ἐπὶ τῶ Θεῷ αἰνέσω ῥῆμα, ἐπὶ τῶ Κυρίῳ αἰνέσω λόγον) (Ψαλμ. 55). Και ἀκόμη, εὐχαριστία πρὸς ὄλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐργάστηκαν και κοπίασαν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου, κάτω ἀπὸ τὴν εὐλογία και τὴν ἐνθάρρυνση τοῦ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ.

Εὐχὴ και ὄνειρο ὄλων μας εἶναι αὐτὸ τὸ Κέντρο νὰ γίνῃ σπῆτι κάθε ὀρθοδόξου, χώρος συναντήσεως, γνωριμίας και ἐπαφῆς μικρῶν και μεγάλων, ἄξων μιᾶς γενικότερης πνευματικῆς ζωῆς. Ἐνας τόπος ἐπικοινωνίας, ἀνταλλαγῆς δημιουργικῶν ἰδεῶν, ἐμπνεύσεων και ἐλπιδοφόρων μηνυμάτων, χώρος ἀναπτύξεως μιᾶς «κοινωνίας ἀγάπης» ὄλων τῶν φορέων και μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Χώρος ἐκφράσεως τοῦ δημιουργικοῦ δυναμικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, (πρὸς πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος).

Στὴ συνέχεια τὸ λόγο πῆρε ὁ κ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης, Διευθυντῆς τοῦ Γραφείου Τύπου και Δημο-

σίων Σχέσεων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος εἶπε:

Μακαριώτατε,

Σὰς παρακαλοῦμε νὰ εὐδοκήσετε στὴ συνέχεια νὰ ἐγκαινιάσετε και τὴν Πρῶτη Πανελλήνια Ἐκθεση ἔργων Κληρικῶν και Μοναχῶν Καλλιτεχνῶν, που ἔχει ἀπλωθεῖ στὸν δεύτερο και τρίτο ὄροφος τοῦ Κέντρου αὐτοῦ. Ἡ Ἐκθεση αὐτὴ δὲν τελεῖ ἀπλῶς ὑπὸ τὴν αἰγίδα σας, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἰπῶ ὅτι ὀφείλεται στὴ δικὴ σας ἐμπνευση και πρωτοβουλία. Ἐνθουμῶμαι καλά τὴν ἡμέρα, που μᾶς καλέσατε στὸ γραφεῖο σας στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ μας και μᾶς φέρατε σὲ ἐπαφὴ μετ' ἐμεικούς καλλιτέχνες κληρικούς, που σὰς εἶχαν ἐπισκεφθεῖ προτρέποντας νὰ προβληθεῖ εὐδύτητα τὸ ἔργο τους και ν' ἀναζητηθοῦν και ὄσοι ἄλλοι συνεχίζουν στὶς μέρες μας τὴν καλλιτεχνικὴ παράδοση τοῦ κλήρου και μοναχισμοῦ.

Θὰ ἦταν κοινοτοπία ἀν στεκόμουν σὲ ὄσα πρόσφεραν οἱ κληρικοί και μοναχοὶ μας στὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου, μὰ προὐ πάντων στὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο, ἐκείνη τῆς Τουρκοκρατίας ὄχι μόνο στὸν χώρο τῶν λειτουργικῶν λεγομένων τεχνῶν, ἀλλὰ και γενικώτερα στὴ διαμόρφωση τῆς ἑλληνορθόδοξης παράδοσης και τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτιστικοῦ μας προσώπου. Ἀκόμη κ' οἱ πρωτοπόροι τῆς δημοσιογραφίας, οἱ γεωγράφοι, οἱ μαθηματικοὶ, οἱ εἰσηγητῆς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, μὰ κι ἐκεῖνοι που διέσωσαν τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ πνευματικὴ κληρονομία προέρχονται ἀπὸ τὶς τάξεις τοῦ κλήρου και μοναχισμοῦ.

Ἡ Ἀγιογραφία, ὄστόσο, ὑπῆρξε ὁ τομέας ἐκεῖνος που κατ' ἐξοχὴν εἶναι δημιουργημά τους. Ἐπὶ 1500 γνωστῶν ἀγιογράφων τῆς βυζαντινῆς και μεταβυζαντινῆς περιόδου ὄς τὸ 1821, 400 περίπου βεβαιωμένοι εἶναι ἱερεῖς και μοναχοὶ, κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς οἱ 6 εἶναι ἀρχιερεῖς. Τὰ ὑπόλοιπα ὄνόματα εἶναι κι αὐτὰ ἱερατικά και τὰ πῶ πολλὰ χωρὶς ἐπώνυμο, γεγονός που σημαίνει ὅτι και πάλι πρόκειται γιὰ ρασοφόρους. Ἄλλωστε, οἱ σημαντικώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς Ἀγιογραφίας, ὄπως ὁ Πανσέληνος, ὁ Θεοφάνης ὁ Κρήτης, ἀκόμη κι ὁ θεωρητικὸς τῆς Διονύσιος ἐκ Φουρνῆ τῶν Ἀγράφων ὑπῆρξαν ἱερομόναχοι ἢ μοναχοὶ. Και πρέπει νὰ ποῦμε, — και θὰ τὸ διαπιστώσετε ἀπὸ τὸ ὕψηλό ἐπίπεδο τῆς Ἐκθεσῆς μας —, ὅτι και σήμερα οἱ κληρικοί και μοναχοὶ μας συνεχίζουν τὴν παράδοση τῆς Ἀγιογραφίας μετ' λαμπρὲς ἐπιδόσεις και προσηλωμένοι στὴν παράδοση. Τὸ λέω αὐτό, γιὰτι και τὰ ἀντίγραφα που διατίθενται ἀπὸ τὸ Τμήμα Πανομοιοτύπων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου γίνονται μετ' πλαστικά χρώματα, ἐνῶ ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφία ἀπαιτεῖ ἐπάλληλα στρώματα ἀπὸ τὰ σκοῦρα χρώματα στὰ πῶ ἀνοιχτὰ και χρησιμοποίηση ἄβγυ, γιὰ νὰ ἔχουμε ὄσοστὸ ἀποτελεσμα. Στὸν χώρο τῆς Ἐκθεσῆς θὰ δεῖτε ἕναν ἀγιογράφο μοναχὸ νὰ ἐργάζεται μετ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τρόπο και μετ' τοὺς κανόνες που περιγράφει ὁ Διονύσιος στὴν (Ἐρμηνεία)

Με έκδηλη ικανοποίηση ο Μακ. κ. Σεραφείμ κόβει την ταινία (14.12.1983). Έκατέρωθεν οι Σεβ. Κίτρος κ. Βαρνάβας και Βερροίας κ. Παύλος και ο Γεν. Διευθυντής της Άποστολικής Διακονίας Θεοφιλ. κ. Άναστάσιος.

τον κι ο Κόντογλου στην «Έκφραση» του. «Όπως εργάζονται και στα Άγιογραφεία των Μοναστηριών μας κ' οί μεμονωμένοι κληρικοί ή μοναχοί άγιογράφοι μας.

Στό σημείο αυτό πρέπει ν' αναφέρω τις δυσκολίες, πού αντιμετώπισαμε για την Έκθεση, άφου είναι γνωστό ότι οί βυζαντινές εικόνες φιλοτεχνούνται με παραγγελίες και τά μοναστήρια ή οί άγιογράφοι έχουν στα χέρια τους πρωτόλεια ή ξεφτισμένα παλιά τους έργα κι άλλα πού δέν έκθέτουν, γιατί τά χρησιμοποιούν ως πρότυπα. Παρά ταύτα έχουμε μια πολύ καλή εκπροσώπηση με συμμετοχές κι από τό Άγιον Όρος κι από την Πάμο, πού είναι κέντρα Άγιογραφίας κι από πολλές Ί. Μητροπόλεις, Ί. Μονές κ.λπ.

Άλλά ή Έκθεσή μας δέν περιορίζεται εδώ. Στόν τρίτο όροφο θά δείτε έργα ξυλογλυπτικής, ιεροραπτικής, χειροτεχνήματα (κενήματα), βιβλιοδεσία στό χέρι, έργα πλαστικής (γλυπτά), χειρόγραφα λειτουργικά βιβλία. Είναι όλα πονήματα κληρικών και μοναχών μας, όπως και οί λίγοι αντιπροσωπευτικοί πίνακες πού έκτίθενται, με κοσμικά θέματα, όμως φιλοτεχνημένα με παραδοσιακή τεχνοτροπία. Παρά τόν φόρτο των λειτουργικών και ποιμαντικών τους καθηκόντων, βρίσκουν πάντοτε καιρό για νά ικανοποιούν τις καλλιτεχνικές τους άνησυχίες και μά-

λιστα με αξιόλογα, όπως θά διαπιστώσετε, άποτελέσματα.

Αυτό δέν είναι διόλου παράξενο, άφου ή τέχνη άποτελεί γι' αυτούς και ψυχαγωγία κι άφου επίκεντρο τής ζωής τους είναι ο ναός, τό μεγάλο σχολειό του Γένους και ένας από τους πύο σημαντικούς φορείς τής αισθητικής και καλλιτεχνικής άγωγής του λαού μας. Θα επιθυμούσα ακόμη νά υπογραμμίσω ότι σε όλα τά έργα, ανεξάρτητα από τό βαθμό τής καλλιτεχνικής τους έντέλειας, διακρίνεται προσήλωση και πίστη στην παράδοση, μακριά από ξενισμούς κι έκκοσμηκεύσεις. Είναι ένα παρήγορο σημάδι αυτό για τή σωστή συνέχεια σε ένα τόσο σπουδαίο τομέα του πολιτισμού μας, όπως είναι ή βυζαντινή Άγιογραφία.

Με την εδχή, Μακαριώτατε, ή Πανελλήνια Έκθεση έργων Κληρικών και Μοναχών Καλλιτεχνών νά καταστεί με την εδλογία σας θεσμός και νά εδρυνθεϊ και νά περιλάβει όλους τους Άγιογράφους, πού στερήθηκαν μετά την κατάργηση των Πανελληνίων μιάς άνάλογης πλατειάς προβολής, σας παρακαλούμε νά εγκαινιάσετε την πρώτη αυτή Έκθεσή μας.

Ό Μακ. Άρχιεπίσκοπος Άθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Σεραφείμ ειπε:

«Είμαι ιδιαίτερα συγκινημένος γιατί αξιώνομαι νά εγκαινιάσω σήμερα τό λαμπρόν αυτό έργο.

Εδχομαι τό «Κέντρο Βιβλίων και Έπικοινωνίας» νά καταστεί φάρος πνευματικός για νά φωτίζει την πορεία των ανθρώπων τής εποχής μας.

Άκόμη εδχομαι ή πρωτοβουλία αυτή τής Άποστολικής Διακονίας νά βρει μιμητές νά γίνει άφορμή για την άνέγερση και άλλων παρεμφερών ιδρυμάτων όχι μόνο στην Άθήνα, αλλά και στις Ί. Μητροπόλεις.

Συγχαίρω και εδχαριστώ όλους όσους εργάστηκαν ή συνετέλεσαν στό νά άποπερατωθεϊ τό σύντομα τό λαμπρό αυτό δημιούργημα, ιδιαίτερα δέ τόν Θεοφ. Άνδρούσης κ. Άναστάσιο. Έκφράζω και τή χαρά μου για την Α' Πανελλήνια Έκθεση έργων Κληρικών και Μοναχών Καλλιτεχνών πού θά εγκαινιάσω σε λίγο. Μακάρι νά εξελιχθούν τόσο, ώστε νά αντικαταστήσουν τους ξένους καλλιτέχνες και σύντομα νά έρθει ή ώρα πού θά ιστορούν τους ναούς μας.

Ό Θεός μαζί μας!»

Η έκθεση των Καλλιτεχνών.

Στή συνέχεια, μετά την επίσκεψη και ξενάγηση του Μακαριωτάτου και των λοιπών προσκεκλημένων στόν α' όροφο (όπου ή έκθεση έκδόσεων πού σχετίζονται με την Άγία Γραφή), οί επίσημοι άνέβηκαν στους β' και γ' όρόφους. Έκει είχαν έκτεθεϊ τά έργα όσων μετείχαν στην Α' Πανελλήνια Έκθεση έργων

Κληρικών και Μοναχών Καλλιτεχνών που ώργάνωσε ή Άρχιεπισκοπή Άθηνών υπό την αιγίδα του Μακ. Προκαθημένου.

Έκ μέρους των έκθετών προσφώνησε τον Άρχιεπίσκοπο ο Αίδεσ. κ. Έμμ. Καλαϊτζάκης που είπε:

Μακαριώτατε, Άγιοι Σννοδικοί, Σεβασμιώτατοι, Κυρίες και Κύριοι.

Το καλλιτεχνικό χάρισμα είναι δωρεά του Θεού στον άνθρωπο. Είναι ένα από τα χαρίσματα του Άγιου Πνεύματος.

Στην Έξοδο αναφέρονται τα εξής:

«Και έλάλησε Κύριος προς Μωυσή λέγων· ιδού ανακέκλημαι έξ ονόματος τον Βεσελεήλ τον του Ουρίου τον Ωρ, έξ τής φυλής Ιούδα, και ένέπλησα αυτόν πνεύμα σοφίας και συνέσεως και επιστήμης έν παντι έργω διανοείσθαι και άρχιτεκτονήσαι, εργάζεσθαι το χρυσίον και το άργύριον και τον χαλκόν και την άκινθον και την πορφύραν και το κόκκινον το νηστόν... και τα ληθουργικά και εις τα έργα τα τεκτονικά των ξύλων...» (Έξοδ. λα' 1 κ. έξ.).

Γιαυτό ο καλλιτέχνης και ιδιαίτερα ο κληρικός, ο οποίος άσχολείται με τις λεγόμενες καλές τέχνες, δέν πρέπει ποτέ να υπερφηανεύεται για το καλλιτεχνικό του τάλαντο. Γιατι και αυτό άνήκει στον Θεό. Έχει όμως, ο κληρικός καλλιτέχνης, μια θανμάσια ευκαιρία να προσεύχεται όταν δημιουργεί. Και να ευχαριστεί πάντοτε τον Θεό, για την καλλιτεχνική δωρεά που του παραχώρησε.

Και είναι σε όλους γνωστό ότι ή Έκκλησία μας έχει να επιδείξει στο διάβα της μια δλόκληρη στρατιά

και από κληρικούς και μοναχούς καλλιτέχνες, οι οποίοι με την αδιάλειπτη προσευχή τους δημιούργησαν πολλούς από τους καλλιτεχνικούς θησαυρούς τής Όρθοδόξου Έκκλησίας μας. Οι περισσότεροι μάλιστα από αυτούς είναι άγνωστοι σε μας. Γιατι δέν μας άφησαν ούτε την ύπογραφή τους στα έργα τους. Κι αυτό επειδή δούλευαν μόνο για τον Κύριο, τον δοτήρα τής θείας τέχνης τους.

Βέβαια υπάρχουν και πολλοί κληρικοί και μοναχοί καλλιτέχνες, τους οποίους γνωρίζουμε. Και αυτοί όμως δούλευαν με ταπεινοφροσύνη, με συνεχή προσευχή και με τη γνώση ότι το τάλαντό τους άνήκει στον Θεό.

Σήμερα φυσικά οι καιροί έχουν αλλάξει.

Ο σημερινός παπάς, πολλές φορές και ο μοναχός καλλιτέχνης, ζει σε μια κοινωνία που μαστίζεται από το άγχος, την κερδοσκοπία, τον καταναλωτισμό, τον αποπροσανατολισμό, την καθίζηση των ήθικων αξιών και πολλά άλλα δεινά.

Έτσι ο σύγχρονος παπάς αντιμετωπίζει μεγαλύτερα και ποικιλόμεοοφα ποιμαντικά προβλήματα, στην άσκηση τής ποιμαντικής του διακονίας.

Ο έγγαμος παπάς αντιμετωπίζει, επιπλέον, και τα επίσης μεγάλα και ποικίλα οικογενειακά προβλήματα.

Παρ' όλα αυτά, Μακαριώτατε, υπάρχουν και σήμερα κληρικοί και μοναχοί καλλιτέχνες, που — παράλληλα με τα ποιμαντικά και άλλα καθήκοντά τους—, βρίσκουν τον καιρό να άσχοληθούν και με την καλλιτεχνική δημιουργία. Κι αυτό, για να αξιοποιήσουν το καλλιτεχνικό δώρο του Θεού. Για να προσ-

Έκθεση παιδικού βιβλίου στον 1' όροφο του Κέντρου.

εύχονται και όταν εργάζονται και δημιουργούν καλλιτεχνικά. Για να συνεχίσουν την μεγάλη και λαμπρή καλλιτεχνική Παράδοση της Έκκλησίας μας.

Και η καλύτερη απόδειξη, γι' αυτά που λέω, είναι η σημερινή («Πρώτη Πανελλήνια Έκθεση έργων Κληρικών και Μοναχών Καλλιτεχνών»), η οποία όπως θα διαπιστώσετε συνεχίζει την άνοθευτη καλλιτεχνική Παράδοση της Έκκλησίας μας.

Και είναι γεγονός, Μακαριώτατε, ότι η Έκθεση — που εγκαινιάζεται σήμερα — δεν θα μπορούσε ποτέ να είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την δική Σας βοήθεια και πατρική συμπαράσταση. Γι' αυτό, εμείς οι κληρικοί και μοναχοί καλλιτέχνες, σας ευχαριστούμε για άλλη μια φορά από τα βάθη της ψυχής μας. Ευχαριστούμε ακόμη την Οργανωτική και την Κριτική Επιτροπή⁸ και ιδιαίτερα το Γραφείο Τέπου της Ί. Αρχιεπισκοπής.

Θέλουμε δὲ να Σας διαβεβαιώσουμε, Μακαριώτατε, ότι σήμερα δεν εγκαινιάσατε μόνο την Έκθεση αυτή αλλά και ένα νέο τρόπο ποιμαντικής αναζητήσεως του ποιμανομένου. Γιατί πολλοί κοσμικοί καλλιτέχνες αλλά και ένα μεγάλο μέρος του φιλότεχνου κοινού δεν έχει και πολλούς δεσμούς με την Έκκλησία.

Η ποιμαίνουσα Έκκλησία όμως σήμερα, με την πρωτοβουλία Σας αυτή Μακαριώτατε, κινείται προς αυτούς.

Θα ήθελα, ακόμα, Μακαριώτατε, να σας παρακαλέσω — από μέρους όλων των κληρικών και μοναχών καλλιτεχνών — να συνεχίσετε αυτόν τον θεσμό των Πανελληνίων Εκθέσεων:

— Για να αναθερμάνετε την αγάπη και το ενδιαφέρον του πιστού ελληνικού λαού, προς την καλλιτεχνική Παράδοση της Έκκλησίας μας.

— Για να συναδελφώσετε τους κληρικούς και μοναχούς καλλιτέχνες, τόσο με τους υπόλοιπους καλλιτέχνες, όσο και με το φιλότεχνο κοινό.

— Για να γίνει γρηγορότερα πραγματικότητα η σκέψη Σας, για την ίδρυση και λειτουργία της «Σχολής Λειτουργικών Τεχνών» της Έκκλησίας μας. Και

8. Στην Οργανωτική Επιτροπή μετείχαν οι αρχιμ. κ. κ. Μ. Ξύδας, πρωτοσύγκελλος της Ί. Αρχιεπισκοπής Αθηνών και Γρηγ. Παπουτσόπουλος, γραμματέας της Ί. Συνόδου, οι αιδεσ. πρεσβ. κ. κ. Έμμαν. Καλατζάκης, Σταμ. Σκληρης και Κων. Στρατηγόπουλος και ο κ. Ί. Μ. Χατζηφώτης. Την κριτική Επιτροπή αποτελούσαν οι κ. κ. Κων. Γεωργακόπουλος, άγιογράφος, Ν. Ζίας, βυζαντινολόγος-τεχνοκριτικός, Εδάγ. Μόσχας, ειδ. τεχνίτης Α. Σ. Καλών Τεχνών, Κων. Ξυνοπούλου, λέκτωρ Α. Σ. Καλών Τεχνών και Ί. Μ. Χατζηφώτης, συγγραφέας.

— Για να βοηθήσετε, στο να δοξάζεται — και με τον τρόπο αυτό — το όνομα του χορηγού των φώτων Θεού.

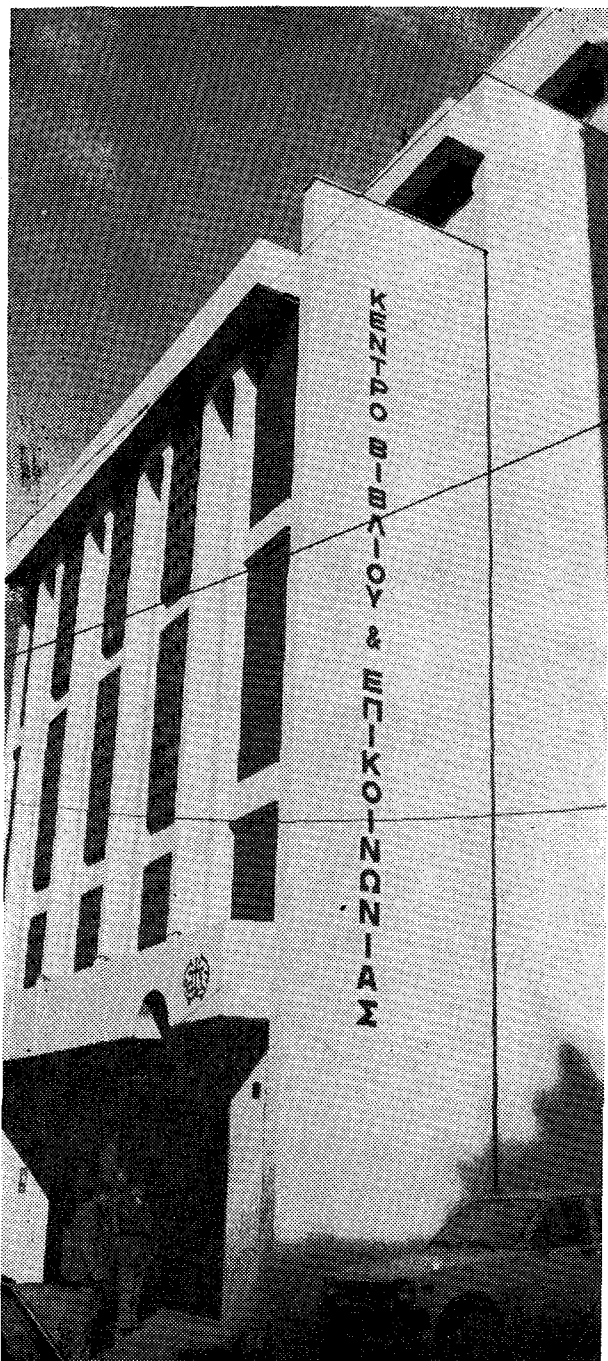
Τελειώνοντας θα ήθελα να μου επιτρέψετε, Μακαριώτατε, να σας προσφέρω ένα μικρό άγιογραφημένο ανάγλυφο, το οποίο σκάλισα προσευχόμενος. Δεχθήτε το παρακαλώ σαν ένα μικρό υϊκό εύχαριστώ, για την πρωτοβουλία Σας αυτή.

Σας ευχαριστώ. Και σας εύχομαι έτη πολλά και εύλογημένα.

Ο Μακ. κ. Σεραφείμ ευχαρίστησε τον π. Έμμανουήλ για το προσφερθέν δώρο και τους καλλιτέχνες για τη συμμετοχή τους, ευχήθηκε δὲ πρόοδο στο έργο τους, ύποσχεθεις κάθε δυνατή βοήθεια.

Στους δύο αυτούς όρόφους είχαν έκτεθει, όμορφα φροντισμένα, συνολικά 111 έργα. Αναλυτικότερα: 11 πίνακες, 8 πεννάκια-σχέδια, 41 εϊκόνες, 11 ξυλόγλυπτα, 8 πέτρες, 4 γλυπτά και 28 χειροτεχνήματα-άμφια. Οί Κληρικοί και Μοναχοί καλλιτέχνες προέρχονταν από την Αρχιεπισκοπή Αθηνών, τις Ί. Μητροπόλεις Αττικής, Δράμας, Μεγάρων και Σαλαμίνας, Νέας Ίωνίας και Φιλαδελφείας, Πατρών, Πειραιώς, Τριφυλίας και Όλυμπίας και Χαλκίδος, την Έκκλησία Κρήτης (Ί. Μητρόπολη Κυδωνίας και Αποκορώνου), το Άγιον Όρος και την Πάτμο, τις Ί. Μονές Αγίου Γεωργίου Ήλίων Αϊδηψού, Προφήτου Ήλιού Βιλλίων, Αγίου Ίωάννου Καρέα, κι ακόμη από το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και την Ί. Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μεγ. Βρεταγνίας.

Στη λαμπρή τελετή παρέστησαν οι Σεβ. Συνοδικοί Μητροπολίτες Τριφυλίας και Όλυμπίας κ. Στέφανος και Γυθείου κ. Σωτήριος (άντιπρόεδρος και μέλος αντίστοιχα του Κ. Δ. Συμβουλίου της Α.Δ.), Σύρου, Τήνου κλπ. κ. Δωρόθεος, Βερροίας και Ναούσης κ. Παύλος, Νέας Κρήνης και Καλαμαριάς κ. Προκόπιος, οι Σεβ. Μητροπολίτες Κίτρους κ. Βαρνάβας, Νικοπόλεως κ. Μελέτιος, οι Θεοφ. Επίσκοποι Εύρίπου κ. Βασίλειος, Άχελώου κ. Εδθύμιος και Αύλωνος κ. Παντελεήμων, ό πρωτοσύγκελλος της Ί. Αρχιεπισκοπής αρχιμ. κ. Μ. Ξύδας, ό ήγούμενος της Ί. Μονής Πετράκη αρχιμ. κ. Χρυσ. Ρουμελιώτης, ό ειδικός σύμβουλος του Ύπουργείου Παιδείας Δρ. κ. Άλέξ. Παπαδερός (μέλος του

Τὸ ἐπιθλητικὸ κτίριο τοῦ Κέντρου, πλήρως ἀποπερατωμένο.

Κ.Δ.Σ.), ὁ Διευθυντὴς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Περι-
οδικῶν Καθηγητῆς κ. Εὐάγ. Θεοδώρου, Καθηγητὴς
καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τὸ Ε.Δ.Π. τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς,
ὁ Διευθυντὴς τῆς «Χριστιανικῆς» κ. Νικ. Ψαρου-
δάκης, πολλοὶ Κληρικοὶ καὶ Μοναχοί, διευθυντές,
τμηματάρχες καὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀποστολικῆς Δια-
κονίας καὶ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὄργανι-
σμῶν καὶ πλῆθος φίλων καὶ ὑποστηρικτῶν τοῦ ἱερα-
ποστολικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

***

Τὴ συγκινητικὴ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων ἐπισφρά-
γισε ἢ ἀποκάλυψη μαρμαρινῆς πλάκας ποῦ ἐντοι-
χίσθηκε στὴν εἴσοδο τοῦ Κέντρου, γιὰ νὰ πληροφο-
ρεῖ ἕσασαί:

«ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ»
ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΝΗΓΕΡΘΗ (1981-83)

«ΠΡΟΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ»
ΕΥΛΟΓΙΑ ΜΑΚ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ. κ. ΣΕΡΑΦΕΙΜ
«ΣΠΟΥΔΗ» ΤΟΥ ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ Α.Δ.
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ κ. κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΣΧΕΔΙΩ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΟΣ Σ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ
ΕΝΕΚΑΙΝΙΑΣΘΗ ΤΗ 14η ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1983

Εἶθε νὰ γίνουιν πραγματικότητα οἱ δραματισμοὶ
ὅσων κοπίασαν γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ «Κέντρου
Βιβλίου καὶ Ἐπικοινωνίας»!

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΛΕΚΚΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Άριθ. { Πρωτ. 224
Διεκπ. 103

Άθήνησι τῆ 24η-1-1984

Έχοντες ὑπ' ὄψει τὴν παράγρ. 2 τοῦ ἄρθρου 19 τοῦ Ν. 590) 1977 «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», δημοσιεύομεν κατωτέρω «Προκαταρκτικὸν Πίνακα» κληρικῶν προταθέντων διὰ τὴν ἐγγραφήν των εἰς τὸν Κατάλογον τῶν πρὸς Ἀρχιερατείαν Ἐκλογίμων καὶ ἐχόντων τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου δριζύμενα προσόντα.

Συμφώνως πρὸς τὴν παράγρ. 2 τοῦ ἄρθρου 20 τοῦ Ν. 590) 1977, κατὰ τῆς ἐγγραφῆς ὑποψηφίου τινὸς ἐκ τῶν κατωτέρω προτεινομένων, δύναται νὰ ἀσκηθῆ παρ' οἰουδήποτε κληρικοῦ ἢ λαϊκοῦ ἐνστασις, ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ὁ προτεινόμενος δὲν διαθέτει τὰ πρὸς Ἀρχιερατείαν οὐσιαστικὰ ἢ τυπικὰ προσόντα.

Ἡ ἐνστασις αὕτη δύναται νὰ ὑποβληθῆ εἴτε πρὸς τὸν οἰκεῖον Μητροπολίτην, εἴτε πρὸς τὴν Ἀρχιεραμματαίαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ τὰ περαιτέρω.

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Τῶν ὑποψηφίων πρὸς ἐγγραφήν εἰς τὸν κατάλογον

τῶν πρὸς ἀρχιερατείαν ἐκλογίμων

α/α	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ	ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΕΙΣ ΗΝ ΑΝΗΚΕΙ
1.	Ἀρχιμ. ΖΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἀθηναγόρας	Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν
2.	» ΜΑΓΚΛΑΡΑΣ Θεόκλητος	Φθιώτιδος
3.	» ΜΑΛΕΒΙΤΗΣ Θεόκλητος	Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν
4.	» ΜΟΥΡΤΖΟΥΚΟΣ Δωρόθεος	Μεγάρων
5.	» ΜΠΙΖΑΟΥΡΤΗΣ Ἰάκωβος	Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν
6.	» ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Ἀθανάσιος	Θεσσαλονίκης
7.	» ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Νικόδημος	Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν
8.	» ΠΑΤΣΑΝΗΣ Διονύσιος	Θεσσαλονίκης
9.	» ΠΑΤΣΙΑΣ Παῦλος	Θεσσαλονίκης
10.	» ΠΟΛΥΖΩΓΟΠΟΥΛΟΣ Θεοδώρητος	Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν
11.	» ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ Νικόλαος	Σύρου
12.	» ΠΥΡΤΣΟΣ Ἀριστόδουλος	Θεσσαλονίκης
13.	» ΣΑΡΟΓΛΟΥ Ἀνθίμος	Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν
14.	» ΣΤΕΝΑΚΗΣ Ἐφραίμ	Ἰδρας
15.	» ΨΙΛΟΠΟΥΛΟΣ Μάξιμος	Σιδηροκάστρου

Ἐντολῆ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ὁ Ἀρχιεραμματοεὺς

Ἀρχιμ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει δεκαετίας.

Ἡ συμπλήρωσις δεκαετίας ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον ἀνόδου τοῦ Μακαριωτάτου Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ ἔδωκεν ἀφορισμὴν, ἵνα πλείοστα μέλη τοῦ Χριστιανισμοῦ πληρωματῶς αὐτῆς, κληρικοί καὶ λαϊκοί, ἐκφράσων πρὸς τὸν ἱκανώτατον καὶ ἐπιδεξιώτατον οὐακοσιφόρον τοῦ σκάφους αὐτῆς τὰ συγχαρητήρια καὶ τὰς εὐχὰς τῶν.

Τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία», συνενοῦν πρὸς ταύτας καὶ τὰς ἰδικὰς του συγχαρητήριους εὐχὰς, εὐχεται, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς δωρῆται εἰς τὸν Μακαριώτατον ἔτη πολλά, σωματικὴν ὑγίειαν, πνευματικὸν σφοδρὸς καὶ θεῖον φωτισμὸν, ἵνα συνεχίσῃ νὰ πηδαλιουχῇ μετὰ συνέσεως τὸ σκάφος τοῦτο ἐν μέσῳ τῶν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων συμπληγμάτων, αἱ ὁποῖαι εἶναι συνεχῆς ἀπειλὴ δι' αὐτό, καὶ μετὰ τὴν ἀδυστάτην κτηνὴν ἡμετέραν, ὅτι «καὶ πάλαι Ἄδου οὐ κατισχύουσιν» τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀσφαλῶς ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη παρατηρηθεῖσα ἀνύψωσις τῆς πνευματικῆς σιάντης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ συνέχισις τῆς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας παρατηρουμένης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἀνοδικῆς πορείας καὶ ἐνισχυτικῆς τοῦ καθ' ὅλον πνευματικῆς, ποιμαντικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἔργου τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ πᾶν Ἱ. Μητροπόλεων εἶναι ἐλπιδοφόρος ἐγγύησις, ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μακαριωτάτου ὡς Πρώτου τῆς τάξεως ἐνοποιήσεως τῶν δυνάμεων καὶ προσπαθειῶν πάντων τῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος θὰ καταστήσῃ ταύτην πρότυπον ζωῆς καὶ ἀκτινοβολούσης Ἐκκλησίας ἐν ὅλῃ τῇ Χριστιανικῇ Οἰκουμένῃ.

Συνένωσις τῶν δυνάμεων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὴν 12ην τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πρωτοσυγγέλλου τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν Πανσο. Ἀρχιμ. κ. Μαξίμου Ξύδα, ἐπραγματοποιήθη ἐν τῷ Γραφείῳ Τύπου καὶ Δημοσίῳ Σχέσεων αὐτῆς ἐκτετατὴ σύσκεψις ἀπιπροσώπων τῶν ὁμῶρων Ἱ. Μητροπόλεων, τοῦ Ἱ. Συνδέσμου Κληρικῶν Ἑλλάδος καὶ χριστιανικῶν ὁργανώσεων καὶ ἄλλων κοινωνικῶν φορέων καὶ συλλόγων μετὰ σκοπὸν τὴν λήψιν μέτρων ἀντιδόσεως ἐναντίον τοῦ ἀντικληρικισμοῦ καὶ ἀνικληρικῶν ρευμάτων, ὅπου ἔχει καταστῆσαι ἐσχάτως τὸν τόπον μας καὶ ἰδίως τοὺς τηλεοπτικοὺς διαύλους, τοὺς κινηματογράφους καὶ τὰ θέατρα.

Τὸ γεγονός προέπει νὰ χαιροισθῇ ὅπως ἰδιαίτερος, διότι, ὡς ἐγένετο γνωστὸν, οὐ μόνον ἐλήφθησαν ἀποφάσεις πρὸς καταπολέμησιν ἀπαραδέκτων ἐκτροχιασμῶν τῆς «καλλιτεχνικῆς» ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο ἐν ἐκ τῶν πρώτων σημαντικῶν θεμάτων πρὸς συνένωσιν τῶν δυνάμεων, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς τελεσφόρον ἀντιμετώπισιν καὶ πολλῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι στρέφονται ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἐσημειώθη διὰ τὴν σύσκεψιν ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου δημοσιογράφου κ. Σπ. Ἀλεξίου, κατὰ τὸ γεγονός τῆς κοινῆς παρουσίας ὅλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν κινήσεων καὶ τῆς διόφωνης ἀποφάσεως νὰ ἀντιδρῶσιν δὲν εἶναι καθόλου «μικρὴ» ὑπόθεσις, ἀνληφθῆ ὑπ' ὅψι πόσες χιλιάδες μέλη διαθιέται, κυρίως νέους καὶ νέες, ποὺ ἡ φωνὴ τους εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ σκεπασθῇ, ὅπως δύσκολο θὰ εἶναι νὰ ἀδιαφορήσουν οἱ ὑπεύθυνοι καὶ οἱ ἀρμόδιοι.

«Βίος τῇ πίστει συμφθέγγεται».

Κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν νέων πρωτοειτῶν φοιτητῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν τιμητικῶν τίμων τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτηρίδος τῆς Σχολῆς εἰς τοὺς τοεῖς Ὁμοτίμους Καθηγητὰς αὐτῆς κ.κ. Ἰωάννην Καρμίρη, Κωνσταντῖνον Μπόννη καὶ Γεωργίου Κορυδαῖον, ὁ Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰωάννης Καρμίρης, ὁμίλησε περὶ τῆς θέσεως καὶ ἀποστολῆς τῆς Θεολογίας καὶ τῶν θεολόγων ἐν τῇ Ὁρθόδοξῃ Θεολογίᾳ.

Οὕτως ὁ διακεκριμένος καὶ σεβαστὸς ὁμιλητὴς, ἀφοῦ ἐτόνισεν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία, ἔχουσα παραδοσιακὸν, πατερικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν χαρακτῆρα, «εἶναι λειτουργία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, δηλαδὴ κατὰ βάσιν εἶναι διακονία ἐκκλησιαστικὴ», ἐπεσήμανεν ὅτι «δὲν ὑπάρχει Ὁρθόδοξος Θεολογία ἐξωεκκλησιαστικὴ ἢ ἰδιαιτικὴ ἢ ὑποκειμενικὴ ἢ ἀκαδημαϊκὴ ἢ ὀρθολογιστικὴ ἢ «θεολογία τῶν καθηγητῶν», κατὰ τὰ προτεσταντικὰ πρότυπα».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὀφείλουν «καὶ οἱ σύγχρονοι ὀρθόδοξοι θεολόγοι νὰ ἀναδεικνύωνται ἀληθεῖς «μάγιστρος» τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἀνθεντικοὶ «διδασκαλοὶ τῆς ἀπαξ παραδοθείσης τοῖς ἁγίοις πίστεως» (Ἰούδα 3), ἐν μέσῳ τοῦ ὀργαναίου μεταβαλλομένου κόσμου, ...ἐπιδεικνύοντες ὀρθοδοξίαν ἕμια καὶ ὀρθοπραξίαν..., «οἷον τὸν λόγον τοῖνδε καὶ τὸν ὑπόπτον» ἐπιδεικνύμενοι, ὡς ἐλέχθη περὶ τοῦ μεγάλου θεολόγου τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Ὁριγένους, καθ' ὅσον πράγματι ὁ τοῦ θεολόγου «βίος τῇ πίστει συμφθέγγεται».

ται», κατὰ τὸν ἕτερον μέγαν θεολόγον τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας Φώτιον».

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ σεβαστοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἰ. Καρμίρη ἐπιβάλλουν νὰ ὑπομνήσωμεν διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων πρέπει νὰ λάβῃ σοβαρῶς ὑπ' ὄφιν τὰς ἐπιανελημμένας προτάσεις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ νὰ καθιερώσῃ ἰδιαίτερον τρόπον εἰσαγωγῆς φοιτητῶν εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς, ἵνα ἐπιτευχθῆ νὰ εἰσέρχωνται εἰς αὐτὰς νέοι ἔχοντες ὡς πρώτην προτίμησιν τὰς Θεολογικὰς σπουδὰς καὶ κατὰ τεκμηρίον τὴν ἀπαιτουμένην εἰδικὴν κλίσιν καὶ κλήσιν. Μόνον ὑπὸ τιαύτας προϋποθέσεις εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηται τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Καρμίρη προβαλλόμενον ἰδεώδες.

Ἐνσάρκωσις τοῦ βιβλικοῦ ἰδεώδους.

Ἡ εἰδησις, ὅτι πλήρης ἡμερῶν ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον ἡ Εὐφροσύνη Π. Μπρατσιώτου συνεκίνησε βαθύτατα τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ θεολογικοὺς κύκλους τῆς πατρίδος μας. Αἰτία τῆς συγκινήσεως αὐτῆς ὑπῆρξεν οὐ μόνον ἡ προσωπικότης τῆς ἐκ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ οὐράνια μεταστάσης, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὴ εἶχε καταστήσει ἐπιβλητικὴν τὴν παρουσίαν της εἰς τοὺς κύκλους αὐτοὺς ἀφ' ἑνὸς ὡς ἀδελφὴ τοῦ γνωστοῦ τοῖς πᾶσι ἀειμνήτου κορυφαίου Καθηγητοῦ Παναγιώτου Τρεμπέλα, ἀφ' ἑτέρου ὡς σύζυγος τοῦ ἐξ ἴσου γνωστοῦ τοῖς πᾶσι ἀειμνήτου Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Παναγιώτου Μπρατσιώτου καὶ τρίτον ὡς μήτηρ τοῦ διακεκοιμένου Καθηγητοῦ κ. Νικολάου Μπρατσιώτου καὶ ἄλλων ἐκλεκτῶν τέκνων.

Καὶ ὑπὸ τὰς τρεῖς ταύτας ιδιότητας ἢ ἐν Κυρίῳ κοιμηθεῖσα εὐγενεσιάτῃ δέσποινα ὑπῆρξε φωτεινὸν πρότυπον. Ἡ θαθεῖα καὶ ἐν ἔργοις ἐκδηλουμένη πίστις της· ἡ κατὰ τὴν περίοδον ἀλλεπαλλήλων θλίψεων ἀκινετόβλος ὑπακομὴ της· ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὑποδειγματικῶς ἱερούργει ἐν τῇ «κατ' οἶκον ἐκκλησίᾳ» ἢ ἀπεραιότης, εὐθύτης καὶ σταθερότης τοῦ χαρακτήρος της· ἡ ἀλτροῦσιτικὴ καὶ φιλανθρωπικὴ δραστηριότης της· ὁ ἱεραποστολικὸς ζήλος της· ἡ ἰκανότης πρὸς παροχὴν —εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας της καὶ εἰς τοὺς γνωστούς της— τῆς καταλλήλου συμβουλῆς κατὰ τὴν κατάλληλον σιγῆν καὶ ὅ καθ' ὅλου πλοῦτος τῶν θεοσδοτῶν χαρισμάτων της συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἐνσαρκώσῃ πλήρως τὸ βιβλικὸν ἰδεώδες τῆς «σοφῆς γυναικός», ἢ τῆς «οἰκοδομεῖ οἶκους», εἶναι «τιμιωτέρα λίθων πολυτελῶν» καὶ «στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς», εἰς τρόπον ὥστε νὰ «θαροῖ ἐπ' αὐτῇ ἢ καρδίᾳ τῶν ἀνδρῶν αὐτῆς», ὅσον καὶ τῶν ἀδελφῶν καὶ τέκνων αὐτῆς, πᾶ ὅποια, ὡς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, «ὡς νεφάρτα ἐλαίων κύκλω τῆς ἰσπέξης» ἀναπύσσονται ὑπὸ «παιδείᾳ» ἢ «λόμους μητρὸς».

Ἡ μνήμη της ἔσται αἰωνία.

Ἡρωϊσμός καὶ Νοσηλευτικὴ.

Δεδικαιολογημένως ἐξήγηθ' ὑπὸ τοῦ Τύπου ἡ πρωτοβουλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμονος νὰ ὀργανώσῃ λίαν ἐπιτυχῶς ἐν τῇ Συμπραταευσῇ Ἐπιμορφωτικῶν Σεμιναρίων Ἀδελφῶν Νοσοκόμων μὲ θέμα «Ἡ νοσηλευτικὴ στὴ σύγχρονη κοινωνία». Ἐκατοντάδες ἀδελφῶν νοσοκόμων παρηκολούθησαν αὐτὸ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἔλαβον τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως κατὰ τὴν ἐναρκηθίρον σχετικὴν Θεῖαν Λειτουργίαν, ἣ ὅποια ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Θεσσαλονίκης ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγίου Δημητρίου.

Τὸ Σεμινάριον τοῦτο κατέστησε συνειδητὸν εἰς πᾶς μετασχούσας αὐτοῦ Ἀδελφάς, ὅτι τὸ δύσκολον ἔργον τῶν ἀπαιτεῖ ἰσχυρὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ χριστιανικὸν ἠρωϊσμόν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου λίαν διαφοριστικὸν εἶναι τὸ ἐξαιρετικὸν ἔργον τῆς Διευθυνούσης Ἀδελφῆς τοῦ Θεραπευτηρίου «Εὐαγγελισμός» Δρος Βασιλικῆς Α. Δανάρα, ὅπερ ἔχει ἐκδοθῆ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡρωϊσμός καὶ Νοσηλευτικὴ». Πρόκειται περὶ μεταφράσεως τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Heroism as a Nursing Value» διδακτορικῆς διατριβῆς της, ἣτις ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Τμήματος Νοσηλευτικῶν Σπουδῶν τοῦ Teachers College ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Κολομβία τῆς Ν. Ὑόρκης. Ἐν αὐτῷ ἔργῳ τοῦτω σημεῖοῦται χαρακτηριστικῶς ὑπὸ τῆς συγγραφῆς: «Ἡ διδασκαλία τῆς Κ. Διαθήκης προσφέρει εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς Νοσηλευτικῆς τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην, ἣ ὅποια προϋποθέτει καὶ καλλιεργεῖ ἠρωϊσμόν. Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη εἶναι πλήρης, ἀμετάδελτος, ἀγνή, ἀνιδιαιτελής, καλλιεργοῦσα τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ προσφερομένη εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀδιακρίτως, ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη εἶναι ἠρωϊκὴ ἀγάπη. Ἡ Νοσηλευτικὴ ἀνευ ἀγάπης εἶναι κενή, ψυχρὰ καὶ τελείως τεχνικὴ. Δὲν βοηθεῖ τὸν νοσηλευόμενον ἄνθρωπον, εἶναι ἀδιάφορος καὶ ἀπόσωπος. Διὰ τὴν Ἀδελφὴν, ἣ ὅποια σπερεῖται ἀγάπης, ἡ Νοσηλευτικὴ εἶναι ἔργον χειρωνακτικὸν καὶ ἐξαντλητικόν, ἔργον ἀπλῆς ρουτίνας· εἶναι ἀτελείωτος κόπος καὶ μόχθος, ἀνευ τοῦ αἰσθήματος ἐκπληρώσεως ἔργου».

Εὐχόμεθα, ὅπως πικνωθοῦν αἱ φάλαγγες τῶν Ἀδελφῶν Νοσοκόμων, αἱ ὅποια θὰ ἐμφορῶνται ὑπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ.

Ἡ διάθεσις τῶν ἐσόδων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Δημητριάδος δι' ἑνὸς καλλιτεχνικωτάτου φυλλαδίου ἐκ 12 σελίδων, πλήρους ἐγγράμων φωτογραφιῶν, δίδει ἀποστομωτικὴν ἀπάντησιν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι σκοπίμως ἢ καὶ ἐξ ἀγνοίας, πιστεύουν, ὅτι «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι πάμπλουτη, μὲ ἀδύνατον πόρους καὶ ἀνεξέλεγκτην περιουσίαν».

Ὡς ἀνφέρεται ἐν τῷ φυλλαδίῳ, ἡ Ἱ. Μητρόπολις αὕτη, ἐφ' ὅσον ἡ μικρὰ ἀκίνητος περιουσία αὐτῆς

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ίερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών

Ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Σεραφείμ, κατά τον μήνα Δεκέμβριο π.έ.:

— Έ τ έ λ ε σ ε την Θ. Λειτουργίαν: την 4ην εις τὸν Ἱ. Μητροπολιτικὸν Ναὸν Ἀθηνῶν, τὴν 6ην εις τὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ναὸν Ἀγ. Νικολάου - Χαλανδρίου, τὴν 15ην εις τὸν ἑορτάζοντα Ἱ. Ναὸν Ἀγίου Ἐλευθερίου - Γκύζη, συμπαραστατούμενος ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Μελετίου, τὴν 25ην εις τὸν Ἱ. Μητροπολιτικὸν Ναὸν Ἀθηνῶν, συμπαραστατούμενος ὑπὸ τῶν Θεοφ. Ἐπισκόπων Εὐδρίτου κ. Βασιλείου, Ἀχελώου κ. Εὐθυμίου καὶ Αὐλώνας κ. Παντελεήμονος.

— Π ρ ο ε σ τ η τὴν 13ην τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀγιασμοῦ ἐπὶ τοῖς ἑγκαινίοις τοῦ Β΄ Νεανικοῦ Κέντρου τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν παρὰ τῷ Ἱ. Ναῷ Μεταμορφώ-

σεως Σωτήρος - Πλάκας, τὴν 14ην τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀγιασμοῦ ἐπὶ τοῖς ἑγκαινίοις τοῦ «Κέντρου Βιβλίου καὶ Ἐπικοινωνίας» τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος (Καπλανῶν 6 καὶ Σίνα), εἶτα δὲ ἐνεκαίνιασεν ἐν τῷ αὐτῷ Κέντρῳ τὴν Α΄ Πανελλήνιον Ἐκθεσιν Κληρικῶν καὶ Μοναχῶν Καλλιτεχνῶν, τὴν 18ην εις τὸν Ἱ. Μητροπολιτικὸν Ναὸν Ἀθηνῶν ἐπιμνημοσύνου δεήσεως ὑπὲρ τῶν Καλαβρυτινῶν Μαρτύρων, συμπαραστατούμενος ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καλαβρυτῶν κ. Ἀμβροσίου, τὴν 21ην εις τὸν Ἱ. Ναὸν Ἀγ. Λαζάρου Α΄ Κοιμητηρίου Ἀθηνῶν τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας τοῦ ἀειμνήστου Ἀστερίου Νταῆ, ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, τὴν 30ὴν τῆς ἀκολουθίας ἐπὶ τῇ κοπῇ τῆς βασιλοπίττας κατ' ἀρχὴν μὲν ἐν τῷ Συνοδικῷ Μεγάρῳ, εἶτα δὲ ἐν τῇ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν.

— Ἡ ὑ λ ό γ η σ ε τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου: τὴν 17ην εις τὸν Ἱ. Ναὸν Ἀγίας Σοφίας - Ν. Ψυχικοῦ τοῦ κ. Δημ. Τσίτσικα μετὰ τῆς δ. Χρυσ. Μαστροκόλου, τὴν 18ην εις

δὲν εἶναι παραγωγική, ὡς κύριον ἔσοδον ἔχει ὅτι προσφέρουν οἱ πιστοί. Τὸ ἔσοδον ποῦτο, μετὰ τὴν διὰ τῆς φορολογίας σημαντικὴν ἐλάττωσίν του, διαπίθεται διὰ τὰς διαφόρους πτυχὰς τοῦ ἱεροαποστολικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἔργου. Οὕτω ἐξ αὐτοῦ χρηματοδοτοῦνται τὰ «Σπίνια Γαλήνης τοῦ Χριστοῦ», τὰ Μαθητικά Οἰκοτροφεία, ἡ Σχολὴ Κωφαλάων παιδιῶν, ἡ Ἐπαγγελματικὴ Σχολὴ Κωφαλάων, ἡ συντήρησις ἀπόρων, τὸ Κέντρον συμπαραστάσεως οἰκογενείας, ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα μελλονύμφων - νεονύμφων, ἡ Ἱεροαποστολή, ἡ συμπαραστάσις εις τοὺς φυλακισμένους, τὸ Γραφεῖον ἐνδύσεως ἐργασίας, αἱ ὑποτροφίαι εις μαθητὰς καὶ φοιτητὰς, τὰ προγράμματα παροχῶν εις ἀσθενεῖς καὶ ἀποστολῆς αὐτῶν εις τὸ ἐξωτερικόν, ἡ ἐκπαίδευσις στελεχῶν, ὁ ἀντιαιρετικὸς ἀγὼν, τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Λύκειον, ἡ Σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τὸ Πνευματικὸν Κέντρον καὶ αἱ δραστηριοτήτες του, ἡ συντήρησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν γραφείων καὶ ἰδρυμάτων, αἱ ἐκδηλώσεις πρὸς τιμὴν ἐπιστημονικῶν ομάδων, τὰ Νεανικά Κέντρα τῶν ἐνοριῶν, αἱ Ἐνοριακαὶ Βιβλιοθήκαι, ἡ ἀνέγερσις, ἐπισκευὴ καὶ λειτουργία ἰ. ναῶν καὶ μονῶν, ἡ συμπαραστάσις εις τὸν προβληματισμὸν τῆς νεολαίας, ἡ Χριστιανικὴ Νεολαία (ΧΝΕΔ), ἡ ὁργάνωσις διαλέξεων διὰ μαθητὰς, ἡ τιμητικὴ ἐκδήλωσις διὰ φοιτητὰς, ἡ διοργανώσις ψυχαραγωγικῶν ἐκδηλώσεων ἢ ἀθλητικῶν συναντήσεων ἢ καλλιτεχνικῶν εὐκαιριῶν, ἡ λειτουργία κατασκηνώσεων, ἡ ἔκδοσις ἐφημερίδος, νεανικοῦ περιοδικοῦ, φυλλαδίων κ.λπ.

Ἐπειδὴ ἡ διάθεσις τῶν ἐσόδων καὶ τῶν λοιπῶν Ἱ. Μητροπόλεων γίνεται διὰ τὴν ἀνάπτυξιν παρομοίων ἐκδηλώσεων καὶ δραστηριοτήτων, θὰ ἦτο ὠφέλιμον, ἐὰν πᾶσαι αἱ Ἱεραὶ Μητροπόλεις διὰ παρομοίων εὐνοσιῶν καλλιτεχνικῶν φυλλαδίων διεφύ-

τιζοῦν τὸ Χριστιανικὸν ποίμνιον διὰ τὸ πῶς διατίθενται αἱ προαιρετικαὶ εἰσφοραὶ του πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν.

Πρὸς προστασίαν τῆς οἰκογενείας.

Τὸ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Συλλόγου «Μ. Βασιλείου» συγκληθὲν ΚΔ΄ Συνέδριον Ἐκπαιδευτικῶν, ἀσχοληθὲν περὶ τὸ θέμα «Ἡ οἰκογένεια βασικὸς παράγων ἀγωγῆς πρὸς κοίτους καιροὺς μας», ἐξέδωκε ψήφισμα, ἐν τῷ ὁποίῳ, ἐκπὸς τῶν ἄλλων, ζητεῖται, ὡς πρὸς τὰ νομοθετήματα, πρὸς ἀφορρὴν τὴν οἰκογένεια, συντάσσονται καὶ ψηφίζονται μὲ πολλὴ ὑπευθυνότητα καὶ σύμφωνα πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐλληνικῆς καὶ ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ ἠθικῆς».

Ὡσαύτως διὰ τοῦ αὐτοῦ ψηφίσματος ζητεῖται ἡ σταματήσις ἢ προσπάθεια ὠρισμένων παραγόντων ὅπως διαβρωθῆ ἡ Παιδεία καὶ ἀποπροσανατολισθῆ ἰδεολογικὰ ἢ μαθητιῶσα νεολαία, μὲ τὴν κυκλοφορίαν σιὰ σχολεῖα ἢ ἀκόμα καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν θεωριῶν ἀθεϊστικῶν, ὑλιστικῶν καὶ ἀπεθνικῶν, καταδικασμένων πρὸ πολλοῦ ἀπὸ τὴν ὀγιῆ διάνοση καὶ τὴν ἀληθινὴν ἐπιστήμην. Εἰδικώτερον ζητεῖται ὡς ἀποσυρθοῦν ὠρισμένα ἐγχειρίδια ἀπαράδεκτα ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό τους».

Εἶναι περὶ τὸν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τὰ δεδικαιολογημένα αἰτήματα ταῦτα δεόν νὰ τύχουν τῆς δεούσης προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων. Εἶναι καιρὸς νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀντίστροφος μέτροις διὰ τὴν προστασίαν τὴν ὑποστηρηθῆ ἢ κοίσις «μὲ τὴν ἐπιμωρῆσιν καὶ πάλιν, σὺς δομῆς καὶ τὴ λειτουργία τῆς οἰκογενείας, τῶν χριστιανικῶν ἀξιών».

τόν 'Ι. Ναόν Παμμ. Ταξιαρχών - Πεδίου Άρεως του κ. Χρήστου Τίκα μετά της δ. Άννης Κουτσοπούμα, την 26ην εἰς τόν 'Ι. Ναόν Άγίου 'Ιωάννου - ὁδοῦ Βουλαγμένης του κ. Γεωργίου Νίκα μετά της δ. Φωτεινῆς Καραμίντζου.

— Π ρ ο ῆ δ ρ ε υ σ ε ι: τὴν 7ην, 8ην, 9ην, 13ην καὶ 14ην τῶν συνεδριάσεων τῆς Δ.Ι.Σ., τὴν 8ην τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ο.Δ.Ε.Π., τὴν 9ην τοῦ Κεντρικοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς Άπ. Διακονίας, τὴν 14ην τῆς Κ.Ε. τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος, τὴν 23ην τοῦ Δ.Σ. τοῦ Φιλανθρωπικοῦ 'Ιδρύματος «Προστασία Μητρικῶν Ἔργων, Σταμάτης καὶ Ἑλένη Βαφειαδάκη», τὴν 28ην τοῦ Δ.Σ. τῆς Σιβιτανίδειου Δημοσίας Σχολῆς Τεχνῶν καὶ Ἐπαγγελματιῶν.

— Σ υ μ μ ε τ ε σ χ ε ι: τὴν 21ην τῆς συνεδρίας τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος.

— Π α ρ η κ ο λ ο ῦ θ η σ ε ι: τὴν 18ην εἰς τὸ Πολεμικὸν Μουσεῖον τὸ Φιλολογικὸν Μνημόσυνον ἐπὶ τῇ συμπληρωσῇ τεσσαρῶντα ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τῶν Καλαβρυτινῶν Μαρτύρων.

— Π α ρ ἔ θ ε σ ε ι: τὴν 1ην εἰς τὴν ἐν Ψυχικῷ Ἀρχιεπισκοπικῇ οἰκίᾳ γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Γέροντος Ἀμερικῆς κ. Ἰακώβου.

— Ἐ δ ε ξ ι ῶ θ η ι: τὴν 29ην εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός» τὰ τέκνα τῶν ἱερέων, ἱεροφαλτῶν καὶ νεοκώρων τῆς 'Ι. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ διένειμε αὐτοῖς πλούσια δῶρα ἐπὶ τῷ Νέφ Ἔτει.

— Ἐ δ ἔ χ θ η ι: Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κληρικοὺς τῆς 'Ι. Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐπιτροπὰς καὶ μεμονωμένα ἄτομα.

Ἱερά Μητρόπολις Κίτρους

Εἰς τὴν Κοινότητα Σβορώνου, πλησίον τῆς Κατερίνης, ἐπραγματοποιήθη μία ἔξοχος καὶ πολὺ ἐκφραστικὴ δημοσία ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τοῦ τ. Ἐφημερίου τῆς Κοινότητος ἱερέως Παναγιώτου Φουρνιάδη, συνταξιούχου ἀπὸ τινῶν ἐτῶν. Ὁμοφώνως τὸ Κοινοτικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ τιμηθῇ μὲ χρυσοῦν Σταυρὸν ὁ σήμερον 85χρονος αὐτὸς ἱερεύς, ὁ ὁποῖος ἐπὶ 50 καὶ πλέον χρόνια ὡς ἐφημέριός των, μὲ τὴν βαθειὰν πίστιν του, τὴν ἀπόλυτον ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀνιδιοτέλειάν του καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν λαόν, εἰργάσθη ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν προκοπὴν τοῦ ποιμνίου του εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς, τὸν θρησκευτικόν, τὸν πολιτιστικόν, τὸν κοινωνικόν.

Ἡ τελετὴ ἔγινε εἰς τὸν μεγάλον ἐνοριακὸν Ναὸν τῆς Κοινότητος, τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον, τὴν 17ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου, ἀμέσως μετὰ τὴν πανηγυρικὴν Λειτουργίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐλειτούργησεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κίτρους κ. Βαρνάβας καὶ παρευρέθησαν ὅλαι αἱ τοπικαὶ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ Ἀρχαί, μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν Νομάρχην Πιερίας κ. Μαρίαν Ἀρσένη, καὶ χιλιάδες λαοῦ. Ὁ Σεβασμιώτατος εἰς δυναμικὴν ὁμιλίαν του ἐξῆρε τὸ ἔργον τοῦ τιμωμένου ἱερέως καὶ ὑπεγράμμισεν ὅτι ἡ γενικὴ ἀναγνώρισις του καὶ ἡ ὁμόφωνος σχετικὴ ἀπόφασίς τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου Σβορώνου ἀπο-

τελεῖ ἐκφρασιν δικαίας καὶ ἐπιβεβλημένης τιμῆς τόσοσιν διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως ὅσον καὶ δι' ὅλον τὸν ἱερόν Κλήρον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἡ πολυδιάστατος εὐεργετικὴ προσφορὰ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ σήμερον δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ ἀμφισβητηθῇ. Ἐπειτα ὁμιλήσας ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος κ. Ἀθανάσιος Μυρσίνης καὶ μὲ ἀδρὰς γραμμὰς παρουσίασε τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως, πρὸ παντὸς εἰς δυσκόλους καὶ κάποτε ἀγωνιώδεις περιστάσεις. Ἐν συνεχείᾳ ἡ κ. Νομάρχης ἐπέδωσε τὸ ψήφισμα τῆς Κοινότητος εἰς περγαμνῆν, ἀπευθύνασα θεομὰς προσωπικὰς εὐχὰς, ὁ δὲ Σεβασμιώτατος ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὸν Χρυσοῦν Σταυρὸν καὶ τὸν ἠσπάσθη μὲ τιμὴν καὶ ἀγάπην.

Ἡ ὥραία καὶ συγκινητικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση, προσλαμβάνουσα ἰδιαίτεραν σημασίαν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἐκλείσει μὲ δεξιῶσιν μέσα εἰς ἀτμόσφαιραν αἰσθημάτων εὐλαθείας καὶ τιμῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τὴν ὁποίαν σήμερον τοιαῦτα σπάνια δημόσια ἐκδηλώσεις εἶναι πράγματι πολυσημαντοὶ καὶ γενικώτερον ὠφέλιμοι.

Ἱερά Μητρόπολις Κορίνθου

Ὁ ἀντιαιρετικὸς ἀγῶνας στὴ Μητρόπολιν Κορίνθου, ἐναντία στὴ σκληρυμένη τελευταία συμπεριφορὰ, ἰδιαίτατα τῶν Χιλιαστῶν, ἔχει κορυφωθεῖ. Μετὰ τὰ εἰδικὰ Σεμινάρια, σὲ ὁμάδες κληρικῶν καὶ λαϊκῶν καὶ τίς κατὰ μῆνα μνημιαῖες συνάξεις, γιὰ τὸν πληρέστερον καταρτισμὸ τῶν Ἐφημερίων σὲ ἀντιαιρετικὰ θέματα ἀπὸ εἰδικούς, μὲ ἐντολὴ τοῦ Μητροπολίτη Κορίνθου κ. Παντελεήμονος ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ καιροῦ ἡ δυναμικὴ παρουσία τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου, σὲ μιὰ κυρίως προσπάθεια διαφώτισης τῶν πιστῶν, πάνω στὴ λαθεμένη πίστη τῶν αἰρετικῶν. Φυσικὰ στὸν ἀντιαιρετικὸ ἀγῶνα ἐντάσσεται καὶ ἡ στενὴ παρακολούθησις τῶν Χιλιαστῶν, ἀπὸ εἰδικῆς ὁμάδος, ὅσον ἀφορᾷ στὸν παράνομο προσηλυτισμὸ.

Πέρα ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ καὶ ὁμαδικὴ διαφώτιση, προγραμματίστηκαν καὶ δόθησαν διαλέξεις σὲ πόλεις καὶ χωριά, μὲ τὴν ἀρχὴ δὲ τοῦ νέου ἔτους καὶ καθ' ὅλη τὴν ἐτήσια διάρκειαν θὰ πραγματοποιηθοῦν ἐξορμήσεις καὶ διαλέξεις σὲ ὅλες τίς πόλεις καὶ τὰ χωριά τῆς Κορινθίας.

Σημειώνουμε τὰ ὅσα μέχρι τώρα ἔγιναν ἢ θὰ γίνουν:

Τὴν 20ῆ Νοεμβρίου, δόθηκε διάλεξις στὴν πόλιν τῆς Νεμέας, πού τὴν παρεκολούθησε πλήθος κόσμου καὶ ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, μὲ θέμα: «Ἡ Αἵρεσις τῶν Χιλιαστῶν ἢ Ἰεχωθάδες».

Τὴν 11η Δεκεμβρίου δόθηκε διάλεξις στὴν πόλιν τοῦ Κιάτου, μὲ θέμα «Τὸ Αἰρετικὸν Κατέναντι».

Τὴν 19η Δεκεμβρίου δόθηκε διάλεξις στὴν πόλιν τοῦ Δερβενίου μὲ θέμα: «Γκουρού: θεοὶ καὶ ἐπιχειρήσεις».

Ἡ 18η Δεκεμβρίου εἶχε ὀρισθεῖ ἡμέρα προσευχῆς γιὰ τοὺς «πεπλανημένους». Τελέσθησε στὸ Μητροπολιτικὸ Ναὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Κορίνθου Ὀλονύκτιος Ἀκολουθία, μὲ παγκορινθιακὸ χαρακτῆρα, μὲ συμμετοχὴ ὄλων σχεδὸν τῶν Κληρικῶν τῆς Ἐπαρχίας καὶ τοῦ Συλλόγου Ἱε-

ροφαλιών Κορινθίας. Κατ' αυτήν ο Μητροπολίτης κ. Παντελεήμων, μίλησε επίκαιρα.

Τυπώνονται κατατοπιστικά αντιαιρετικά φυλλάδια, που μοιράζονται από σπίτι σε σπίτι σ' όλη την Κορινθία.

(Άπό τό Γραφείο Τύπου τής 'Ι. Μητροπόλεως)

Ίερά Μητρόπολις Μεσσηνίας

Μετά πιερίας πολλής πληροφόρηθη ή Ίερά Μητρόπολις Μεσσηνίας τήν πρόσφατον άπόφασιν περί ίδρύσεως γυμναστικού κέντρου εις τό γνωστόν ξενοδοχείον τής παραλίας Βελίκας, τό όποιον μάλιστα φέρει κατά σχήμα όξύμωρον τό όνομα του Άγίου Αύγουστίνου, ή διδασκαλία του όποίου είναι άθάνατον άριστούργημα μετανοίας μετά δακρύων και ιερās συντριβής. Είναι δέ ή δευτέρα φορά, και μάλιστα έν όψει έορτασμού τών μεγάλων έορτών τών Χριστουγέννων, κατά τήν όποίαν άποφασίζεται ή ίδρυσις αυτού του κέντρου, χωρίς καθόλου νά λαμβάνεται ύπ' όψιν ή αντίθετος άποψις τής Έκκλησίας δια τήν μη ίδρυσιν τοιούτων γυμναστικών κέντρων.

Ή Τοπική Έκκλησία τής Μεσσηνίας, δια του Ποιμενάχου της, επί 6 έτη μέχρι τώρα, ήγωνίσθη νά μη συμπεριληφθή ή Μεσσηνία εις τόν κατάλογον τών περιοχών εις τās όποιās θά έγκαθίσταντο οι άνθρωποι του γυμνασμού, αυτού δηλαδή του συστήματος ζωής και έμφανίσεως εθρικομένης έκτός τών πανανθρωπίνως παραδεδεγμένων κανόνων ήθους, και μάλιστα και κυρίως, έκτός του ήθικου νόμου του Εύαγγελίου του Χριστού.

Δέν τυγχάνει προσοχής ή φωνή τής Έκκλησίας, κατά του γυμνασμού, όπως και εις άλλας περιπτώσεις. Άλλά ή φωνή αυτή τής Έκκλησίας θά ήτο μεγάλο λάθος νά θεωρηται φωνή τών λειτουργών της, δια νά μη λαμβάνεται ύπ' όψιν, κατά τήν σύγχρονον νοοτροπίαν. Ή φωνή αυτή, είναι φωνή και έντολή του ήθικου νόμου του Θεού, τόν όποιον οι λειτουργοί τής Έκκλησίας του τόν έξαγγέλλουν και τόν ύπενθυμίζουν πάντοτε, καθ' ήν έχουσι έκ τής αποστολής των Ιερών ύποχρέωσιν.

Είναι γεγονός ότι, άν τό θέμα τής έγκαταστάσεως γυμναστικών δέν έμεινεν εις τήν κρίσιν και άπόφασιν έλαχίστων, αλλά έξέφραζεν επ' αυτού γνώμην τό σύνολον του λαού τών περιοχών συζητουμένης έγκαταβιώσεως γυμναστών, τότε μάλλον πυθθενά δέν θά εύρίσκετο περιοχή δι' αυτούς, και μάλιστα εις τήν εύσεβή Μεσσηνίαν.

Ή Ίερά Μητρόπολις Μεσσηνίας εις τήν Άνακοίνωσιν αυτής τήν όποίαν έκαμεν δια του Τοπικού Τύπου τής 24.4.1983, έξέφρασε τήν άποψιν, ότι «πρός χάριν του Μεσσηνιακού φιλοτίμου» δέν πρέπει νά γίνη γυμνασμός έν τή Μεσσηνία. Θέλει νά πιστεύη άκόμη ότι, τελικώς, δέν θά γίνη γυμναστική έγκατάστασις εις τήν παραλίαν τής Βελίκας, ή εις άλλην περιοχήν τής Μεσσηνίας. Πιστεύει ότι θά εύρεθί τρόπος νά μη δακτυλοδεικτείται ή Μεσσηνία ως γυμναστικών καταφύγιον. Είναι δέ πανθομολογούμενον ότι, δια τόν ένα ή δια τόν άλλον λόγον, δέν είναι δυνατόν νά έμφανισθί ή πιερία άναριθμήτων χριστιανών τής Ίεράς

Μητροπόλεως δια τήν έπιμονήν έγκαταστάσεως γυμναστών εις τήν περιοχήν της. Έν τέλει, ή Ίερά Μητρόπολις, δια του Ίεράρχου της, θά συνεχίση τήν προσπάθειαν έξευρέσεως νομίμου τρόπου άποτροπής έγκαταστάσεως τοιούτου κέντρου γυμναστών εις τήν περιοχήν της.

Ίερά Μητρόπολις Πειραιώς

Ο Σεβ. Μητροπολίτης Πειραιώς κ. Καλλίνικος, ως εκπρόσωπος τής Ίεράς Συνόδου, έλαβε μέρος εις σύσκεψιν ή όποία έπραγματοποιήθη εις τό Δημαρχείον Πειραιώς. Συμμετείχον οι Νομάρχαι Πειραιώς και Α' Διαμερίματος Άττικής, Δήμαρχοι και εκπρόσωποι του Ύπουργείου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος. Θέμα τής συσκεψεως ύπήρξεν ή δημιουργία νέων Νεκροταφείων εις τό Λεκανοπέδιον τής Άττικής.

Ο Σεβασμιότατος ύπεστήριξε τήν άποψιν ότι τά νέα Νεκροταφεία τά όποία θά δημιουργηθούσι πρέπει νά άνήκουν εις ομάδας Δήμων που νά συμπίπτουν με τά όρια τής αυτής Μητροπόλεως.

— Κατόπι προσκλήσεως του Σεβ. κ. Καλλίνικου ο Βούλγαρος Ορθόδοξος Μητροπολίτης Βράτσης κ. Καλλίνικος, συνοδευόμενος από ομάδα κληρικών και θεολόγων συνεργατών του, έφιλοξενήθη εις τόν Πειραιά επί πέντε ήμέρας και είχε τήν εύκαιρίαν νά γνωρίση τήν ποιμαντικήν και πολιτιστικήν δραστηριότητα τής Μητροπόλεως.

Ή επίσκεψις έγινε εις ανταπόδοσιν επισκέψεως του Σεβ. Πειραιώς εις τήν Έκκλησίαν τής Βουλγαρίας.

— Δι' έκτον κατά σειράν έτος ή Ί. Μητρόπολις έκπλαφόρησε τό «Ήμερολόγιον του ναυτικού - 1984», τό όποιον διενεμήθη ήδη δωρεάν εις χιλιάδας ναυτιλλομένων και οικογενείας ναυτικών. Περιλαμβάνει μήνυμα του Σεβασμιωτάτου, έορτολόγιον, σκέψεις και άπόψεις επί ενδιαφερόντων τουδ ναυτικών θεμάτων, συνθήματα, φωτογραφίας και στίχα καθώς και τās διευθύνσεις τών ορθόδοξων ναών, εις όλους τουδ λιμένας του κόσμου.

— Τά μέλη τών Νεανικών Ένοριακών Συντροφιών τής Ί. Μητροπόλεως, έτοίμασαν χειροτεχνήματα, μικρά έργα και κεντήματα, τά όποία έξέθεσαν εις τήν νέαν αίθουσαν του Πνευματικού Κέντρου του Μητροπολιτικού Ι. Ναού τής Άγίας Τριάδος Πειραιώς.

Τά εγκαινία τής εκθέσεως έγιναν τήν Κυριακήν 11ην Δεκεμβρίου από τόν Σεβ. Μητροπολίτην Πειραιώς κ. Καλλίνικον. Αι εισπράξεις διετέθησαν εις τό Ίδρυμα Προστασίας Ύπερηλίκων «Ο Άγιος Σπυρίδων».

Ή έκθεσις παρέμεινεν άνοικτή μέχρι τήν 6ην Ίανουαρίου και τήν επεσκέφθησαν πολλοί Πειραιώτες.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ως καθ' έκαστον έτος έωρτάσθη και τώ 1983 μετά τής καθιερωμένης έπισημότητος εις τά Πατριαρχεία ή μνήμη

τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν παραμονήν, 29ην Νοεμβρίου, ἐτελέσθη εἰς τὸν Πάνσεπτον Πατριαρχικὸν Ναὸν ὁ ἑσπερινὸς τῆς ἑορτῆς, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐχοροστάτησεν ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Δημήτριος.

Τὴν κυριόνημον ἡμέραν, Τετάρτην, 30ην Νοεμβρίου, ἐτελέσθη ἡ θεία Λειτουργία, τῆς ὁποίας προέστη ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Δημήτριος, ἐν συλλειτουργίᾳ μετὰ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Μελίτωνος, Χαλδίας κ. Κυρίλλου, Σάρδεων κ. Μαξίμου, Σταυρουπόλεως κ. Μαξίμου, Μύρων κ. Χρυσοστόμου, Εἰρηνοπόλεως κ. Συμεῶν, Κολωνείας κ. Γαβριήλ, Πριγκηποννήσων κ. Καλλινίκου καὶ Δέρκων κ. Κωνσταντίνου. Παρέστησαν, μετὰ τῶν ἄλλων, ὁ Ἐξαρχος τοῦ Παναγίου Τάφου, Θεοφίλ. Ἐπίσκοπος Πορφυρουπόλεως κ. Ἰωάννης, αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματικαὶ ἀρχαὶ καὶ πλῆθος πιστῶν.

Ἐντολῇ τῆς Ἀγίας καὶ Ἱεράς Συνόδου, τὸν θεῖον λόγον ἐκήρυξεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Φιλαδελφείας κ. Βαρθολομαῖος.

Κατὰ τὴν θείαν ταύτην Λειτουργίαν παρέστη ἡ ἐπὶ τούτῳ ἀφιχθεῖσα τὴν προτεραίαν, Τρίτην, 29ην Νοεμβρίου, ἐπίσημος Ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Σεβ. Καρδινάλιου κ. Ἰωάννου WILLEBRANDS, τοῦ Πανοσιολ. κ. Πέτρου DUPREY, ἀντιστοιχῶς Προέδρου καὶ Γραμματέως τῆς Γραμματείας τοῦ Βατικανοῦ διὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, καὶ τοῦ Ὁσιολ. π. Ἐλευθερίου FORTINO, στελέχους τῆς αὐτῆς Γραμματείας.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας Λειτουργίας ἀντηλλάγησαν μετὰ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Ἀρχιεπίσκοπῦ τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης Σεβ. Καρδινάλιου κ. WILLEBRANDS προσφωνήσεις καὶ ἀντιφωνήσεις, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ Σεβ. Καρδινάλιος ἐπέδωκεν εἰς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Πατριάρχου Μήνυμα τῆς Α. Α. τοῦ Πάπα Ἰωάννου - Παύλου τοῦ Β'. Μεθ' ὃ ἀντηλλάγη ὁ ἀσπασμὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ ἐβάλθη τὸ πολυχρόνιον τοῦ Πατριάρχου. Ἡ Ἀντιπροσωπεία παρεβίβησεν εἰς τὸ πατριαρχικὸν ἄριστον.

Τὴν Ἀντιπροσωπείαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης εἶχεν ὑποδεχθῆ εἰς τὸ ἀεροδρόμιον ἀντιπροσωπεία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Μελίτωνος, ἐν συνεχείᾳ δέ, ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐδέχθη αὐτοὺς ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Δημήτριος. Τὴν ἐπομένην τοῦ ἑορτασμοῦ, 1ην Δεκεμβρίου, ἡ Ἀντιπροσωπεία εἶχεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα συνομιλίαν μετὰ τῆς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Μελίτωνος Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Αἱ συνομιλίαι διεξήχθησαν ἐντὸς ἀτμοσφαιρῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ εἰλικρινείας. Ἡ Ἀντιπροσωπεία ἀνεχώρησε μετὰ ταῦτα, ἐπιστρέφουσα εἰς τὰ ἴδια.

Κατὰ τὴν προσφώνησιν τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Δημητρίου πρὸς τὴν Ἀντιπροσωπείαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν τῆς 30ῆς Νοεμβρίου 1983 ἐτονίσθησαν πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ ἑξῆς:

«Ἦτο πράγματι εὐλογημένη ἡ στιγμή ποὺ συνελήφθη ἡ ὡς ἔμπνευσας Θεοῦ ἰδέα τῆς καθιερώσεως τοῦ νὰ συνεορτάζωμεν ἐν Ρώμῃ καὶ ἐνταῦθα τὰς ἱεράς μνήμας τῶν πολιούχων ἡμῶν Ἀποστόλων.

Ἡ εὐσεβὴς αὕτη παράδοσις, ἡ ὁποία ἐνεκαινιάσθη κατὰ τὸ ἔτος 1976 διὰ τῆς πρώτης ἐπισκέψεως τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ρώμης κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, καὶ τότε ἐδῶ ἀπὸ κοινοῦ ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν Ἀντιπροσωπειῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν καὶ ἐνεκρίθη ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, χάριτι θείᾳ συνεχίζεται ἔκτοτε ἀδιακόπως διὰ ὄγδοον ἤδη ἔτος.

Ἡ παράδοσις εἶναι νέα χρονικῶς. Κάθε ἀγαθὴ καὶ εὐσεβὴς παράδοσις εἰς τὸν θῖον τῆς Ἐκκλησίας ἤρchiσε θεβαίως κάποτε εἰς ἐν σημεῖον τοῦ χρόνου καὶ διήνυσε τὸ στάδιον τῆς νεότητος. Ἐφ' ὅσον ὅμως αὕτη ἦτο ἔκφρασις τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Εὐαγγελίου, ἔφερσεν αἰωνίαν ἀξίαν, καὶ ἐφ' ὅσον διετήρησε τὴν εὐαγγελικὴν ἀγνότητα, ἐπεκράτησε καὶ ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ πολιά.

Ἡ νέα αὕτη παράδοσις τῶν μεταξὺ ἡμῶν ἑορτίων ἐκκλησιαστικῶν συναθροίσεων φέρει τὴν ἀξίαν τῆς αἰωνιότητος. Διότι εἶναι μία εὐαγγελικὴ πράξις ἀγάπης καὶ προσευχῆς. Ἐχει ἀγνότητα καὶ γνησιότητα χριστιανικῆν. Συναντώμεθα ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, ταπεινοὶ ἡμεῖς, ἐκ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκεῖ καὶ ἐδῶ, μυσταγωγοὶ τῶν μυστηρίων τούτων, διὰ νὰ συναισθανθῶμεν βαθύτερον τὴν ἁμαρτίαν τῆς διαιρέσεως καὶ τὴν ἔναντι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εὐθύνην ἡμῶν διὰ τὴν ἄρσιν τοῦ σκανδάλου τούτου, διὰ τὴν ἐφ' ἑξῆς καταλλαγὴν καὶ διὰ τὴν τελικὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁρατῆς ἀκεραιότητος καὶ ὁλότητος τοῦ παναρχάντου Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐνώπιον τοῦ κόσμου τούτου.

Ἄλλ' ἔτι πλέον. Κατὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν ταύτας συναντήσεις ἐν ταπεινώσει, ἐν τῇ νοσταλγίᾳ τοῦ ἀδιακρέτου τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, «μὴ ἡ π ε π ο ι θ ὀ τ ε ς ἐ φ' ἑ α υ τ ο ῖ ς» (Β' Κορ. 1,9), αἰτούμεθα τὸ ἔλεος καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ Κυρίου τῆς Ἐκκλησίας, ὃς περιεποιήσατο αὐτὴν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος (πρβλ. Πράξ. 20,28), ὥστε νὰ ποιήσωμεν τὸ θέλημά Του ἵνα ἐν ὤμεν (πρβλ. Ἰω. 17,20).

Αἱ ἐόρτια συναντήσεις ἡμῶν αὐταὶ πραγματοποιοῦνται ἐντὸς τῶν πλασίων τῆς γενικῆς βουλήσεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος μεταξύ των καὶ ἐντάσσονται εἰς τὴν κοινὴν ἀπόφασιν των νὰ καλλιεργήσουν ἀδελφικὰς σχέσεις πρὸς τὸ τέλος τούτου.

Ἐν τῇ ἀντιφωνήσει τοῦ Σεβ. Καρδινάλιου κ. Ἰωάννου WILLEBRANDS ἐλέχθησαν ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὰ ἑξῆς:

«Ἡ ἐπιθυμία τῆς πλήρους ἐνότητας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν κατέστη κοινὴ μεταξὺ τῶν Καθολικῶν. Μήπως δὲν ὀφείλομεν, προφανῶς, εἰς τὴν προσευχὴν, εἰς τὴν ἐνώπιον Θεοῦ συνάντησιν ταύτην, πάσας τὰς προόδους, τὰς σημειωθείσας εἰς τὸν τομέα τούτον καὶ ἰδιαιτέρως τὸ γεγονός ὅτι τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐκαθαρίσθη ἀπὸ προκαταλήψεως, αἵτινες ἐπλήρουν αὐτὸ οὐχὶ πρὸ μακροῦ καὶ ὅτι ἡ καρδιά ἡμῶν ἀπληθευθερῶθη τῆς τάσεως πρὸς ἀμοιβαίαν ἀντίθεσιν; Ἡ κοινὴ προσευχὴ μᾶς ἔκαμε νὰ ἀνακαλύψωμεν ἐκ νέου τὰς πραγματικὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐνότητας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐξηγορασμένου διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἡνωμένου ἐν τῷ ἐνὶ μόνῳ Πνεύματι καὶ διηρθρωμένου ἐν ἐνὶ μόνῳ Σώματι...

Οἰαιδήποτε καὶ ἂν θὰ εἶναι αἱ δυσκολίαι, τὰς ὁποίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀντικρῦσωμεν, εἴτε προέρχονται αὐταὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ περιεχομένου τοῦ διαλόγου, εἴτε ἐκ τῶν συνθηκῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ζῶμεν σήμερον ἢ ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ ζήσωμεν αὔριον, καλούμεθα νὰ συνεχίσωμεν καὶ νὰ πραγματώσωμεν τὴν κλήσιν ἡμῶν: «ἵνα ὤμεν ἡνωμένοι, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ» (πρβλ. Ἰω. 17,21).

Εἶθε ὁ σημερινὸς ἐορτασμός, οὐτινος προσεξάσχει ἡ Ὑμετέρα Παναγιότης, καὶ ἡ κοινὴ ἡμῶν προσευχὴ νὰ καταστήσουν ἐπισταθερωτέραν τὴν πιστότητα ἡμῶν καὶ ἐξασφαλίσουν εἰς αὐτὴν μίαν ἀλόγητον ἐμμονήν».

Ἐξ ἄλλου ἐν τῷ Μηνύματι τῆς Α.Α. τοῦ Πάπα Ἰωάννου - Παύλου τοῦ Α' λέγονται τὰ ἑξῆς:

«Ἐκαστος ἐορτασμός τῆς μνήμης ἐνὸς Ἀποστόλου ἐλκύει ἐκ νέου τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τῶν διαστάσεων τούτων τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς, ἣτις εἶναι, εἰς ἐκάστην ἐποχὴν, τὸ κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας εἰς πάντα τὰ ἔθνη, τὸ διδάσκειν αὐτοὺς ἐκεῖνο ὅπερ ὁ Κύριος ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν καὶ τὸ βαπτίζειν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος (πρβλ. Ματθ. 28, 19-20), ἐνωματῶν αὐτοὺς τοιουτοτρόπως, μυστηριακῶς, εἰς τὸ ἐν σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀποστολὴ αὕτη δὲ θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ πλήρως εἰ μὴ μόνον ἐὰν αἱ Ἐκκλησίαι ἡμῶν, διὰ τῆς ἐνότητας αὐτῶν, ἐπιτρέψουν ὥστε τὸ εὐαγγελικὸν μήνυμα νὰ ἀποκτήσῃ τὴν πλήρη πιστότητά του.

Διὸ ἀγαλλόμεθα ἐπὶ τῷ γεγονότι ὅτι ὁ θεολογικὸς διάλογος μεταξὺ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπασῶν τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν προοδεύει, βραδέως μὲν ἴσως ἀλλὰ μετὰ βεβαιότητος, ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς ἐξασφαλίσεως σταθερῶν βάσεων ἀνά πᾶν βῆμα».

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΩΣΙΑΣ

Τὴν 22αν Σεπτεμβρίου 1983, ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Ἰωσήφ Volokolamsk τοῦ Θαυματουργοῦ, τὸ Τμήμα ἐκδόσεων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἐώρτασε πανηγυρικῶς τὴν 40ῆν ἐπέτειον τῆς ἀνανεώσεως τοῦ «Περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας». Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Volokolamsk κ. Pitirim, Πρόεδρος τοῦ Τμήματος αὐτοῦ ἐτέλεσε τὴν Θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ ἁγ. Ἰωσήφ.

Ἐξ ἄλλου ἐν τῇ αἰθούσῃ τελετῶν καὶ συναντήσεων τοῦ Τμήματος Ἐκδόσεων ἐγένετο ἐόρτιος σύναξις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Αὐτοῦ Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας κ. Ποιμένος. Εἰς τὴν σύναξιν ταύτην παρευρέθησαν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Minsk καὶ Byelorussia κ. Philaret, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Leningrad καὶ Novgorod κ. Ἀντώνιος, ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Βρυξελλῶν καὶ Βελγίου κ. Βασίλειος, ὁ κ. P. Y. Markartsev, Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ὁρθοδοξικῶν Ὑποθέσεων ἐν Σοβιετικῇ Ἐνώσει, πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί.

Κατὰ τὴν σύναξιν ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος κ. Pitirim παρουσίασεν ἔκθεσιν τῆς πλουσιωτάτης ἐκδοτικῆς δραστηριότητος τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἐκτὸς τοῦ «Περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας», ἐπισήμου ὄργάνου, ὅπερ ἐκδίδεται μηνιαίως Ρωσιστὶ καὶ Ἀγγλιστὶ, ἐκδίδει τὰ περιοδικὰ «Ὁρθόδοξος Ἀγγελιαφόρος», ὄργανον τῆς Ἐξαρχίας πάσης Οὐκρανίας, ἐκδιδόμενον μηνιαίως ἐν Κιέβῳ εἰς τὴν οὐκρανικὴν γλῶσσαν, «Stimme der Orthodoxie» (γερμανιστὶ), μηνιαῖον δελτίον τῆς ἐν Κεντρικῇ Εὐρώπῃ Ἐξαρχίας τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας (Βερολίνον), «Messager de l'Exarchat du Patriarchate Russe en Europe Occidentale» (τριμηνιαία ἐπιθεώρησις, Παρίσιοι), «One Church» (ἀγγλιστὶ), μηνιαία ἐκδοσις ἐν Β. Ἀμερικῇ (N. Ὑόρκη), «Καναδικὸς Ὁρθόδοξος Ἀγγελιαφόρος» (οὐκρανιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ) (Edmonton τοῦ Καναδᾶ), «Θεολογικαὶ μελέται» (ἀπαξ τοῦ ἔτους, Μόσχα).

Ἡ ἐόρτιος σύναξις ἐχαιρετίσθη ὑπὸ τοῦ Μακ. Πατριάρχου κ. Ποιμένος, ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Minsk καὶ Byelorussia κ. Philaret, Προέδρου τοῦ Τμήματος Ἐξωτερικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχέσεων, οἵτινες συνεχάρησαν τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον κ. Pitirim καὶ τὰ λοιπὰ στελέχη τοῦ Τμήματος Ἐκδόσεων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Πρόεδρος τοῦ Τμήματος ἠὐχαρίστησε τηλεγραφικῶς τὸν Μητροπολίτην Philaret διὰ τὴν ποικιλοτρόπως παρεχομένην ὑπ' αὐτοῦ συνδρομὴν καὶ ἐνίσχυσιν πρὸς τὸ Τμήμα Ἐκδόσεων.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕΡΒΙΑΣ

Τὸ ὀρθόδοξον περιοδικὸν «Ὁ ὀρθόδοξος ἱεραπόστολος», ἐκδιδόμενον εἰς τὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς δραστηριότητος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας, ἐώρτασε προσφάτως τὴν ἑξῆσιν τοῦ 150οῦ τεύχους αὐτοῦ. Διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Πανοσιολ. Ἱερομονάχου Εἰρηναίου BOULOVITCH, καθηγητοῦ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Βελιγραδίου, τὸ περιοδικὸν τοῦτο διεξάγει σήμερον τὸν δυσχερῆ ἀγῶνα τῆς ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς, ἣτοι τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ σερβικοῦ λαοῦ, ζῶντος εἰς τὰ πλαίσια κράτους τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίσημος ἰδεολογία ἀντιτίθεται εἰς τὸ χριστιανικὸν ἰδεώδες. Εἰς τὸν ἀναγνώστην κἀμνει ἐντύπωσιν ἡ ταπεινότης καὶ μετριοφροσύνη τοῦ ὕφους τῶν ὀρθόδοξων τούτων ἱεραποστόλων, οἱ ὁποῖοι, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς ἐντυπωσιακὰς ἐπιτυχίας, συνεχίζουν ἐν ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶναι «δοξολογία πρὸς τὸν Θεόν, εὐχαριστία πρὸς Αὐτόν, καὶ σκέψις ὑπηρετοῦσα μίαν δρασὴν φωτιζομένην ἀπὸ τὸ φῶς τῆς αἰωνιότητος».

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὡς ἄνω πανηγυρικῆς ἐκδόσεως, ὁ Μακ. Πατριάρχης τῶν Σέρβων κ. Γερμανὸς καὶ ἡ περι

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

«ΝΕΑ ΣΙΩΝ», Ἐκκλησιαστικὸν Περιοδικὸν Σύγγραμμα. Ἔτος ἑβδομηκοστὸν τρίτον. Τόμος ΟΓ' (1981), σελ. 320.

Προσφάτως εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ὁ ΟΓ' τόμος τοῦ περιοδικοῦ ΝΕΑ ΣΙΩΝ, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ἔτος 1981. Τὸ περιεχόμενον τοῦ νέου τόμου εἶναι ποικίλον. Ἀρχίζει μὲ «Τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐνθρόνισιν τοῦ Μακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν καὶ πατριάρχου Διοδώρου τοῦ Α'», τὰ ὅποια παρουσιάζει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διοκαιοσαρείας Ἰάκωβος Καπενεκάς (σ. 5-18).

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦν αἱ ἐξῆς μελέται: α) Ἰακώβου Καπενεκά, Ἀρχιεπισκόπου Διοκαιοσαρείας, Οἱ Ἅγιοι Τόποι τῆς Παλαιστίνης καὶ τὸ Τάγμα τῶν Ἁγιοταφιδῶν (σ. 19-65, συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου καὶ συνεχίζεται εἰς τὸν ἄλλον τόμον). β) Παλαδίου Ἀντωνίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἰορδάνου, Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Τιμόθεος Μέμελος (σ. 66-78, συνεχίζεται). Τοῦτο ἀποτελεῖ νέαν προσπάθειαν παρουσιάσεως τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ αἰμνήστου πατριάρχου Ἱεροσολύμων Τιμοθέου. γ) Ἀθανασίου Π. Χαστούπη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Ψευδοφιλόνειον χρονικὸν (σ. 79-84). δ) Βλασίου Ἰω. Φεῖδα, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Περιγραμμὰ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος (σ. 85-106). Τὸ ἄρθρον αὐτὸ εἶναι ἐπίκαιρον καὶ ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον, διότι ὁ συντάκτης του ἀξιολογεῖ καὶ τὸν Νόμον 590) 1977 «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», τοῦ ὁποῖου ὡς Γενικὸς Διευθυντῆς Ἐρησκειμάτων (1974-1977) ἦτο καὶ εἰσηγητῆς. ε) Σπυρίδωνος Δημ. Κοντογιάννη, Βοηθοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Ἡ ἱεραρ-

χία τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων κατὰ τὸ ἔτος 1981 (σ. 107-110). στ) Ἀ. Τηλλυρίδη, Ἀνέκδοτα ἐγγράφα περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ἐκκλησιῶν Ἱεροσολύμων - Κύπρου (σ. 111-129). Ὁ γνωστὸς Κύπριος ἐρευνητῆς παρουσιάζει ἐγγράφα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, διὰ τῶν ὁποίων φωτίζονται ἐτι περαιτέρω αἱ σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. ζ) Σπυρίδωνος Δημ. Κοντογιάννη, Ἐκλογή καὶ χειροτονία τῶν ἀρχιεπισκόπων τοῦ ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων Θαδωρίου Δανιήλ, Ἀσκάλωνος Ἀρκαδίου, Νεαπόλεως Ἀμβροσίου καὶ Ἱεραπόλεως Εἰρηγαίου (σ. 130 - 188). η) Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκλογή καὶ κατάσταση τοῦ μητροπολίτου Σκυθόπολεως - Β' Παλαιστίνης Κωνσταντίνου (σ. 189 - 200). θ) Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκλογή καὶ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου Πορφυροπόλεως Ἰωάννου (σ. 201-225). ι) Τοῦ αὐτοῦ, Χρονικὸν τῶν ἐπισήμων ἐπισκέψεων τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων κ. Διοδώρου Α' εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος (17-28 Ἰουνίου 1981) (σ. 226-257). Σημειωτέον ὅτι αἱ ἐργασίαι τοῦ κ. Σπ. Κοντογιάννη δὲν εἶναι ἀπλᾶ χρονικά, ἀφοῦ διανοίξονται μὲ διδλωγραφικὸν ὕλικὸν καὶ πληροφορικὰ στοιχεῖα λαμβάνουσα οὕτω τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον μελετῶν.

Εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τοῦ τόμου δημοσιεύονται Ἐόρτια πατριαρχικά γράμματα (σ. 258-259), Πατριαρχικά μηνύματα (σ. 260-261), Ἐκκλησιαστικά χρονικά ἔτους 1981 (σ. 262-302), Βιβλιοκρισία (σ. 303-314) καὶ Νεκρολόγια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γεράσιου Σήμενος (σ. 314-315).

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, τὸ περιοδικὸν ΝΕΑ ΣΙΩΝ δελτιώνεται συνεχῶς. Προσωπικῶς εὐχόμεθα γὰ

αὐτὸν Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας ἀνενέωσαν τὴν πρὸς τὸ περιοδικὸν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διεξαγομένην ἱεραποστολὴν εὐλογίαν τῶν.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἰπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γαλλίας κ. Μελετίου καὶ τοῦ πάστορος κ. JACQUES MAURY συννητήθησαν εἰς Παρίσιους, διὰ τρίτην κατὰ σειρὰν φοράν, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Διορθοδόξου Ἐπισκοπικῆς Ἐπιτροπῆς Γαλλίας καὶ τῆς Προτεσταντικῆς Ὁμοσπονδίας τῆς χώρας αὐτῆς. Κατὰ τὴν συνάντησιν ταύτην, ἥτις ἐπραγματοποιήθη τὴν 13ην Ὀκτωβρίου π.ἔ., ἐγένετο τόσον ἀπὸ ὀρθοδόξου, ὅσον καὶ ἀπὸ προτεσταντικῆς σκοπιᾶς, ἀποτίμησις τοῦ κειμένου «Βάπτισμα - Εὐχαριστία - Ἱεροσύνη».

—Τὴν 13ην Ὀκτωβρίου π.ἔ. ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἐναρξίς τοῦ 32ου πανεπιστημιακοῦ κύκλου οἰκουμενικῶν συνόδων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν BOSSEY, πλησίον τῆς Γενεύης. Τὸ κεντρικὸν θέμα τοῦ πανεπιστημιακοῦ κύκλου

1983 - 1984 εἶναι: «Ἡ ὁρατὴ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἓνα διηρημένον κόσμον». Τοῦ κύκλου μετέχουν 60 περίπου σπουδασταί, προερχόμενοι ἐκ 30 περίπου χωρῶν καὶ 15 Ἐκκλησιῶν (Ὁρθοδόξου, Ρωμαιοκαθολικῆς, Ἀγγλικανικῆς, Προτεσταντῶν).

Ἡ Ἐπιτροπὴ Διαλόγου Ρωμαιοκαθολικῶν - Ὁρθοδόξων ἐν Ἑλβετίᾳ ἐπραγματοποίησε τὴν Ζ' συνεδρίαν αὐτῆς εἰς EINSIEDELN τὴν 7ην καὶ 8ην Νοεμβρίου π.ἔ. Συνέχισε τὴν μελέτην τοῦ σχεδίου αὐτῆς τοῦ ἀναφερομένου εἰς τοὺς μικτοὺς γάμους Ὁρθοδόξων - Ρωμαιοκαθολικῶν, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τῆς τὰς παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας διετύπωσαν ἐπ' αὐτοῦ αἱ οἰκτεῖαι ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαί.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξήτασεν ἐπίσης τὸ πρόβλημα τῆς χριστιανικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν παιδιῶν, τὰ ὅποια ἐγεννήθησαν ἐντὸς μικτοῦ τινος γάμου. Διεπιστάθη εὐρεία σύμπτωσις ἀπόψεων εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐθύνην τῶν γονέων διὰ τὴν σχετικὴν ἐπιλογὴν ὡς καὶ εἰς τὸ ρίζωμα τῶν παιδιῶν εἰς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις τῶν δύο γονέων.

ἀποκτήση και νέους συνεργάτας, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν πλουτίση ἐπι περαιτέρω τὴν ὕλην του, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν καλύψη τῆς πολλαπλῆς ἀνάγκης του, καὶ ὅποια σήμερον ἀντιμετωπίζονται μόνον διὰ τῶν φιλοτίμων προσπαθειῶν τοῦ Διευθυντοῦ κ. Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ ὕλης κ. Σπυρίδωνος Κοντογιάννη.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β. ΓΟΝΗΣ

Π. Β. Πάσχος, Πικρὸ Ψαλτήρι.
Ἄθῆνα 1983.

Στὴν ἀνθιγὴ σάρκα τῶν στίχων του, ὁ Π. Β. Πάσχος φαντάζει γνήσιος ἐκπρόσωπος μιᾶς ποιήσεως ἐμπνευμένης ἀπὸ τὰ διώματα τοῦ ὀρθόδοξου πνευματικοῦ κλίματος. Εἶναι λυρικός εὐαίσθητος σὲ ὅ,τι αὐτὰ τὰ διώματα ἀνταυγάζουν, φωτισμένα ἀπὸ τὸ Θεῖο. Καὶ κατέχοντας τὴν ἐντέλεια τὴν ἑλληνικὴ φωνή, κατορθώνει νὰ τὸ ἀποδίνει: ὑπαρξιακά. Ὁ λόγος του δὲν ψευτίζει πουθενά. Τὸν ἀκοῦς, ἂν διαθέσεις καρτείες, σὺν ἄσμᾳ σαγηνευτικό. Ἐξαρσιώνεσαι μαζί του. Ἀναπνέεις στὸν ἴδιο μυστικὸ ἀγέρα. Τὸν κοινωνεῖς.

Στὸ «Πικρὸ Ψαλτήρι», τὴν τελευταία συλλογὴ τοῦ ποιητῆ, ἡ τέχνη του εἶναι πιὸ μετωπία. Τὸ βιβλίον χωρίζεται σὲ τρεῖς ἐνότητες: Α' «Στὰ ὄρθρα τῶν τύψεων». Β' «Νέοι Ψαλμοί». Γ' «Μικρὸ ἀλφάδιτο». Στὴν κάθε μιὰ, ἕνας ξεχωριστὸς τόνος καὶ θεματικὴ κλίμακα διαφοροτροπῆ. Ἀλλὰ μιὰ ἡ πνευματικὴ κλίμακα διαφοροτροπῆ. Ἀλλὰ μιὰ ἡ πνευματικὴ κλίμακα διαφοροτροπῆ. Ἀλλὰ μιὰ ἡ πνευματικὴ κλίμακα διαφοροτροπῆ. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος. Ὁ ποτισμένος ὡς τὴν τελευταία ἴνα ἀπὸ τίς πηγές τῆς νεοελληνικῆς Ὀρθοδοξίας, πού εἶναι ὁ μὲγάλος του ἔρωτας.

Ὁ Π. Β. Πάσχος δὲν ἀνῆκει σ' ἐκείνους πού θεραπεύουν τὴ Μοῦσα σὺν φιλοδουλετῆς τῶν ἀποκημιμάτων τους. Δὲν εἶναι καθόλου παρασσιακός. Τὸν αἰχμαλωτίζει τὸ αὐθόρητο, ἡ πρώτη ὕλη. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἔχεις νὰ κάνεις μὲ δημιουργὸ πού τοῦ λείπει ἡ φροντίδα, ἡ γνώση τοῦ μέτρου. Ἀλλὰ εἶναι πράγματα πού δὲν τὸν ἀπασχολοῦν παρὰ μὲ κάποια σχετικότητα. Παρὰ τὸ ὅτι ἀπέχει ἀπὸ τὸν τύπο λυρικοῦ πού πετυχαίνει τὸ σωστὸ «οὐκ εἰδώς γε», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Σοφοκλής, ξέρει καὶ θέλει νὰ προφυλάγεται ἀπὸ τὴν μέριμνα γιὰ τὸ μορφικὰ τέλειο. Τὸν θέλει μιὰ ἐλαφρὰ ἀτημελησία. Καὶ τὴν ἐπιδιώκει. Ἐξείρεση, στὴ συλλογὴ, τὸ ποίημα «Σταλιά - σταλιά» (ἀφιερωμένο σὲ «φίλο ποιητῆ»). Τυχαῖο, θελημένο; Δὲν ξέρω. Μὲ σταμάτησε, τὸ διάβασα καὶ τὸ ξαναδιάβασα, συνεπαρμένος. Εἶναι καὶ αὐτὸ θαυματοχαστὸ τραγούδι: σὺν τὰ ἄλλα. Μοιάζει, ἀπὸ πρώτη ὄψη, ἀνέμελα δοσμένο, σὺν ἐκείνῳ. Ἀλλὰ, ἂν προσέξεις, θὰ δεῖς πὼς τὸ διακρίνει, ἀπὸ ἀράδα σὲ ἀράδα, μιὰ ὀριμότητα μὴ περαιτέρω. Εὐτυχημένες στιγμές, θὰ ἔλεγα. Ἡ διαμαντένια καρδιά τῆς συλλογῆς, πιστεύω.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Ἱερά Μητρόπολις Λευκάδος καὶ Ἰθάκης

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590)1977 «περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καὶ τῶν ἀρθρῶν 33 - 37 τοῦ ὑπ' ἀρ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεράς Συνόδου «περὶ Ἱ. Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», προκειμένου νὰ πληρώσωμεν τὰς κενὰς ὀργανικὰς θέσεις τακτικῶν ἐφημεριῶν Ἱ. Ναῶν, 1) Εὐαγγελιστρίας Λευκάδος (Μητροπολιτικοῦ), 2) Ἀγ. Νικήτα Κοινότητος Ἀγ. Νικήτα, 3) Ὑπαπαντῆς Κυρίου Ἀλάτρου, 4) Κοιμ. Θεοτόκου Βασιλικῆς, 5) Ἀγ. Σπυρίδωνος Βλαχοῦ, 6) Ἀγ. Γεωργίου Ἐγκλουθῆς, 7) Κοιμ. Θεοτόκου (Γαρδελαιίου) Ἰθάκης, 8) Θ. Ταξιαρχῶν Ἰθάκης, 9) Ἀγ. Νικολάου Καβάλλου, 10) Ἀγ. Τριάδος Καλάμου, 11) Ἀγ. Τριάδος Καλλιγονίου, 12) Ἀγ. Νικολάου Καρυῆς, 13) Εἰσοδ. Θεοτόκου Λεύκης Ἰθάκης, 14) Μεταμ. Σωτήρος Νικιάνας, 15) Θ. Ταξιαρχῶν Πλατρεϊθίας Ἰθάκης, καὶ 26) Ἀγ. Ἀποστόλων Φρυνίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὑποβάλλωσι τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἀνωτέρω θέσεων.

Ἐν Λευκάδι τῇ 20ῃ Δεκεμβρίου 1983,

† Ὁ Λευκάδος καὶ Ἰθάκης ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 53 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Περὶ Ἱ. Ναῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα δικαιολογητικὰ, μετὰ σχετικῆς αἰτήσεως, πρὸς κατάληψιν τῶν κενῶν διακοινωνικῶν θέσεων,

α) τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγ. Νικολάου Βόλου καὶ

β) τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγίου Βασιλείου Βόλου.

Ἐν Βόλῳ τῇ 10ῃ Ἰανουαρίου 1984

† Ὁ Δημητριάδος ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590)1977 «περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καὶ τῶν ἀρθρῶν 33 - 37 τοῦ ὑπ' ἀρ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεράς Συνόδου «περὶ Ἱ. Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», προκειμένου νὰ πληρώσωμεν τὴν

κενήν οργανικήν θέσιν τακτικού εφημερίου του 'Ι. Ναού 'Αγ. 'Αποστόλου 'Ανδρέου Λαυρίου 'Αττικής, καλούμεν τους επιθυμούντας και έχοντας τα υπό των 'Ιερών Κανόνων και των Νόμων του Κράτους προβλεπόμενα προσόντα όπως έντός μηνός από της δημοσιεύσεως της παρούσης προκηρύξεως έν τώ Περιοδικώ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλλωσιν ήμιν τὰ απαιτούμενα δικαιολογητικά.

Σπάτα τή 11η 'Ιανουαρίου 1984,

† 'Ο Μεσογαίας και Λαυρεωτικής ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ

'Ιερά Μητρόπολις Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως

'Εχοντας υπ' όψει τὰς διατάξεις των άρθρων 33 και 34 του υπ' αριθ. 2)1979 Κανονισμού της 'Ιεράς Συνόδου της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος «Περί 'Ι. Ναών, 'Ενοριών και 'Εφημερίων», παρακαλούμεν τους έχοντας τα υπό των 'Ι. Κανόνων και των Νόμων προβλεπόμενα προσόντα, και βουλομένους να καταλάβωσι την κενήν διακονικήν θέσιν έν τώ 'Ιερώ Ναώ Ζωοδόχου Πηγής 'Επταλόφου, όπως υποβάλλωσι τὰ δικαιολογητικά των έντός μηνός από της δημοσιεύσεως της παρούσης έν τώ Περιοδικώ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

'Εν Νεαπόλει τή 24η 'Ιανουαρίου 1984,

† 'Ο Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

'Ιερά Μητρόπολις Κυδωνίας και 'Αποκορώνου

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Ι Σ

Συμφώνως προς την κειμένην 'Εκκλησι. Νομοθεσίαν προκηρύσσομεν τὰς κενὰς 'Ενορίας 'Αγίου Στεφάνου Χανίων και Μαλάξης Κυδωνίας και παρακαλούμεν τους έχοντας τὰ νόμιμα και κανονικά προσόντα και επιθυμούντας να καταλάβουν αυτές όπως ενεργήσωσιν τὰ νόμιμα διὰ τὰ περαιτέρω.

Χανιά 5 'Ιανουαρίου 1984

† 'Ο Κυδωνίας και 'Αποκορώνου ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΟΥ

Είς τὸ Παράρτημα του υπ' αριθ. 1-2 της 1)15 'Ιανουαρίου 1984 τεύχους της «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ» (Πράξεις συστάσεως ἐκκλησιαστικῶν ιδρυμάτων) και έν σελίδι 20 (άρθρον 8, Γ') ἐσημειώθη ἐκ παραδρομής: «... 'Εκλόγμοι δὲ εἶναι αἱ ἔχουσαι πνευματικά και διορατικὰ προσόντα», αντί του ὁρθοῦ: «... πνευματικά και διοικητικὰ προσόντα».

« Ε Κ Κ Λ Η Σ Ι Α »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† 'Ο Σισανίου και Σιατίστης ΑΝΤΩΝΙΟΣ

† 'Ο Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

Δ Ι Ε Υ Θ Υ Ν Τ Η Σ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητής Πανεπιστημίου 'Αθηνών

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

A) 'Εσωτερικού : Δραχμαί 300 ετησίως.

B) 'Εξωτερικού : Δολλάρια 20 ετησίως.

Τιμή ἐκάστου τεύχους μετά του «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»
δρχ. 15.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνών, Σχεδιασμα μνημονίου διὰ τους στόχους του «διεθνούς έτους εἰρήνης».

Χρυσοστόμου (Γερασίμου) Ζαφείρη, Μητροπολίτου Περιστερίου, 'Η Θεολογική Σχολή της Χάλκης (ἀναμνήσεις — βιώματα — δραματισμοί).

Μητροπ. πρ. Παραμυθίας Τίτου, Περί των 'Ιερών Κανόνων των Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Μητροπ. Σηλυβρίας Αἰμιλιανού, 'Η Βασιλεία του Θεοῦ.

'Ανδρέου Φυτράκη, 'Ομ. Καθηγητοῦ Παν/μίου 'Αθηνών, Μέτρον και μελωδία εἰς την ἐκκλησιαστικήν μας ποίησιν.

Πρωτοπρ. Δημητρίου Κ. Δρίτσα, 'Η καθολικότης της Παιδείας κατὰ τους τρεις 'Ιεράρχας.

'Ιω. Χρ. Κωνσταντινίδη, δ. Θ., Μιχαήλ Κωνσταντινίδης, 'Αρχιεπίσκοπος 'Αμερικής (δ' από Κορινθίας).

Εὐαγγέλου Π. Λέκκου, Τὸ «Κέντρο Βιβλίου και «Ἐπικοινωνίας» της 'Αποστολικῆς Διακονίας.

Προκαταρκτικός πίναξ των υποψηφίων προς ἔγγραφην εἰς τὸν κατάλογον των προς ἀρχιερατεῖαν ἐκλογίμων.

Παρατηρήσεις και Σχόλια.

'Εκκλησιαστικά Χρονικά.

Βιβλιοκρισίαι.

Παράρτημα.